

વિશ્વ ઉમિયાધામ – જાસપુર, અમદાવાદ
(ISO 9001:2015 - Approval No. 00044220)

એક વૈશ્વિક વિચારધારા

Vishv
UMIYA
Foundation
આસ્થા, એકતા અને ઉર્જાનું ધામ

UMA SRUSHTI ઉમાસ્ૃષ્ટિ

Published on - 01 February 2026 | ₹ 50-00
Editor- Prof. Dr. J. M. Panara | તંત્રી- પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા

સ્વરાજ્યનો સૂરજ લઈ આવ્યાં હતા શિવાજી,
હિન્દુ ધર્મ અને માતૃભૂમિ માટે લડ્યા હતા શિવાજી.
શિવાજી જયંતીની હાર્દિક શુભેચ્છાઓ

Grand Launching

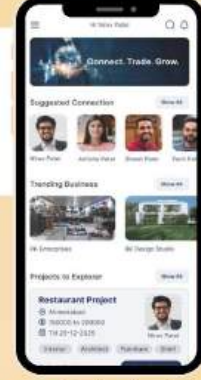
VUF BUSINESS NETWORK App

ગામ થી ગ્લોબલ સુધીનું પ્લેટફોર્મ

VUF Business Network

Connect ● Trade ● Grow

VUF બિઝનેસ નેટવર્ક એપ
Android & iOS

સ્કેન કરી ડાઉનલોડ કરો

Application for WHAT & WHY ?

આ એક પ્રોફેશનલ નેટવર્કિંગ એપ છે. જ્યાં તમે બિઝનેસ, જોબ, પ્રોફાઇલ અને પ્રોજેક્ટ્સ એક જ જગ્યાએ સરળતાથી મેનેજ કરી શકો છો. બીજા ધંધાર્થીઓ સાથે કનેક્ટ થઈને પ્રોફેશનલ ગ્રોથ, સંકલન, નવી તકો થકી આપના કેરિયર અને બિઝનેસને નવી ઊંચાઈ પર લઈ જાઓ.

VUF Business App Features

Digital Business Network

ઉદ્યોગકારો, બિઝનેસમેન, પ્રોફેશનલ્સ સાથે કનેક્ટ થવા માટેનું પ્લેટફોર્મ

Business Growth Tools

લીડ જનરેશન, બ્રાન્ડ વિઝિબિલિટી અને ડિજિટલ ઓળખ વધારવા માટેનું Tool

Project Collaboration

ઔદ્યોગિક પ્રોજેક્ટ્સ - સર્વિસીસ એક્ષ્પર્ટ અને ટીમ રીસર્ચ માટેનું ઉત્તમ નેટવર્ક.

B2B & B2C Business Contact

વેપારીઓ વચ્ચે વ્યવસાયિક ભાગીદારી અને નવા ધંધાકીય અવસર

Jobs & Hiring Market Place

નોકરી શોધનાર અને આપનાર માટે સીધી, ઝડપી અને પારદર્શક પ્રક્રિયા

Digital Profile Management

આપની પ્રોફાઇલ અને પ્રોફેશનલ ઓળખને ડિજિટલ પ્રોફેશનલ્સ રીતે રજૂ કરી શકાશે

Benefits of Connecting with Angle Investor

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના ટ્રસ્ટી અને હોદ્દેદારશ્રીઓના નેટવર્કનો લાભ

સ્પોર્ટ્સ

રમતગમત દ્વારા સ્વાસ્થ્ય જીવન શૈલી અને ટીમ ભાવના પેદા થાય તેવો અભિગમ

સમાજના યુવાવર્ગમાં રમતગમત થકી કેરિયર વિકસે તેવા પ્રયાસો.

રમતગમતને વ્યવસાય તરીકે વિકસાવવા સમાજની સામાજિક મૂડી સમાન યુવાનોને તૈયાર કરવા.

રમતગમતના માધ્યમથી યુવાનોમાં શિસ્ત, નેતૃત્વ અને આત્મ વિશ્વાસ વિકસે તેવા પ્રયાસો.

રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સમાજનું ગૌરવ વધે તેવા પ્રતિભાશાળી ખેલાડીઓને પ્રોત્સાહિત કરવા.

ગ્રામ્ય - શહેરી વિસ્તારોના યુવાનોને સમાન તક મળે તે માટે રમતગમતનો વિસ્તૃત વ્યાપ વધારવો.

પ્રતિભાશાળી ખેલાડીઓની શોધ અને માર્ગદર્શન માટે તાલીમ શિબિરોનું આયોજન.

+91 72020 80222/333 | contact@vuf.org | www.vuf.org

ELEVATING WOMEN'S HEALTH WITH INNOVATION & CARE

Mayflower Hospital is home to countless advancements in women's healthcare across endometriosis, obstetrics, fertility, dermatology, and beyond

THE EXPERTISE OF OUR TEAM.

Endometriosis Clinic *by Mayflower*

World's best centre for advanced endometriosis diagnosis, laparoscopic excision surgeries and fertility-enhancing treatments.

MAYFLOWER AESTHETICS

Effective skincare, pelvic floor rejuvenation and anti-ageing solutions backed by dermatologists and gynecologists.

Fertility Solutions *by Mayflower*

A unique, advanced egg and embryo freezing centre with world-class embryology labs and personalised protocols.

Obstetrics Clinic *by Mayflower*

24/7 pregnancy care with advanced fetal monitoring, painless delivery options, and expert perioperative support.

85,000+
Surgeries

1 Lac+
Happy women

20,000+
Fertility Enhancing Surgeries

21+
Years of Care

+91 6352 800 850

care.mayflowerhospital.com

www.mayflowerhospital.com

ફેબ્રુઆરી ૦૧, ૨૦૨૬

February 01, 2026

વર્ષ : ૦૫, Year : 05

સળંગ અંક : ૪૫ Ank : 45

માલિક : વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન

Owner : Vishv Umiya Foundation

પ્રમુખ : આર. પી. પટેલ
President : R. P. Patel

તંત્રી - પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા
Editor - Prof. Dr. J. M. Panara

મેનેજિંગ એડિટર : ડો. પ્રભુદાસ પટેલ

Managing Editor : Dr. Prabhudas I. Patel

પરામર્શકશ્રી : Consultant

પદ્મશ્રી-દેવેન્દ્ર પટેલ | પદ્મશ્રી-ડો. કુમારપાળ દેસાઈ
 Padmashri-Devendra Patel | Padmashri-Dr. Kumarpal Desai

સંપાદક મંડળ :

Editor Board :
 ડો. હર્ષદ પટેલ Dr. Harshad Patel
 ડો. અશોક પટેલ Dr. Ashok Patel
 ડો. ઉત્પલ પટેલ Dr. Utpal Patel
 ડો. રૂપલ પટેલ Dr. Rupal Patel

સહસંપાદક :

ધવલ માકડિયા **Co-Editor :** Dhaval Makadia

કલાનિર્દેશક :

ભાવિક પટેલ **Art Director :** Bhavik Patel

લવાજમ :

દેશમાં : આજીવન (૧૦ વર્ષ) રૂ. ૩૫૦૦

પાંચ વર્ષ : રૂ. ૨૦૦૦

વિદેશમાં : આજીવન (૧૦ વર્ષ) ૫૦૦ ડોલર

પાંચ વર્ષ : ૩૦૦ ડોલર

Subscription Amount :

For India : Life Time (10 Year) Rs. 3,500

5 Year : Rs. 2,000

For USA : Life Time (10 Year) 500 \$

5 Year : 300 \$

ઈ-મેઇલ/e-mail : umasrushti@vuf.org

Mobile : +91 7202080222/333

રજિ. ઓફિસ :

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - વિશ્વ ઉમિયાધામ,
 વૈષ્ણોદેવી મંદિરની સામે, એસ.જી.હાઈવે, જાસપુર રોડ,
 તા. કલોલ, જી.ગાંધીનગર, ગુજરાત-૩૮૨૭૨૧

Regd. Office :

Vishv Umiya Foundation - Vishv Umiyadham,
 Opp. Vaishnodevi Temple, S.G. Highway, Jaspur Road,
 Ta. Kalol, Dist. Gandhinagar, Gujarat-382721

મુદ્રક અને પ્રકાશક :

મુદ્રક : અનિલ ડી. ગોંડલિયા - કેવલ ઓફસેટ, બી/૮, જે. કે. એસ્ટેટ, દૂધેશ્વર, અમદાવાદ. **પ્રકાશક :** ડો. પ્રભુદાસ આઈ. પટેલ વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, કલોલ, ગાંધીનગર ખાતેથી પ્રસિદ્ધ કર્ણ.

Printer & Publishers :

Printed by Anil D. Gondaliya - Keval Offset,
 B/8, J. K. Estate, Dhudeshwar, Ahmedabad &
Published by Dr. Prabhudas I. Patel at Vishv Umiyadham
 Jaspur, Kalol, Gandhinagar

વિશ્વ
 ઉમિયાધામ
 અમદાવાદ

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	લેખનું શીર્ષક	લેખક	પાના નં.
૧.	વેનોનો દિવ્ય સંદેશ	પ્રહલાદભાઈ પટેલ	૦૫
૨.	હિન્દુ સમાજનું ભવિષ્ય	પ્રમુખશ્રીની કલમે	૦૬
૩.	શ્રી રામચરિત માનસ	ડો. પ્રભુદાસ પટેલ	૦૮
૪.	મીરાંનો સાધન - પથ (ગતાંકથી શરૂ...)	શ્રી ભાણદેવજી	૦૯
૫.	આશા વિશે શાસ્ત્રોનું વિધાન	ડો. અમૃત કાંબિયા	૧૧
૬.	હિન્દુ હૃદય સમ્રાટ - છત્રપતિ શિવાજી મહારાજ	ડો. જે. એમ. પનારા	૧૨
૭.	મહાભારતનું વિસરાયેલું મોતી	ડો. કુમારપાળ દેસાઈ	૧૮
૮.	આંગણે વાવો શાકભાજી	કૌશિક મહેતા	૨૦
૯.	બાલશિક્ષણ - નવો અભિગમ	ગુલાબભાઈ જાની	૨૨
૧૦.	૧૪ ફેબ્રુઆરી એ માત્ર વેલેન્ટાઈન-ડે જ નથી	પ્રા. હર્ષદભાઈ	૨૩
૧૧.	વૃક્ષારોપણ અભિયાનને સફળ બનાવીએ	મનોજ જે. પટેલ	૨૪
૧૨.	પોતાની જાતને પારદર્શક બનાવો	શ્રીમતી સુનિતા ડી. વ્યાસ	૨૬
૧૩.	સ્ત્રીને પરમાત્માએ શું નથી બક્ષ્યું ?	પ્રાગજીભાઈ પટેલ	૨૮
૧૪.	માનવ જીવન શાસ્ત્ર છે કે શસ્ત્ર ?	ભદ્રાચુ વછરાજાની	૩૦
૧૫.	ભક્ત, દાતા, શૂર જેના હોય ઉજાળાં નૂર	ડો. ભાવેશ જેતપરિયા	૩૧
૧૬.	મારે તે ગામડે એકવાર આવજો...	ડો. નરભેરામ જે. રાંકજા	૩૩
૧૭.	લોકોપયોગી માર્ગદર્શન	એચ. એસ. પટેલ IAS	૩૫
૧૮.	તમિલનાડુના દર્શનીય સ્થળો	ડો. યશવંત કે. ગોસ્વામી	૩૮
૧૯.	ગળપણમાં ઘોળાયેલું ઝેર : મેદસ્વીતા અને ડાયાબિટીસ	ડો. પરાગ પટેલ	૪૦
૨૦.	નવું શીખવાની કોઈ ઉંમર હોતી નથી...	હીરજી ભોંગરાડિયા	૪૩
૨૧.	ઘણી ખમ્મા મારા ખોડીલા ઊંટને	ગિરા પિનાકીન ભટ્ટ	૪૫
૨૨.	પ્રવૃત્તિ અહેવાલ	શૈલેષભાઈ પટેલ	૪૬
૨૩.	સમાચાર	ડો. રૂપલબેન પટેલ	૪૯

વેદોનો દિવ્ય સંદેશ

શ્રદ્ધાં દેવા યજમાના વાયુગોપા ડપાસતે ।

શ્રદ્ધા હૃદય્ય યાકૂત્યા શ્રદ્ધયા વિન્દતે વસુ ॥

(ઋગ્વેદ ૧૦/૧૫૧/૪)

ભાવાર્થ : શ્રદ્ધા હૃદયની ઉચ્ચ ભાવનાનું પ્રતીક છે. તેના દ્વારા મનુષ્યનું આધ્યાત્મિક જીવન સફળ થાય છે અને તે ધન પ્રાપ્ત કરીને સુખી બને છે.

સંદેશ : શ્રદ્ધા આપણા જીવનની સૌથી વધુ કોમળ, મધુર અને સર્વશ્રેષ્ઠ અનુભૂતિ છે. જીવનમાં પ્રગતિનાં ત્રણ સોપાનો છે. શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ અને પ્રેમ, શ્રદ્ધાથી દરેક કામ શક્ય બને છે. વિશ્વાસ મુશ્કેલ કાર્યને પણ સરળ બનાવી દે છે અને પ્રેમ તો તેને સૌથી વધુ સરળ બનાવી દે છે. જીવનમાં આ ત્રણ સદ્ગુણોને ધારણ કરીને આચરણમાં ઉતારવાથી આપણો જીવનરૂપી માર્ગ તમામ પ્રકારની મુશ્કેલીઓ અને કષ્ટોથી મુક્ત થઈ જાય છે. શ્રદ્ધાળુ મનુષ્ય દરેક કાર્યમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરે છે.

તુલસીદાસજીએ પણ પોતાના ઈષ્ટદેવની વંદના “શ્રદ્ધા વિશ્વાસ રૂપિણી” કહીને જ કરી હતી તથા ‘રામચરિત માનસ’ જેવા મહાન લોકોપયોગી ગ્રંથને લખવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી હતી. મીરાએ શ્રદ્ધાના બળે જે પથ્થરમાંથી ભગવાન પેદા કર્યા હતા, જેઓ મીરાના ઝેરને સ્વયં ગટગટાવી ગયા હતા. રામકૃષ્ણ પરમહંસજીએ શ્રદ્ધાથી જ પોતાના હાથે જમવા માટે મહાકાલીને લાચાર કરી દીધાં હતાં.

શ્રદ્ધાથી ઓતપ્રોત બનેલો મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં જે કંઈ કાર્ય કરે છે તેમાં તેને અવશ્ય સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રદ્ધાનો સથવારો એ મનુષ્યના જીવનનો સૌથી મોટો સથવારો છે. માતા, પિતા તથા ગુરુ પ્રત્યેની

શ્રદ્ધા, ધર્મ અને સદાચાર પ્રત્યેની શ્રદ્ધા તથા પોતાના કર્મ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા આપણા જીવનની પ્રગતિના મુખ્ય આધાર છે. એમના દ્વારા જ મનુષ્યનો આત્મવિકાસ થાય છે ને સંકલ્પમાં દૃઢતા ઉત્પન્ન થાય છે. શ્રદ્ધાથી આગસ તથા પ્રમાદ ડરીને દૂર ભાગી જાય છે અને સંપૂર્ણ મનોયોગ દ્વારા સંકલ્પ પૂરો કરવાનો માર્ગ મોકળો બની જાય છે.

શ્રદ્ધાની સામે સફળતા તથા સંપત્તિનો દંભ પણ ભાંગીને ભુક્કો થઈ જાય છે. ભલે ગમે તેવી વિપત્તિ હોય અને ગમે તેટલી વિષમ પરિસ્થિતિ હોય તો પણ તે આપણા માર્ગમાં ક્યારેય બાધક બની શકતી નથી.

શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસના સંયોગ દ્વારા મનમાં પ્રસન્નતાનો જન્મ થાય છે. પ્રસન્ન હૃદયવાળો મનુષ્ય એવા પ્રચંડ સૂર્ય જેવો હોય છે કે જેનાં કિરણો અનેક લોકોના હૃદયના અંધકાર પર

વજની જેમ તૂટી પડીને તેને દૂર કરી દે છે અને તેમને પ્રસન્નતાથી ભરી દે છે. પ્રસન્નતા એવું ચંદન છે કે બીજાઓના માથા પર તેને લગાવવામાં આવે તો આપણી આંગળીઓ આપોઆપ જ સુગંધિત થઈ જશે.

આપણે હંમેશા આપણા હૃદયમાં શ્રદ્ધાની જ્યોતિ પ્રગટેલી રાખવી જોઈએ. શ્રદ્ધાની જ્યોતિ પ્રગટાવ્યા વગર આપણે કોઈ પણ કાર્યને સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કરી શકતા નથી. આપણું જીવન શ્રદ્ધાથી ઓતપ્રોત થયેલું હોય એ જરૂરી છે. શ્રદ્ધાથી વેગળા રહીને આપણે કોઈ પણ કાર્ય કરવું જોઈએ નહિ. સંધ્યાપૂજન કરીએ તો તે પણ શ્રદ્ધાપૂર્વક કરવામાં આવે. આપણા જીવનમાં પ્રત્યેક સમયે, પ્રત્યેક ક્ષણે અર્થાત્ ચોવીસેય કલાક શ્રદ્ધાદેવીનું જ સામ્રાજ્ય છવાયેલું રહેવું જોઈએ.

શ્રદ્ધાળુ બનવાથી ધન, બળ, વિદ્યા, બુદ્ધિ, યશ વગેરે બધું જ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે, પ્રત્યેક કાર્યમાં સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે. આપણે ક્યારેય પણ શ્રદ્ધાનો સહારો ન છોડવો જોઈએ, પણ સાથે સાથે અંધશ્રદ્ધા અને અંધવિશ્વાસથી દૂર રહેવું જોઈએ. આપણી વિવેકબુદ્ધિ વડે યોગ્ય-અયોગ્યનો વિચાર કર્યા પછી જે યોગ્ય હોય તેને શ્રદ્ધાપૂર્વક માનીએ. વિચાર્યા વગર બીજાઓની ટેખાટેખીથી કરવામાં આવતાં કાર્યો અંધવિશ્વાસ જ કહેવાય છે અને તે નુકશાનકારક પણ હોય છે. શ્રદ્ધા દ્વારા જ આત્મબળ વધે છે. ■

પ્રમુખશ્રીની કલમે

હિન્દુ સમાજમાં : અંધારીયા પ્રકાશના આગમનની સંભાવનાઓ

આ લેખનો ઓડિયો
સાંભળવા QR સ્કેન કરો

પ્રિય બંધુ-ભગિનીઓ,

સનાતન ધર્મ એ માત્ર પૂજા પદ્ધતિ નથી, પણ તે જીવન જીવવાની એક કળા છે. ઇતિહાસ સાક્ષી છે કે જ્યારે જ્યારે સમાજ અને ધર્મ વચ્ચે અંતર વધ્યું છે, ત્યારે-ત્યારે સનાતન સંસ્કૃતિને નુકસાન થયું છે. સમાજ એ ધર્મનું શરીર છે અને ધર્મ એ સમાજનો આત્મા છે. સમાજ અને સનાતન ધર્મ એક પૂરક સ્તંભો છે. જો આ બંને વચ્ચે અંતર વધે તો સંસ્કૃતિ માત્ર ગ્રંથોમાં સીમિત રહી જાય છે. માટે આજના સમયની સૌથી મોટી જરૂરિયાત એ છે કે સમાજ અને સનાતનને એક મંચ પર લાવીએ. સનાતનને જીવંત રાખવો હશે તો સમાજમાં અદ્રશ્ય થતી ચેતનાને જાગૃત કરવી પડશે. આ માટે સમાજના અગ્રણીઓએ પરસ્પરના મતભેદો (ભૂલીને સમાજ માટે, સનાતન માટે અને અસ્તિત્વ માટે એક મંચ પર આવવું જ પડશે, નહીં તો આવતીકાલ આપણી નથી, ચિંતા અત્યારે જ કરવી પડે. વર્તમાન સમયમાં પશ્ચિમી સંસ્કૃતિના આંધળા આનુકરણ અને ભૌતિકવાદી જીવનશૈલીને કારણે એવા પરિવર્તનો આવ્યા છે જે આવનારા ભવિષ્ય માટે અત્યંત ચિંતાજનક છે. આ માટેના કારણો ક્યા છે ?

૧. મોડા લગ્ન અને કારકિર્દીની આંધળી દોડ : આજનો યુવક અને યુવતી પોતાની કારકિર્દી બનાવવા માટે એટલી હદે દોડી રહ્યા છે કે તેઓ જીવનના સૌથી મહત્વના પડાવ 'લગ્ન' અને 'પરિવાર' ભૂલી રહ્યા છે. ૨૨-૨૩ વર્ષની ઉંમર જે લગ્ન માટે આદર્શ માનવામાં આવતી હતી, તે હવે ક્રમશઃ ૩૦-૩૨ વર્ષે પહોંચી છે. કારકિર્દીના નામે યુવાનો સેટલ થવાની રાહ જુએ છે. પણ એ ભૂલી જાય છે કે જૈવિક ઘડિયાળ (Biological Clock) કોઈની રાહ જોતી નથી. મોડા લગ્નને કારણે માત્ર સંતાન પ્રાપ્તિમાં મુશ્કેલી પડે છે એવું નથી, પણ બે પેઢીઓ વચ્ચેનું અંતર પણ વધી જાય છે, જેની અસર સમાજ પર પડે છે. અને ઘણી વખત સંતાનની સંખ્યા એક સુધી સીમિત રહી જાય છે. લોકો કારણો એવા આપે છે કે, અમારે કેરિયર બનાવવું છે, હજી સેટ થવું છે, સ્વતંત્ર જીવન જીવવું છે, ફિડમ નહીં રહે, હમણા મોજ-મજા કરવી છે વગેરે.

૨. કડવી હકીકત : અત્યારે યુવકો અને યુવતીઓની સરેરાશ લગ્નની ઉંમર : ૨૮ થી ૩૨ છે. સરેરાશ સંતાન : ૧, દર ચાર દંપતિમાંથી એક પાસે બાળક જ નથી. લાખો યુવાનો - યુવતીઓ એકલા, લગ્ન વગર રહે છે. આ કોઈ ફિલ્મની સ્ક્રિપ્ટ નથી પણ આજના વાસ્તવિક આંકડા છે.

૩. સૌથી મોટી ભૂલ કોણ કરે છે ? : આ ભૂલ દીકરીના માતા-પિતા કરે છે. કઠોર લાગણી, પણ આ કડવું સત્ય છે. પિતા પોતાની દીકરીને રાજકુંવરી બનાવી દે છે. મોડા લગ્ન માટે કારણ એવા આપે છે કે તેને કેરિયર બનાવવી છે, સારો છોકરો નથી મળતો, પણ કોઈ પૂછતું નથી કે દિકરી શું અનુભવે છે ? તેની લાગણીઓનું શું ? તેના શરીર અને મન પર સમય શું અસર કરે છે ? પરિણામ ? ડિપ્રેશન, IVF, હોર્મોનલ સમસ્યાઓ, મોડું માતૃત્વ અને છૂટા છેડા.

૪. થોડું સરળ ગણિત - પણ બહુ ગંભીર સત્ય : જીવનમાં ઘણી વાતો ભાવનાઓથી ચાલે છે, પણ સમાજનું ભવિષ્ય ગણિતથી ચાલે છે. જો યુવક-યુવતીઓ ૨૦-૨૨ વર્ષની ઉંમરે લગ્ન કરે, તો ૧૦૦ વર્ષમાં ૫ પેઢીઓ જન્મે. જો લગ્ન ૨૫ વર્ષે થાય તો ૪ પેઢીઓ, અને જો લગ્ન ૩૨-૩૩ વર્ષે થાય, તો ૧૦૦ વર્ષમાં માંડ ૩ પેઢીઓ રહે. હવે જરા વિચારો આજે આપણા સમાજમાં શું સ્થિતિ છે ? યુવતીઓ : ૨૯-૩૦ વર્ષે, યુવકો ૩૨-૩૩ વર્ષે લગ્ન કરે છે. આનો સીધો અર્થ શું થાય ?

બીજું ગણિત - જે દિલ ધ્રુજાવી દે છે : ૧૦૦ માણસ = ૫૦ દંપતિ, જો દરેક દંપતિ પાસે માત્ર ૧ બાળક હોય તો આગલી પેઢીમાં માંડ ૪૫ - ૪૬ માણસ રહે. અને ત્રીજી પેઢીમાં ? લગભગ સમાપ્ત ! આ કોઈ આગાહી નથી પણ નક્કર ગણિત છે, જે બધું આજે આપણી આંખ સામે થઈ રહ્યું છે.

૫. વન ચાર્જ્સ થીયરી અને વસ્તીનું જોખમી ગણિત : સૌથી મોટો અને ડરામણો પડકાર “વન ચાર્જ્સ થીયરી” (એક સંતાન પ્રથા) છે. આધુનિકતાના નામે અને “હમ દો હમારા એક” ના ખોટા ખ્યાલ હેઠળ હિન્દુ પરિવારો સીમિત થઈ રહ્યા છે. વસ્તી વિજ્ઞાનનું ગણિત બહુ સ્પષ્ટ છે : જો કોઈ સમાજનો પ્રજનન દર (Total Fertility Rate) ૨૧ થી નીચે જાય, તો તે સમાજ ધીમે ધીમે લુપ્ત થવા લાગે છે. આજે હિન્દુ પરિવારોમાં એક જ સંતાન નો નવો ટ્રેન્ડ ચાલુ થયો છે. જો આ જ ગતિ ચાલુ રહે, તો

આગામી બે થી ત્રણ પેઢીમાં હિન્દુઓની સંખ્યા ઘટતી જાય. અને દેશની Demography બદલાતા વાર પણ ન લાગે. જન સંખ્યા પણ એક શક્તિ છે, અને જો તેમાં પણ સતત ઘટાડો થતો રહે તો ? આ સુરક્ષા માટેનું અત્યંત ડરામણું ચિત્ર છે.

આજે સ્થિતિ એવી છે કે : યુવતી અને યુવકો ૩૦-૩૫ વર્ષ સુધી લગ્ન કરતા નથી અને જો લગ્ન થાય તો માત્ર ૧ બાળક, પછી મનમેળ નહીં, એડજસ્ટમેન્ટ નહીં, પરિણામ છૂટાછેડા. પછી મા-બાપ એકલા, બાળક એકલો, આ રીતે આખો સમાજ ભાવનાત્મક રીતે તૂટી રહ્યો છે. પરિવારમાં માત્ર એક જ સંતાનને કારણે થોડા દાયકાઓ પછી વૃદ્ધોની સંખ્યા વધશે અને યુવાનોની સંખ્યા ઘટશે. આ માત્ર આંકડાનો પ્રશ્ન નથી પરંતુ સંસ્કૃતિના વહનનો પ્રશ્ન છે. સંતાનો જ ઓછા હશે તો આપણા મંદિરો, તીર્થો, ઉત્સવો, પરંપરા, વિકાસ આ બધું કોને સોંપશું ? કોના સહારે જીવંત રહેશે ?

૬. ઘટતી પેઢી ડરામણું ભવિષ્ય : જો આપણી વસ્તી ઘટવાની ગતિ આવી જ રહી, તો આવનારા ભવિષ્યમાં હિન્દુ સમાજ માટે પરિણામો ભયાનક હશે. રાજકીય, સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક સ્તરે આપણો અવાજ નબળો પડશે. આ કોઈ ભય ફેલાવવાનો પ્રયાસ નથી, પણ વાસ્તવિકતાનું જે ગણિત સામે આવ્યું છે, તેને આંખ ખોલીને જોવાની જરૂર છે. જ્યારે કોઈ ધર્મ કે સમાજની વસ્તી ઘટે છે, ત્યારે તેની સામાજિક, રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક તાકાત પણ ઘટે છે. પાડોશી દેશો અને ભારતના જ કેટલાંક રાજ્યોનો ઇતિહાસ તપાસશો તો જણાશે કે જ્યાં સનાતનીઓની સંખ્યા ઘટી છે, ત્યાં સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ અને સુરક્ષા ત્રણેય જોખમમાં મુકાયા છે. આપણી પેઢીઓ ઝડપથી ઘટી રહી છે એનો અર્થ એ છે કે ભવિષ્યમાં આપણા મંદિરો, આપણા તહેવારો, આપણી વિરાસત અને આપણા ગગનચુંબી ભૌતિક વિકાસની સુરક્ષા જોખમમાં મુકાશે. આ ગણિત જો આજે નહીં સમજીએ તો આવનારી પેઢી આપણને ક્યારેય માફ નહીં કરે.

૭. વધતા છૂટાછેડા - સહનશીલતાનો અભાવ : છૂટાછેડા આજના સમયમાં ઝડપથી વધી રહ્યા છે. નાની-નાની અસહમતિ, અહંકાર જેવી માનસિકતા લગ્ન સંસ્થાને ખોખલી કરી રહી છે. સનાતન સંસ્કૃતિએ લગ્નને સાત જન્મોનું બંધન ગણાવ્યું છે, કરાર નહીં. લગ્ન એટલે માત્ર બે વ્યક્તિઓનો સંબંધ નહીં પરંતુ બે કુટુંબો, બે સંસ્કૃતિઓ અને આવનારી પેઢીનો પાયો છે. જ્યારે લગ્ન તૂટી જાય છે, ત્યારે માત્ર પતિ-પત્ની જ નથી તૂટતા - બાળકોનું ભાવિ, તેમનો માનસિક વિકાસ અને સમાજની સ્થિરતા પણ તુટે છે.

૮. અતિ ખર્ચાળ લગ્ન એક સામાજિક દૂષણ : સમાજમાં લગ્ન પ્રસંગોને જે રીતે અતિ ખર્ચાળ અને ભપકાદાર બનાવવામાં આવ્યા છે, તે મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગ માટે અભિશાપ બની ગયા છે. લાખો - કરોડોનો ધુમાડો માત્ર દેખાદેખી માટે કરવામાં આવે છે. ખર્ચાળ લગ્નથી માતા-પિતાનું આર્થિક ભારણ અને સમાજમાં અસમાનતા વધે છે. આ ખર્ચાળ લગ્નોને કારણે જ ઘણા પરિવારો દીકરીના લગ્નથી ડરે છે અથવા મોડા લગ્ન કરવા પ્રેરાય છે. શું આ પૈસાનો ઉપયોગ યુવા દંપતિઓના સ્થાયીત્વ અથવા સમાજના કલ્યાણ માટે ન થઈ શકે ? લગ્ન એક સંસ્કાર છે, પ્રદર્શન નહીં. જો આપણે લગ્નોને સાદગીપૂર્ણ બનાવીએ, તો સામાજિક દબાણ ઘટશે અને યુવાનો સમયસર લગ્ન કરવા પ્રોત્સાહિત થશે.

૯. હવે શું કરવું જોઈએ ? : હજુ સમય છે...જો આજે સમજીએ તો ! સમયસર લગ્નને પ્રાથમિકતા આપીએ. માતા-પિતા ખાસ સમજે કે દીકરીની ઉંમર પસાર થઈ જાય છે, લાગણીઓ દબાય છે, શરીરનો સમય પસાર થઈ જાય છે, પછી બધું અઘરું બને છે. માટે અપેક્ષાઓ ઓછી કરીને સમજુતીથી પરિવાર ચલાવો. સંતાનને ભાર નહીં સંસ્કાર સમજો. બાળક વિના સમાજ જીવતો નથી અને એક બાળક સમાજ બચાવી શકતો નથી. ઓછામાં ઓછા બે કે ત્રણ સંતાનો સનાતનના અસ્તિત્વ માટે અનિવાર્ય છે.

૧૦. હવે નહીં સમજાય તો ક્યારેય નહીં : આજે વિચારવાનો સમય છે - વ્યક્તિગત સ્વાર્થથી ઉપર ઉઠીને સામૂહિક ભવિષ્ય વિશે, સમાજ અને સનાતનને ફરી જોડવાનો અને પરિવાર સંસ્થાને મજબૂત કરવાનો. સમય હાથમાંથી સરકી રહ્યો છે. હવે જાગીએ, આજે જો વસ્તીના આંકડા અને સામાજિક પરિવર્તનને ગંભીરતાથી નહીં લઈએ, તો આવનારા ૫૦ વર્ષમાં ચિત્ર અત્યંત કષ્ટદાયક હશે. આપણે આપણી કારકિર્દી અને સામાજિક વિકાસની સાથે આપણા ધર્મની સુરક્ષા અને સંસ્કૃતિની પણ ચિંતા કરવી પડશે. **“સંઘે શક્તિ કલો યુગે”** કળિયુગમાં સંગઠન અને સંખ્યા એ જ શક્તિ છે. માટે જાગો, વિચારો અને અમલ કરો. **અંતિમ ચેતવણી :** જો આજે આંખ નહીં ખોલીએ તો આવતી પેઢી પૂછશે : “બાળકો ક્યાં ગયા ? પરિવાર ક્યાં ગયા ?, ગામડા કેમ ખાલી ? સમાજ કેમ ખતમ થયો ? પછી ઇતિહાસ લખશે : “એક સમાજ હતો, જે બધું હોવા છતાં પોતાના ભવિષ્યને બચાવી ન શક્યો.” માટે આવો, આજે જ વિચારીએ, આજે જ બદલાઈએ અને આપણા સમાજને બચાવીએ. આ વાત માત્ર વાંચવા માટે નથી. આ વાત દરેક ઘર સુધી પહોંચાડવાની જવાબદારી આપણા સહુની છે.

આર. પી. પટેલ - પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી

વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશન - અમદાવાદ

શ્રી રામચરિતમાનસ કથાસાર

ગોસ્વામી તુલસીકૃત 'રામચરિત માનસ' આધારિત કથાસાર અને ભગવાન રામચંદ્રની લીલાઓ

પૂર્વકથા : સીતાજી પણ વનમાં જવા તૈયાર થયાં. કૌશલ્યાજીને થાય છે કે સાસુ-સસરા અને સર્વને પ્રિય એવાં સીતાજી અત્યંત સુકુમારી છે. શું સ્ત્રીઓ વનમાં રહેવા યોગ્ય છે? તસ્વીરમાં વાંદરાઓને જોઈને જે ડરી જાય છે, તે સીતા વનમાં કેવી રીતે રહી શકશે?

હવે આગળ :

आपन मोर नीक जाँ चहहू ।

बचनु हमार मानि गृह रहहू ॥

શ્રી રામજી બોલ્યાં, હે સીતે ! જો પોતાનું અને તારું ભલું ઈચ્છતાં હોવ તો મારું વચન માનીને ઘેર રહો. મારી આજ્ઞાનું પાલન થશે, સાસુ-સસરાની સેવા થશે. હે સુંદરી ! મારી આજ્ઞા માની ઘેર રહેવાથી ગુરુ અને વેદ દ્વારા ધર્મનું ફળ મળશે. આગળ કહ્યું,

मै पुनि करि प्रवान पितु बानी ।

बैगि फिरब सुनु सुमुखि सयानी ॥

હે સુમુખી ! હું પણ પિતાનાં વચનોને સત્ય કરીને શીઘ્ર પાછો ફરીશ. હે સુંદરી ! અમારી આ શીખ સાંભળો હે વામા ! વન ઘણું કઠીન અને ભયાનક હોય છે. ત્યાં તાપ, ઠંડી, વર્ષા અને હવા બધું જ ભયાનક હોય છે. રીંછ, વાઘ, વરુ, સિંહ અને હાથીના ભયાનક અવાજથી ધીરજ પણ ભાગી જાય છે.

हंसगवनि तुम्ह नहिं बन जोगू ।

सुनि अपजसु मोहि देइहि लोगू ॥

હે પ્રિયે ! તમે વનને યોગ્ય નથી. માનસરોવરના અમૃત સમાન જળથી પાળેલી હંસલી શું ખારા સમુદ્રમાં જીવી શકશે ? હે સુમુખી ! હૃદયમાં આવો વિચાર કરીને તમે ઘેર જ રહો. વનમાં ઘણાં કષ્ટ પડશે. વળી હે ભામા ! તમે તો સ્વભાવથી જ ડરપોક છો.

सुनि मृदु बचन मनोहर पिय के ।

लोचन ललित भरे जल सिय के ॥

પ્રિયતમનાં કોમળ અને મનોહર વચન સાંભળીને સીતાજીનાં સુંદર નેત્રો જળથી ભરાઈ ગયાં. જાનકીજી કંઈ ઉત્તર આપી શકતાં નથી, છતાં મનમાં ધીરજ ધરીને બોલ્યાં. મારા પવિત્ર અને પ્રેમી સ્વામી મને છોડીને જવા ઈચ્છે છે. સાસુજીને પગે પડીને હાથ જોડી કહેવા લાગ્યાં.

लागि सासु पग कह कर जोरी ।

छमबि देखि बडि अबिनय मोरी ॥

હે દેવી ! મને ક્ષમા કરો. મારા પ્રાણપતિએ જ મને શીખ આપી છે, જેમાં મારું પરમ હિત હોય. કે પતિ વિયોગ સમાન જગતમાં કોઈ દુઃખ નથી. હે પ્રાણનાથ ! હે રઘુકુળરૂપી કુમુદને ખિલવનાર ચંદ્રમા ! આપના વિના સ્વર્ગ પણ મારા માટે નરક સમાન છે. હે નાથ ! શરીર, ધન, ઘર, નગર અને રાજ્ય હોવા છતાં સ્ત્રી માટે પતિ વિના સઘળો શોકનો સમાજ છે.

कंद मूल फल अमिअ अहार ।

अवध सौध सत सरिस पहार ॥

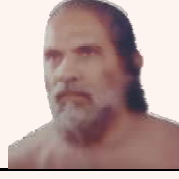
હે નાથ ! આપની સાથે આવીશ તો ત્યાં પશુ-પક્ષીઓ મારા કુટુંબી થશે. પર્ણકુટી સ્વર્ગ સમાન સુખ આપનારી થશે. કંદ, મૂળ અને ફળ મારા માટે અમૃત આહાર થશે. હે કૃપાવિધાન ! હે સુજાનશિરોમણિ ! મને સાથે લઈ લો. અહીં ન છોડો. હે સ્વામી ! હું શું અધિક વિનંતી કરું? આપ તો કરૂણામય છો.

अस कहि सीय बिकल भइ भारी ।

बचन बियोगु न सकी सँभारी ॥

આમ કહી સીતાજી ઘણાં વ્યાકુળ થઈ ગયાં. શ્રી રઘુનાથજીએ પોતાના ચિત્તમાં જાણી લીધું કે હઠપૂર્વક એને અહીં રાખવાથી એ પ્રાણને નહીં રાખે. પછી સૂર્યકૂળના સ્વામી રામચંદ્રજીએ કહ્યું કે શોક છોડીને મારી સાથે વનમાં ચાલો. ઝડપથી વનગમનની તૈયારી કરો.

(ક્રમશઃ આવતા અંકમાં)

મીરાંનો સાધન - પથ

(ગતાંકથી શરૂ...)

૫. સાધુસંગ - સત્સંગ : ઠાકુર રામકૃષ્ણદેવ નરેન્દ્ર (સ્વામી વિવેકાનંદ), રખાલ (સ્વામી બ્રહ્માનંદ) આદિ બાળભક્તો માટે ખુબ આતુર રહેતા. તેમને મળવા માટે વ્યાકુળ પણ બની જતા. બાળભક્તો માટે તેમની આવી વ્યાકુળ આતુરતા જોઈને કોઈ તેમને કહેતું, “અરે ! આ બાળભક્તો માટે આટલી બધી વ્યાકુળતા સારી નહિ, આ તો આસક્તિનું જ એક રૂપ છે.” સરળ ચિત્તના ઠાકુરને ચિંતા થઈ : “અરે ! આ મારા મનની આસક્તિ તો નહિ હોય ને !” તે વખતે દક્ષિણેશ્વર કાલીમંદિરના ખજાનચીએ ઠાકુરને સધિયારો આપતાં સમજાવ્યું :

“મહાભારતમાં એવા અર્થનું કથન છે કે આત્મનિષ્ઠ પુરુષ જ્યારે વ્યાવહારિક ભૂમિકા પર ઊતરી આવે ત્યારે તે સાત્વિક ભક્તોના સંગ માટે આતુર રહે, તે વખતે તે આવા ભક્તોને લઈને રહે.

તેથી તમારું આ સાત્વિક બાળભક્તો માટે આતુર થવું તે શાસ્ત્રસંમત છે. તે તમારી આસક્તિ નથી, પરંતુ સહજ સાત્વિક વૃત્તિ છે.”

ખજાનચીના આ ખુલાસાથી સરળચિત્ત ઠાકુરને સંતોષ થયો.

અધ્યાત્મપથના યાત્રીઓને તે જ પથના યાત્રીઓનો સંગ અનુકૂળ આવે, તેમની વૃત્તિને તે જ ગમે. ઠાકુર શ્રીરામકૃષ્ણ કહેતા : “અરે ! ગંજેરીને મળીને ગંજેરીને આનંદ થાય, તેમ ભક્તોને મળીને, તેમના સંગમાં રહીને ભક્તોને આનંદ થાય.”

આ જ વાત મીરાંબાઈ પણ કહી રહ્યાં છે :

સાધુ છે માતા મારે, સાધુ છે પિતા, સાધુના સંગમાં હું તો રાચી.

સાધુનો સંગ હું તો નહિ રે છોડું, ભલે ને નાખો મરાવી,

મેવાડના રાણા....

સત્સંગનો રસ ચાખ પ્રાણી તું તો સત્સંગનો રસ ચાખ,

પ્રથમ લાગે તીખો ને કડવો પછી આંબા કેરી સાખ,

હે ભાઈ, તું તો સત્સંગનો રસ ચાખ.

માનવચિત્તનું એવું બંધારણ છે કે જેનું ચિંતન કરે છે, તેનો આકાર ધારણ કરે છે, અને કાળાંતરે ચિત્ત જેનું ચિંતન કરે તેના જેવું બનવા માંડે છે. જેનો સંગ થાય તેની સાથે વાર્તાલાપ, તેમના જીવનનું ચિંતન, તેમનું અનુકરણ, તેમના જીવનનું નિરીક્ષણ આદિ પ્રક્રિયાઓ થયા કરે છે. પરિણામ એ આવે છે કે જેનો સંગ કરવામાં આવે તેની માનવચિત્ત પર અને માનવજીવન પર અસર થાય જ છે.

સંગને પ્રભાવ આપણે ધારીએ છીએ તેના કરતાં પણ અધિક અને ઘણો સૂક્ષ્મ હોય છે. મેશવાળાં વાસણો પાસે બેસીએ તો તેનો થોડોઘણો ડાઘ તો લાગે જ છે. તેથી ઊલટું ચંદન ઘસીએ તો સુગંધ મળે જ છે. આંબા નીચે બેસીએ તો કેરી મળે છે અને બાવળ નીચે બેસીએ તો કાંટા વાગે છે.

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં સત્સંગનો મહિમા વ્યક્ત થયો છે :

તુલયામ લવેનાપિ ન સ્વર્ગ ન પુનર્ભવમ્ ।

ભગવત્સંગિ સંગસ્ય મર્ત્યાનાં કિમુતાશિષઃ ॥ -
શ્રીમદ્ ભાગવત, ૧-૧૮-૧૩

“ભગવાનનો સંગ કરનારના સંગની એક ક્ષણ સાથે સ્વર્ગ અને મોક્ષની પણ તુલના ન થઈ શકે, તો મનુષ્ય માટે તેમના આશીર્વાદની તો વાત શું કરવી ?” નારદભક્તિસૂત્રમાં પણ સત્સંગનો મહિમા ગવાયો છે :

મહત્સંગસ્તુ દુર્લભોઽગમ્યોઽમોઘથ

“મહાન પુરુષોનો સંગ દુર્લભ, અગમ્ય અને અમોઘ છે.”

મીરાં માટે સાધુસંગ - સત્સંગ તેમના જીવનનો અનિવાર્ય ભાગ છે. બહુ કષ્ટો આપવામાં આવ્યાં તો પણ મીરાંએ સાધુસંગ - સત્સંગ છોડ્યો નથી. મીરાંને મન સાધુ ભગવાનના લાડીલા અને ભગવાનના પ્રતિનિધિ છે. આવા સાધુઓને મીરાં છોડી શકે નહિ. સાધુઓનો સંગ છોડીને મીરાં શું લઈને રહે ?

સાધુ સંગ - સત્સંગ મીરાંની સાધનાનું એક મહત્વપૂર્ણ અંગ છે. સાધુસંગ - સત્સંગ દ્વારા શું થાય છે ? સાધુસંગનો આવો અને આટલો મહિમા શા માટે ગવાય છે ?

(૧) સાધુસંગ - સત્સંગ દ્વારા માનવની ચેતનાનું ઊર્ધ્વીકરણ થાય છે. સત્સંગ અને કુસંગ બંને ચેપી હોય છે. સત્સંગ દ્વારા ચેતના ઊંચી સપાટીએ આવે છે અને કુસંગ દ્વારા ચેતના નીચી સપાટીએ જાય છે. માનવચિત્ત જેની સાથે તદાકાર બને તેની ઊંચાઈ પર પહોંચવા પ્રયત્નશીલ બને છે. સત્સંગના માધ્યમથી ચેતનાને ઉપર ચડવાની સીડી મળે છે.

(૨) સત્સંગથી અધ્યાત્મનાં તત્વોની, અધ્યાત્મપથની સમજ વિકસે છે. અધ્યાત્મપથની સમજ દ્વારા પથ સુકર બને છે. સમજના અભાવમાં સમસ્યાઓ ઊભી થાય છે અને સમજ દ્વારા સમસ્યાનું નિરાકરણ મળે

ધર્મ સૃષ્ટિ

છે. અધ્યાત્મપથના પથિક માટે અધ્યાત્મની સમજનો મહિમા જેટલો ગાઈએ તેટલો ઓછો છે. સમજની સમૃદ્ધિ સત્સંગથી વધે છે.

- (૩) સત્સંગ દ્વારા સાધકના જીવનમાં, અધ્યાત્મસાધનમાં ઉપસ્થિત થતા પ્રશ્નો, ગૂંચો, મુશ્કેલીઓ વગેરેનું સમધાન મળી જાય છે. અનુભવી સાધકના અનુભવોનું બિનઅનુભવી સાધક સુધી સંક્રમણ થવું તે જ તો સત્સંગ છે.
- (૪) સત્સંગથી સાધકને અધ્યાત્મપથ પર પ્રગતિ કરવાની પ્રેરણા મળે છે. મંદ કે શિથિલ અભિપ્સા સત્સંગથી જવલંત અને પ્રબળ બને છે.
- (૫) સત્સંગના પ્રતાપથી કુસંગ અને કુસંગના પ્રભાવથી બચી જવાય છે. સત્સંગને નિમિત્તે સમય સાત્વિક પ્રવૃત્તિમાં અને સાત્વિક વ્યક્તિઓ સાથે વીતે છે.

આવો સોનાના ટુકડા જેવો સત્સંગ મીરાં જેવા અધ્યાત્મપ્રેમી જીવ છોડે શાના? મીરાંને બહુ નાની વયથી, જીવનના અંત સુધી સતત સાધુસંગ -સત્સંગ મળ્યો છે. આ મહામહિમાવાન સાધુસંગ -સત્સંગ મીરાં માટે એક મૂલ્યવાન સાધન છે.

૬. શ્રીકૃષ્ણની સેવાપૂજા : મીરાંને બહુ નાની વયે ગિરિધર ગોપાલની મૂર્તિની પ્રાપ્તિ થઈ છે અને આ મૂર્તિ જીવનભર મીરાં સાથે જ રહી છે. મીરાંને મન આ મૂર્તિ માત્ર મૂર્તિ નથી, પરંતુ સાક્ષાત ગિરિધર ગોપાલ છે. પોતાના વહાલા ગિરિધર ગોપાલની સેવા, તેમની પૂજા મીરાંના અધ્યાત્મસાધનનું એક અંગ બની જાય છે.

મીરાં ગિરિધર ગોપાલની સેવા-પૂજા સંકલ્પપૂર્વક નહિ, પરંતુ સ્નેહપૂર્વક કરે છે. મીરાંની ચેતનામાં રહેલી ગિરિધર ગોપાલ માટેની જન્મજન્મની પ્રીતિ જ મીરાંને ગિરિધર ગોપાલની સેવા-પૂજા માટે પ્રેરે છે.

ભક્તને મન મૂર્તિ અને મૂર્તિમાન એક બની જાય છે. જ્યારે કૃષ્ણ અને કૃષ્ણમૂર્તિ વચ્ચે અભેદ-ધારણા સિધ્ધ થાય ત્યારે મૂર્તિની પૂજા મૂર્તિમાનની પૂજા બની જાય છે. મીરાં જ્યારે ગિરિધર ગોપાલની મૂર્તિને માખણ-મિસરીનું નૈવેદ્ય ધરાવે છે, ત્યારે તે નૈવેદ્ય શ્રીકૃષ્ણ સુધી પહોંચે છે, શ્રી કૃષ્ણ તે નૈવેદ્યનો સ્વીકાર કરે છે.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં ભગવાન કહે છે -

પત્રં પુષ્પં ફલં તોયં યો મે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ ।

તદહં ભક્ત્યુપહતમ્નામિ પ્રયતાત્મનઃ ॥

ગીતા, ૯ - ૨૬

“ભક્ત મને ભક્તિપૂર્વક પત્ર, પુષ્પ, ફળ કે જળ અર્પણ કરે છે તે પ્રેમપૂર્વક અર્પણ કરેલ પદાર્થનો હું સ્વીકાર કરું છું.”

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં પણ ભગવાન કહે છે -

શ્રદ્ધયોપાહતં પ્રેષ્ઠં ભક્તેન મમ વાર્યપિ ।

ભક્ત જ્યારે ભગવાનની સેવા-પૂજા કરે છે, ત્યારે તે સાક્ષાત ભગવાનની સેવા પૂજા કરે છે, તેવો ભાવ તેના મનમાં હોય છે, તેથી આ સેવા - પૂજા મૂર્તિની સેવા-પૂજા નહિ, પરંતુ સાક્ષાત ભગવાનની સેવા-પૂજા બને છે.

મૂર્તિમાં મૂર્તિમાન પ્રતિષ્ઠિત થાય, તે માટે છ પરિબળો કાર્ય કરે છે.

૧. ભગવાન કણકણમાં વસે છે અને તે પ્રમાણે તે મૂર્તિમાં પણ છે જ.
 ૨. મૂર્તિકાર એક વિશિષ્ટ અવસ્થામાં મૂર્તિનું વિધાન કરે છે, તેથી મૂર્તિકારની ચેતનાનો મૂર્તિમાં પ્રવેશ થાય છે, જે મૂર્તિમાં ચૈતન્યને જાગૃત કરે છે.
 ૩. પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરનાર સમર્થ પુરુષની ચેતનાનો મૂર્તિને સંસ્પર્શ મળે છે. આ ઘટના ચેતનાના સંક્રમણની ઘટના છે. પ્રાણપ્રતિષ્ઠા દ્વારા મૂર્તિમાં ચૈતન્યની પ્રતિષ્ઠા થાય છે.
 ૪. પ્રાણપ્રતિષ્ઠાની વિધિ અને મંત્રોમાં પણ ચેતનાને જાગૃત કરવાની શક્તિ હોય છે. આ વિધિ અને મંત્રો દ્વારા પણ મૂર્તિમાં મૂર્તિમાનની પ્રતિષ્ઠા થાય છે.
 ૫. ભક્ત ભગવાનને આવાહન કરે છે, ત્યારે તેને પ્રતિસાદરૂપે ભગવાન મૂર્તિમાં પ્રગટે છે. આવાહન અને ભગવાન દ્વારા પ્રતિસાદ પણ મૂર્તિમાં ચૈતન્ય જાગરણ માટે એક મહત્વનું પરિબળ બને છે.
 ૬. પૂજા કરનાર અને દર્શન કરનાર જો એક વિશિષ્ટ ભાવપૂર્વક પૂજન-દર્શન કરે તો આ ભાવના પ્રતાપથી આવરણનો ભંગ થાય છે અને મૂર્તિમાં પ્રતિષ્ઠિત ચૈતન્ય પ્રગટ થાય છે. આ ભાવ મૂર્તિમાં ચૈતન્યના પ્રાગટ્ય માટેનું સર્વોચ્ચ પરિબળ છે. ભાવગ્રાહી જનાર્દનઃ।
- મીરાંને ગિરિધર ગોપાલની મૂર્તિ કોઈ સમર્થ સાધુ દ્વારા મળી હતી. મીરાંબાઈ પોતે ભાવની તો સાક્ષાત મૂર્તિ છે. આ સર્વ પરિબળોએ મીરાંની ગિરિધર ગોપાલની મૂર્તિને ચૈતન્યયુક્ત બનાવી છે. મીરાંએ આવી મૂર્તિની પૂજા કરી છે, સેવા કરી છે.
- મીરાં માટે આ ગિરિધર ગોપાલની મૂર્તિ પોતાના વહાલા શ્રીકૃષ્ણને મળવા માટેનું એક પ્રબળ માધ્યમ બની ગઈ છે. મૂર્તિરૂપી સુવર્ણતંતુ કે સ્નેહતંતુ દ્વારા મીરાં કૃષ્ણ સાથે સંલગ્ન છે.

સામાન્યતઃ મૂર્તિપૂજાને બહિરંગ સાધન ગણવામાં આવે છે અને મીરાં વિશેષતઃ અંતરંગ સાધનમાં લીન રહ્યાં છે. મીરાંનો મૂર્તિ પ્રત્યે જે ભાવે છે, તે જોતાં એમ લાગે છે કે મીરાં માટે મૂર્તિપૂજા અને તેની સેવા કરવી તે બહિરંગ નહિ, પરંતુ અંતરંગ સાધન બની ગયેલ છે. સાધન અંતરંગ રહે છે કે બહિરંગ તે તો સાધકની ચેતનાની સ્થિતિ પર અવલંબે છે. મીરાંની ભાવાવસ્થા પરથી આ બહિરંગ લાગતી સાધના મીરાં માટે અંતરંગ બની ગઈ છે.

વધુ આવતા અંકે

આશા વિશે શાસ્ત્રોનું વિધાન

જીવનને ધબકતું રાખવાનું કામ અનેક પરિબળો કરતા હોય છે. પ્રેમ, આશા, તૃષ્ણા, રાગદ્રેષ, મહાત્વાકાંક્ષા વગેરે જિજિવિષાને પ્રબળ બનાવે છે. પરિણામે મનુષ્ય સતત પ્રવૃત્ત રહેતો જીવનયાત્રાનો પંથ કાપતો રહે છે.

ઉપરનાં જીવનરસ ઉત્પન્ન કરનાર પરિબળોમાં ‘આશા’નું સ્થાન શિરમોર છે. કંઈક અપ્રાપ્ત વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાને ‘આશા’ કહેવામાં આવે છે. ઈચ્છિત વસ્તુઓ માટે પણ ‘આશા’ શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે. જ્યારે આશાનો તંતુ સાવ તૂટી જાય છે ત્યારે માણસ સાવ નિરાશ, હતાશ કે હતપ્રભ થઈ જાય છે. આવી વ્યક્તિ ભાંગી જાય છે કાં તો જીવનની રણભૂમિમાંથી ભાગી જાય છે. આશા એ ભાવિ સ્વપ્નો છે, મંજિલ છે, આદર્શ છે. આશાવાન માટે જીવન રત્નાકાર છે. આશા જ ઉત્સાહનું ગતિપ્રેરક છે. ઉત્સાહ હશે તો જીવનની અર્ધી બાજી હાથમાં જ છે. એટલે જ આદિકવિ વાલ્મીકિ કહે છે.

“ સોત્સાહસ્ય હિ લોકેષુ ન કિચ્ચદપિ દુર્લભમ્ ॥”

“ઉત્સાહી પુરુષ માટે આ દુનિયામાં કંઈ જ દુર્લભ નથી.”

છાંદોગ્ય ઉપનિષદમાં ઋષિ કહે છે, પિતૃગણ માટે સ્વધા, મનુષ્યો માટે આશા (ઈષ્ટ વસ્તુઓ) પશુઓ માટે તૃણ અને જળનો ઉપાય કરીએ.

આશાં મનુષ્યેભ્યઃ (આગાયાનિ) (છાંદો. ૨.૨૨.૨)

જૈમિનીયોપનિષદમાં તો આશા માટે કહેવાયું છે કે, દેવગણ નિશ્ચય જ સંપૂર્ણ વિશ્વની આશાઓનું પ્રતિરક્ષણ કરે છે. एता ह वै देवता विश्वा आशाः प्रतिरक्षन्ति (જૈમિ. ૧.૩૪.૧૧)

આમા આશા સૃષ્ટિનું સંચાલક પરિબળ છે એવું સ્પષ્ટ થાય છે.

એટલું જ નહિ, આ ઉપદનિષદ તો આશા વિશે ખૂબ જ અદ્ભુત અને રસપ્રદ વાત કહે છે, જગતમાં સર્વ પ્રથમ આશા જ હતી, ભવિષ્યમાં પણ એ જ છે. ત્યારે સર્વપ્રથમ અપૂર્વ સંવ્યાપ્ત થયું.

આશા વા ઇદમગ્ર આસીદ્ ભવિષ્યદેવ । તદભવત્ । તા આપોઢભવન્ । (જૈમિ. ૪.૨૨.૧)

આશા છોડી દીધેલા મનુષ્યની તો વાત જ શી? એ જાણે સાવ દયામણો બની રહે છે! એક સુભાષિતકારે આશા વિશે ખૂબ સરસ અને વિચારપ્રેરક તથ્ય આ રીતે વર્ણવ્યું છે;

આશા નામ મનુષ્યાણાં કાચિદાશ્ચર્યશ્રુદ્ધિચ્છલા ।

યયા બદ્ધાઃ પ્રધાવન્તિ મુક્તાતિષ્ઠન્તિ પઢગુવત્ ॥

આશા એ તો મનુષ્યો માટે એક એવી વિચિત્ર પ્રકારની બેડી છે કે જે એનાથી બંધાયેલા છે એ દોડતા રહે છે અને એનાથી છૂટેલા છે એ સાવ પાંગળાની જેમ ઊભા રહે છે !

આશાનો અતિરેક અથવા સત્વશીલ આશા સિવાયના અભરખા ચોક્કસ બહુ વિધાતક હશે જ એવું મૈત્રેયુનિષદમાંના આ મંત્રથી લાગે છે, આનન્દમંતર્નિજમાશ્રયન્તમાશાપિશાચીમવમાનયન્તમ્ । (મૈત્રે. ૧.૧૨)

આશા પિશાચિની છે જે અંતઃકરણમાં પ્રાપ્ત થનારા આનંદના આશ્રયમાં રહે છે. આટલેથી નહિ અટકતા આ ઉપનિષદ આગળ કહે છે કે આશાપત્ની ત્યજેદ્યાવત્તાવન્મુક્તો ન સંશયઃ । (મૈત્રે. ૨.૧૨) આશારૂપી પત્નીને ત્યાગનાર તત્કાળ જ મુક્તિને પ્રાપ્ત કરી લે છે એમાં સંશય નથી. (જેમ પત્ની દ્વારા સંસાર ઊભો થાય છે અને પછી પરિવારના ભરણપોષણ માટે પુરુષને જે સંઘર્ષ કરવો પડે છે એવો સંઘર્ષ આશાની પરીપૂર્તિ માટે કરવો પડે છે એ માટે અહીં આશાપત્ની એવો શબ્દપ્રયોગ કર્યો છે.)

આશા પોતાના પ્રયત્નો અને પરિશ્રમ મુજબ જ સેવવી જોઈએ. અન્યથા આચાર્ય શંકર કહે છે તેમ,

અંદગં ગલિતં પલિતં મુષ્ણં દશનવિહીનં જાતં તુણ્ડમ્ ।

વૃદ્ધો યાતિ ગૃહિત્વા દણ્ડં તદપિ ન મુગ્ધત્પાશાપિણ્ડમ્ ॥

અંગો ગળી ગયા છે. માથું ધોળા પળિયાથી ભરેલું છે. મુખ દાંત વિનાનું બોમું થયું છે અને એ રીતે ઘરડો માણસ હાથમાં લાકડી લઈને માંડ ચાલી શકે છે; તો પણ તે આશારૂપી પિડને છોડતો નથી !

ભક્ત કવિ અખાએ આશા વિશે બહુ ચિંતનાત્મક છાંદો લખ્યો છે;

આહાર આશાએ જીવ થાય, આશાએ દેવ ક્ષીરસાગર જાય;

આશાએ તપીઆ દેહને દમે, આશાએ પ્રતતીરથ સહુ ભમો.

રાયરંક આશાના દાસ, આશા અખા માયાનો પાશ.

અર્થાત સર્વ જીવો આશામાં ને આશામાં જીવન વિતાવે છે. દેવલોકો પણ ક્ષીરસાગર વિષ્ણુને પ્રાર્થે છે. આશા રાખી તપસ્વીઓ તપ કરે છે અને લોકો વ્રત કરે છે તથા યાત્રાઓ કરે છે. રાજા હો કે રંક સૌ આશાના દાસ છે. આશા તો માયાએ રચેલું બંધન છે. આજ વાત ભગવદ્ગીતામાં આ રીતે કહેવાઈ છે; આશાપાશશતૈર્બદ્ધાઃ કામક્રોધપરાયણાઃ । ઇહન્તે કામભોગાર્થમ ન્યાયેનાર્થ સંચયાન્ ।

આશારૂપી સેંકડો ગાળિયાઓથી બંધાયેલા મનુષ્યો કામક્રોધ પરાયણ થઈને વિષયભોગો માટે અન્યાયપૂર્વક ધન વગેરે પદાર્થોનો સંગ્રહ કરવાનો પ્રયત્ન કરતા રહે છે. છાંદોગ્યોપનિષદ ૭-૧૪-૨ માં આશા વિશે ખૂબ જ રહસ્યપૂર્ણ વાત કહેવાઈ છે.

સ ય આશાં બ્રહ્મેત્યુપાસ્ત આશયાસ્ય સર્વે કામાઃ સમૃધ્ધ્યન્ત્યમોઘા હાસ્યાશિષો ભવન્તિ યાવદાશાયા ગતં તન્નાસ્ય યથાકામચારો ભવતિ ય આશાં બ્રહ્મેત્યુપાસ્તેઢસ્તિ । (સનત્કુમાર નારદને કહે છે-) જે વ્યક્તિ આશાને બ્રહ્મ માનીને ઉપાસના કહે છે, તેના બધા ઉદ્દેશ આશાના માધ્યમથી પૂર્ણ થાય છે. ઘણું કરીને એની પ્રાર્થના સફળ થાય છે. જ્યાં સુધી આશાની ગતિ છે, ત્યાં સુધી એ વ્યક્તિની ઈચ્છાનુકૂળ પહોંચ થઈ જાય છે.

આમ, કલ્યાણકારી આશા સેવનારો અને એ પ્રમાણે પુરુષાર્થ કરનારો મનુષ્ય અચૂક ઈચ્છિત પ્રાપ્ત કરીને કલ્યાણને પામે છે. ■

કવર સ્ટોરી

પ્રો. ડો. જે. એમ. પનારા

પૂર્વ પ્રિન્સિપાલ - કણસાગરા મહિલા કોલેજ - રાજકોટ
પૂર્વ NSS કો-ઓર્ડિનેટર, સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી

હિન્દુ હૃદય સમ્રાટ : છત્રપતિ શિવાજી મહારાજ

પ્રસ્તાવના : ૧૭ મી સદીમાં ભારત વર્ષ વિદેશી આક્રમણકારોના અત્યાચારોથી કણસી રહ્યો હતો, જ્યારે મંદિરો તોડવામાં આવતા હતા. અને સનાતની સંસ્કૃતિ પર જોખમ તોડાઈ રહ્યું હતું, ત્યારે મહારાષ્ટ્રની સહીયારી પર્વતમાળામાં એક એવા સિંહે ગર્જના કરી જેણે મોગલોના પાયા હચમચાવી દીધાં. એ મહાપુરુષ એટલે હિન્દુ હૃદય સમ્રાટ છત્રપતિ શિવાજી મહારાજ. ભારતના ઇતિહાસના આકાશમાં જે કોઈ એક નામ હિન્દુ સ્વામિમાન, સ્વરાજ્ય અને ધર્મરક્ષાનું પ્રતીક બનીને અચળ રીતે ઉભું હોય, તો તે છે છત્રપતિ શિવાજી મહારાજ. હિન્દુ ધર્મના અસ્તિત્વ પર જ્યારે સંકટના વાદળો ઘેરાયા હતા, મંદિરો ધ્વસ્ત થઈ રહ્યા હતા. નારીનું સન્માન લૂંટાતું હતું અને હિન્દુસમાજ માનસિક ગુલામીમાં ફસાયેલો હતો ત્યારે શિવાજી મહારાજ ભગવાન શિવની જેમ તાંડવ કરાવા અવતર્યા હતા. તેઓ માત્ર એક મહાન યોદ્ધા કે કુશળ શાસક જ નહોતા, પરંતુ હિન્દુ ધર્મ, સંસ્કૃતિ અને નારી સન્માનના જીવતા જાગતા રક્ષક હતા. તેઓ એક યુગ પુરુષ, એક વિચાર, એક ચેતના હતા. અને તેથી જ આપણા ઇતિહાસના આકાશમાં જે કોઈ તેજસ્વી સૂર્ય અવિરત પ્રજ્વલિત હોય, તો તે છે શિવાજી મહારાજ.

બાળપણથી જ સંસ્કારોનું સિંચન : ૧૯ ફેબ્રુઆરી ૧૬૩૦ના રોજ પૂણે નજીક શિવનેરી દુર્ગમાં શિવાજીનો જન્મ થયો. પિતા - શાહુજીરાજે ભોંસલે અને માતા જીજ્ઞાબાઈએ તેમનામાં બાળપણથી જ એવા સંસ્કારો રેડ્યા કે જેણે એક સામાન્ય કિશોરને છત્રપતિ બનાવી દીધો. માતા જિજ્ઞાબાઈ પાસેથી રામાયણ - મહાભારતની શૌર્યગાથાઓ સાંભળીને ધર્મ અને ન્યાયના સંસ્કાર મળ્યા હતા. ગુરુ દાદાજી કોંડદેવ પાસેથી શસ્ત્રવિદ્યા અને રાજનીતિના પાઠ શીખીને શિવાજી મહારાજ નાની ઉંમરે જ એક કુશળ યોદ્ધા તરીકે ટેપાર થયા. શિવાજીનું અવતરણ એ કોઈ સામાન્ય જન્મ ન હતો, પણ એક ક્રાંતિનો જન્મ હતો. માતા જીજ્ઞાબાઈએ પોતાના પુત્રને માત્ર જન્મ આપ્યો નહોતો. પરંતુ તેમના હૃદયમાં ધર્મ, ન્યાય અને સ્વરાજ્યની જ્વાલા પ્રગટાવી હતી. તેમના બાળપણમાં જ શસ્ત્ર સાધના સાથે સંસ્કાર સાધના થઈ. આ સંયોજન જ તેમને સામાન્ય યોદ્ધાથી અસામાન્ય મહાનાયક બનાવે છે. આ સંદર્ભમાં રાષ્ટ્રીય શાયર ઝવેરચંદ મેઘાણીએ શિવાજીનું હાલરડું “જેવા અમર ગીતની રચના કરી હતી.”

આભમાં ઉગેલ ચાંદલો, ને જીજ્ઞાબાઈને આવ્યા બાળરે, બાળુડાને માત હિંચોળે

ઘણણણ ડુંગરા ડોલે શિવાજીને નીંદરુ ના'વે માતા જીજ્ઞાબાઈ મૂલાવે.

પેટમાં પોટીને સાંભળેલી બાળે રામ-લખમણની વાત...

માતાજીને મુખ જે દીથી, ઉડી એની ઉંઘ તે દીથી.... શિવાજીને નીંદરુ ના'વે..... માતા જીજ્ઞાબાઈ મૂલાવે..

આ માત્ર એક ગીત નથી, પરંતુ એક માતા દ્વારા તેના સંતાનમાં રેડવામાં આવેલા શૌર્ય અને સંસ્કારનો જીવંત દસ્તાવેજ છે. માતા જીજ્ઞાબાઈએ પાંચામાં પોટી રહેલા શિવાજીને જે મૂલ્યો શીખવ્યા, તેણે જ આગળ જતાં હિન્દવી સ્વરાજનો પાયો નાખ્યો. જીજ્ઞાબાઈ શિવાજીને સામાન્ય હાલડાંની જેમ ઉંઘાડતા નથી, પરંતુ તેમને યુદ્ધ અને સંઘર્ષની વાતો દ્વારા નીડરતા અને શૌર્યની વાતો કરે છે. બાળકને ડરપોક બનાવવાને બદલે નાનપણથી જ દુશ્મનો સામે લડવાની પ્રેરણા આપે છે. પાંચામાં જ તેમને તલવારોના તેજ અને યુદ્ધના નગારાના નાદનો પરિચય કરાવે છે. શિવાજીના મનમાં એ વાત સ્પષ્ટ કરી હતી કે તેમનો જન્મ માત્ર જીવવા માટે નહીં, પણ પરાધીનતાની સાંકળો તોડવા માટે થયો છે. શિવાજીને શક્તિશાળી અને ચારિત્રવાન બનાવવાનું શીખવવામાં આવે છે. શિવાજી પાંચામાં હોય ત્યારે તેને રમકડાં આપવાને બદલે જીજ્ઞાબાઈ શસ્ત્રોની વાત કરે છે. ધર્મ અને રાષ્ટ્ર માટે લડવાની પ્રેરણા આપે છે. જીજ્ઞાબાઈએ હાલરડાં દ્વારા શિવાજીને માત્ર ઉંઘાડ્યા જ નથી, પણ ખરા અર્થમાં જગાડ્યા છે. તેમણે લોરીઓમાં વાતઓને બદલે વાસ્તવિકતા અને વીરતા પીરસીને એક એવા મહાપુરુષનું નિર્માણ કર્યું જેણે ઇતિહાસ બદલી નાખ્યો. આ હાલરડું એ સાબિત કરે છે કે - “જે કર મૂલાવે પાંચાં, તે જગ પર શાસન કરે.”

કવર સ્ટોરી

હિન્દુ ધર્મના રક્ષણ માટે અડગ સંઘર્ષ : બાળપણમાં માતા પાસેથી રામાયણ અને મહાભારતની કથાઓ સાંભળતા -સાંભળતા શિવાજીના મનમાં એક જ સંકલ્પ ઘડાતો ગયો - આ ધરતી ફરી એકવાર હિન્દુઓનું રાજ્ય સ્થાપવું છે. “હિન્દુ સ્વરાજ્યની સ્થાપના અને ધર્મની રક્ષા” આ તેનું જીવન ધ્યેય હતું. શિવાજી મહારાજનો સમયગાળો (૧૭મી સદી) ભારતવર્ષના હિન્દુઓ માટે અંધકારમય હતો. તે સમયે ભારતના મોટા ભાગના પ્રદેશો પર વિદેશી અને વિદર્શી આક્રમણ ખોરોનું શાસન હતું. આ સમયમાં મુખ્યત્વે ત્રણ સત્તાઓ પ્રજા પર અત્યાચાર ગુજારતી હતી અને હિન્દુઓના ધાર્મિક સ્થાનોને નુકશાન પહોંચાડતી હતી:

મુઘલ સામ્રાજ્ય (દિલ્હી) : ખાસ કરીને ઓરંગઝેબના શાસન દરમિયાન હિન્દુ મંદિરો તોડવા અને જાળિયા વેરો નાખવાની નીતિ પરાકાષ્ટાએ હતી. ઉત્તર ભારતમાં કાશી વિશ્વનાથના મંદિરથી લઈને દક્ષિણ ભારત સુધી અનેક મંદિરોને નુકસાન પહોંચાડવામાં આવ્યું હતું.

આદિલશાહી (બીજાપુર) : દક્ષિણમાં બીજાપુરના સુલતાનો (જેમ કે અઝ્ઝલ ખાન) મંદિરોનો નાશ કરતા અને મૂર્તિઓ ખંડિત કરતા હતા. અઝ્ઝલ ખાને શિવાજી મહારાજને ઉશ્કેરવા માટે તુલજા ભવાની અને પંટરપુરના વિહ્વલ મંદિરને નુકસાન પહોંચાડ્યું હતું.

નિઝામશાહી (અહમદનગર) : આ સત્તાઓ પણ સ્થાનિક પ્રજાનું પરિવર્તન કરાવતી હતી. સાધુ - સંતો પર અત્યાચાર થતા અને નારીઓને યુદ્ધ લૂંટનો ભાગ માનવામાં આવતી હતી.

વિદર્શી શાસકોના અત્યાચારો જોઈને શિવાજી મહારાજ મૌન રહી શક્યા નહીં, તેમણે સ્પષ્ટ શાબ્દોમાં કહ્યું - “હિન્દુ ધર્મની રક્ષા વિના સ્વરાજ્ય અધૂરું છે.” તેમના દરેક યુદ્ધ પાછળ એક સ્પષ્ટ વિચાર હતો. અત્યાચારનો અંત અને ધર્મનું સંરક્ષણ. માત્ર ૧૬ વર્ષની ઉંમરે તેમણે પોતાના મિત્રો સાથે મળીને “હિન્દુ સ્વરાજ”ની સ્થાપનાના શપથ લીધા. તેમણે નક્કી કર્યું કે તેઓ કોઈના ગુલામ બનીને નહીં, પણ સ્વતંત્ર રાજા તરીકે જીવશે.

ગોરિલા યુદ્ધ નીતિ : શિવાજી મહારાજની યુદ્ધનીતિ એટલે “ગોરિલા વોરફેર” તેમણે પહાડી પ્રદેશોનો ઉપયોગ કરીને દુશ્મનોને એવા થકવ્યા કે મોટી સેનાઓ પણ તેમની સામે ટકી ન શકી. શિવાજી મહારાજ માત્ર તલવારના બળે જીતનાર યોદ્ધા ન હોતા, તેઓ એક અદ્ભુત યુદ્ધનીતિજ્ઞ હતા. તેમની ગોરિલા યુદ્ધ પદ્ધતિએ શક્તિશાળી શત્રુઓને હચમચાવી દીધા હતા. નાનાં દળો, ઝડપી હુમલા, દુર્ગોની શ્રેણી આ બધું સ્વરાજ્યના રક્ષણ માટે રચાયેલું હતું. મુઘલો અને આદિલશાહી પાસે તોલિંગ સેના હતી. જ્યારે શિવાજી પાસે મર્યાદિત સાધન હતા. તેથી તેમણે પહાડી વિસ્તારોનો લાભ લઈ છાપામાર યુદ્ધ પદ્ધતિ અપનાવી, જે અજેય સાબિત અજેય થઈ. તેમણે તોરણા, ચાકણ, સિંહગઢ જેવા મજબુત કિલ્લાઓ જીતીને પોતાની શક્તિનું કેન્દ્ર બનાવ્યું. તેમણે ક્યારેય ધર્મ વિરોધી માર્ગ અપનાવ્યો નહીં. શૌર્ય અને સદાચારનો આ અદ્ભુત સમન્વય તેમણે મહાન બનાવે છે.

નોંકાદળના જનક : શિવાજી મહારાજની દ્રષ્ટિ વિશાળ હતી, તેઓ જાણતા હતા કે જેની પાસે સમુદ્ર પર સત્તા હશે, તે જ દેશ પર રાજ કરશે. તેમણે સમુદ્ર માર્ગે આવતા આક્રમણ કારો (સિદ્ધિ, પોર્ટુગીઝ)સામે લડવા માટે સિંધુ દુર્ગ જેવા દરિયાઈ કિલ્લાઓ બનાવ્યા અને ભારતનું પ્રથમ સ્વદેશી નોંકાદળ ઉભું કર્યું. આ કારણે જ તેમને ભારતીય નોંકાદળ જનક માનવામાં (Father of Indian Navy) આવે છે.

ધર્મરક્ષા - શિવાજી મહારાજનું જીવન ધ્યેય : મોગલોના સમયગાળા દરમિયાન હિન્દુ મંદિરોનો ધ્વંસ સાધુ-સંતો પર અત્યાચાર બળજબરીથી ધર્મતરણ અને નારી અપમાન સામાન્ય બની ગયા હતાં. શિવાજી મહારાજે અત્યાચારો સામે શસ્ત્ર ઉઠાવ્યાં. તેમણે મંદિરોનું પુનઃસ્થાપન કર્યું, હિન્દુ તીર્થ સ્થાનોને રક્ષણ આપ્યું અને બળજબરીથી થતાં ધર્મતરણનો કડક વિરોધ કર્યો. તેમના દરેક યુદ્ધ પાછળ એક સ્પષ્ટ વિચાર હતો અત્યાચારનો અંત અને ધર્મનું સંરક્ષણ. તેમણે જ્યાં જ્યાં વિજય મેળવ્યો,

કવર સ્ટોરી

ત્યાં મંદિરોનું પુનઃનિર્માણ કર્યું. તીર્થ સ્થાનોને સુરક્ષા આપી અને હિન્દુ સમાજને આત્મવિશ્વાસ આપ્યો. તેમણે યુદ્ધને ધર્મરક્ષાનું સાધન બનાવ્યું હતું. લૂંટ અને અત્યાચારનું નહીં.

અફઝલખાનનો વધ : બીજાપુરના શાક્તિશાળી સેનાપતિ અફઝલખાને જ્યારે વિશ્વાસઘાત કરીને શિવાજીને મારવાનો પ્રયાસ કર્યો. ત્યારે મહારાજે પોતાની સૂઝબૂઝથી વાઘનખ વડે તેનો વધ કરી નાખ્યો. આ ઘટનાએ સાબિત કરી દીધું કે શક્તિ કરતા યુક્તિ વધારે ચઢિયાતી છે.

શાઈસ્તાખાનની ફજેતી : પૂણેના લાલ મહેલમાં ઘૂસીને ખાનની આંગળીઓ કાપી નાખીને શિવાજીએ ઓરંગઝેબના અહંકારના ચુરેચુરા કરી નાખ્યા હતા.

આગ્રાથી મુક્તિ : ઓરંગઝેબની કેદમાંથી મીઠાઈના ટોપલામાં છુપાઈને બહાર નીકળવાની તેમની ઘટના આજે પણ વિશ્વના ઇતિહાસમાં અદ્ભુત પરાક્રમ ગણાય છે.

ગવર્નન્સ અને સામાજિક ન્યાય : શિવાજી માત્ર યોદ્ધા નહોતા, પણ એક ઉત્તમ વહીવટીકર્તા હતા. તેમણે “અષ્ટપ્રધાન મંડળ”ની રચના કરી જે આજના મંત્રી મંડળ જેવું કાર્યક્ષમ હતું.

નારી સન્માન શિવાજીની ગૌરવશાળી ઓળખ : શિવાજી મહારાજના શાસનમાં સ્ત્રીઓ માટે વિશેષ સન્માન હતું. જ્યાં અન્ય શાસકો માટે નારી યુદ્ધની લૂંટ હતી, ત્યાં શિવાજી માટે નારી શક્તિ સ્વરૂપ હતી. તેમના શાસનમાં કડક આદેશ હતો કે - “યુદ્ધમાં સ્ત્રી, વૃદ્ધ કે સંતનો અનાદર કરનાર સૈનિક ક્ષમાપાત્ર નથી.” જે કોઈ સૈનિક સ્ત્રીનું અપમાન કરશે, તો તેને કડક સજા મળશે. આ ગુણ તેમને અન્ય શાસકો કરતા અનન્ય બનાવે છે. યુદ્ધમાં દુશ્મન પક્ષની સ્ત્રીઓને પણ તેઓ માતા સમાન ગણતા અને સન્માનપૂર્વક પરત મોકલતા. એક પ્રસંગમાં, જ્યારે શત્રુપક્ષ (કલ્યાણના સુબાની પુત્રવધુ)ની એક સ્ત્રીને તેમના સમક્ષ લાવવામાં આવી, ત્યારે શિવાજી મહારાજે માતા સમાન સન્માન આપીને પરત મોકલી. આ ઘટના તેમના શાસનના સંસ્કારનો જીવંત દાખલો છે. આજે જ્યારે નારી સન્માનની વાત થાય, ત્યારે શિવાજી મહારાજ હિન્દુ સંસ્કૃતિના શ્રેષ્ઠ આદર્શ બનીને ઉભા રહે છે.

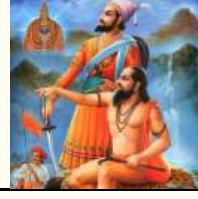
ખેડૂત હિત : તેમણે જમીન મહેસૂલની એવી પદ્ધતિ અમલમાં મૂકી કે જેથી ખેડૂતોનું શોષણ ન થાય.

ધર્મનિરપેક્ષતા છતાં સ્વધર્મ નિષ્ઠા : શિવાજી મહારાજ કોઈ ધર્મના વિરોધી નહોતા, પણ તેઓ સનાતન ધર્મનું અપમાન સહન કરનારા પણ નહોતા. તેમણે વટલાયેલા હિન્દુઓને ફરીથી હિન્દુ ધર્મમાં લાવીને “ઘર વાપસી”નો પાયો નાખ્યો હતો.

સ્વરાજ્યની પ્રતિજ્ઞા - “હિન્દવી સ્વરાજ્ય” : માત્ર ૧૬ વર્ષની કુમળી વયે શિવાજી મહારાજે રાયેશ્વરના મંદિરમાં પોતાના લોહીથી અભિષેક કરીને “હિન્દવી સ્વરાજ્ય”ની પ્રતિજ્ઞા લીધી. આ પ્રતિજ્ઞા કોઈ એક જાતિ કે જ્ઞાતિ માટે નહીં, પણ સમગ્ર હિન્દુસ્તાન માટે હતી. તેમણે સૌ પ્રથમ “તોરણ” કિલ્લો જીતીને મુગલો અને આદિલશાહી સત્તા સામે પડકાર ફેંક્યો. આ પડકાર એ હિન્દુઓના આત્મગૌરવનો ઉદ્દોષ હતો. તેમની સેનામાં માવળાઓ (સ્થાનિક ખેડૂતો) હતા, જેમને તેમણે તાલીમ આપીને લોખંડી લડવૈયા બનાવ્યા. શિવાજી મહારાજે માત્ર સત્તા માટે નહીં, પરંતુ હિન્દુ સમાજના આત્મસન્માન માટે સ્વરાજ્ય સ્થાપ્યું.

શિવાજીનો રાજ્યાભિષેક - હિન્દુ આત્મગૌરવની ઐતિહાસિક ક્ષણ : સને ૧૬૭૪માં રાયગઢના કિલ્લા પર વૈદિક મંત્રોચ્ચાર સાથે શિવાજી મહારાજનો રાજ્યાભિષેક થયો. અને તેઓ છત્રપતિ બન્યા. આ ઘટના એ માત્ર મહારાષ્ટ્રનો વિજય નહોતો, પણ ભારતવર્ષમાં હિન્દુ સામ્રાજ્યના પુનર્જન્મની જાહેરાત હતી. શતાબ્દીઓ પછી એક હિન્દુરાજાએ વૈદિક વિધિથી રાજ્યાભિષેક કર્યો હતો. આ ઘટનાએ સમગ્ર હિન્દુ સમાજને એક મોટો સંદેશ આપ્યો હતો.

કવર સ્ટોરી

સ્વરાજ્ય - માત્ર સત્તા નહીં, સંસ્કૃતિનું રક્ષણ : શિવાજી મહારાજનું સ્વરાજ્ય કોઈ એક પ્રદેશ પૂરતું સીમિત નહોતું. તે એક વિચાર હતો. તેમના રાજ્યમાં ન્યાયપૂર્ણ શાસન, ધર્મસહિષ્ણુતા, લોકકલ્યાણ અને સંસ્કૃતિનું સંરક્ષણ હતું. તેમણે કર વ્યવસ્થા સુધારી, ખેડુતોનું રક્ષણ કર્યું. સમુદ્રી શક્તિ વિકસાવી અને સ્વદેશી વ્યવસ્થાને પ્રોત્સાહન આપ્યું. તેમણે ફારસી ભાષાના સ્થાને સંસ્કૃત અને પ્રાદેશિક ભાષાઓને પ્રોત્સાહન આપવા “રાજ્ય વ્યવહાર કોશ” તૈયાર કરાવ્યો. આ બધું દર્શાવે છે કે તેઓ એક સંપૂર્ણ શાસક હતા.

જીવનમાં ગુરૂનું મહત્વ : તેમના ઘડતરમાં મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકારના ગુરુઓનો પ્રભાવ જોવા મળે છે, માતૃશક્તિ રાજમાતા જીજ્ઞાબાઈ, રાજકીય અને શસ્ત્ર ગુરુ- દાદાજી કોંડદેવ અને આધ્યાત્મિક ગુરુ - સમર્થ રામદાસ. શિવાજીના શિક્ષણની જવાબદારી દાદાજી કોંડદેવને સોંપવામાં આવી હતી. તેમણે શિવાજીને ઘોડેસવારી, તલવારબાજી અને નિશાનબાજીમાં નિપુણ બનાવ્યા. આ ઉપરાંત વહીવટી જ્ઞાન, ખેતી, મહેસૂલ, પ્રજાના પ્રશ્નો કેવી રીતે ઉકેલવા તેનું વ્યવહારુ જ્ઞાન આપ્યું હતું. **શિવાજી સમર્થ રામદાસને પોતાના આધ્યાત્મિક ગુરૂ માનતા હતા.** તેમણે શિવાજીને ધર્મ અને સંસ્કૃતિના રક્ષણ માટે પ્રોત્સાહિત કર્યાં. શિવાજીએ પોતાનું આખું રાજ્ય ગુરૂના ચરણોમાં અર્પણ કરી દીધું હતું, પરંતુ ગુરુએ તેમને ‘ભગવો ધ્વજ’ આપીને ટ્રસ્ટી તરીકે રાજ્ય ચલાવવાની આજ્ઞા કરી હતી. તેમના જીવન પર સંત તુકારામના ભજનો અને કિર્તનનો ખૂબ જ પ્રભાવ હતો.

શિવાજી મહારાજનું કુટુંબ ખુબ વિશાળ હતું. પિતા - શાહજી રાજે ભોસલે, માતા- રાજમાતા જીજ્ઞાબાઈ, મોટાભાઈ સંભાજી રાજે, શિવાજીની પત્નિ માહારાણી સાર્જબાઈ, શિવાજીના મોટા પુત્ર - છત્રપતિ સંભાજી મહારાજ.

શિવાજી મહારાજ - આજે પણ જીવંત પ્રેરણા : આજે જ્યારે સનાતન હિન્દુ સમાજ સામે અનેક પ્રકારના ધાર્મિક અને સાંસ્કૃતિક પડકારો ઉભા થયા છે, ત્યારે શિવાજી મહારાજનું જીવન આપણને માર્ગ દર્શાવે છે કે : ધર્મ માટે નિર્ભય બનવું, અન્યાય સામે મૌન ન રહેવું, સંસ્કૃતિ માટે સંઘર્ષ કરવો અને સત્તા કરતાં સિદ્ધાંતોને મહત્વ આપવું. શિવાજી મહારાજ કોઈ એક જાતિ, પ્રદેશ કે એક સમયના નથી. તેઓ સમગ્ર હિન્દુ સમાજની આત્મા છે. તેઓ આપણને શીખવે છે કે ન્યાય અને સદાચાર વિના શક્તિ નિષ્ફળ જાય છે. સ્વરાજ એટલે માત્ર રાજકીય સ્વતંત્રતા નહીં, પરંતુ સાંસ્કૃતિક સ્વાભિમાન. શિવાજી મહારાજ માત્ર ઇતિહાસના પાનામાં જ નહીં, પરંતુ દરેક હિન્દુના હૃદયમાં જીવંત છે, તેથી જ ઇતિહાસે તેમને “**હિન્દુ હૃદય સમ્રાટ**” કહીને નમન કહ્યું છે.

આધુનિક યુવાનો માટે પ્રેરણા : આજે જ્યારે આપણે શિવાજી મહારાજની જન્મજયંતી ઉજવી રહ્યા છીએ, ત્યારે તેમના સિદ્ધાંતો અત્યંત પ્રસ્તુત છે.

આત્મનિર્ભરતા : શિવાજી મહારાજે ક્યારેય અન્ય કોઈની સહાયની અપેક્ષા રાખ્યા વગર પોતાની સેના પોતે ઉભી કરી.

વ્યવસ્થાપન : મર્યાદિત સંસાધનોમાં વિશાળ લક્ષ્યો કેવીરીતે સિદ્ધ કરવા તે શિવાજી મહારાજ પાસેથી શીખવા જેવું છે.

અડગ નિશ્ચય : ગમે તેવા સંકટમાં પણ વિચલિત થયા વગર પોતાના ધ્યેય તરફ આગળ વધવું એ જ ખરો શિવાજી વિચાર છે.

નિષ્કર્ષ : છત્રપતિ શિવાજી મહારાજનું જીવન એક ઘોષણા છે કે “જ્યાં ધર્મ છે, ત્યાં વિજય છે.” તેમણે તલવારથી રાજ્ય જીત્યું, પરંતુ સંસ્કારથી હૃદય જીત્યાં. તેઓ અનંતકાળના પ્રેરણાસ્ત્રોત છે. તેમણે આપણને શીખવ્યું કે ગુલામી માનસિકતામાંથી બહાર આવીને કેવી રીતે સ્વાભિમાનથી જીવવું. આજે આપણે તેમના જેવી જ ધર્મનિષ્ઠા, સામાજિક જવાબદારી અને રાષ્ટ્રપ્રેમ કેળવવાની જરૂર છે. શિવાજી મહારાજના ચરણોમાં વંદન કરતા પ્રતિજ્ઞા લઈએ કે “આપણે પણ આપણા સંસ્કાર ને સંસ્કૃતિના રક્ષણ માટે હંમેશા અડીખમ રહીશું.”

જય શિવાજી - જય ભવાની - હર હર મહાદેવ

4 BHK &
4 BHK ++
FLATS

**SAMPLE
FLAT
READY**

Carpet Area

2079 Sq. Ft.
2665 Sq. Ft.

Huge Height

Slab Top to Slab Top

Basement | 13'

Ground Floor | 13'3"

First Floor | 14'9"

- 70% Open Area & 30% Typical Construction
- Superior Build & Work Quality
- Lavish Amenities For All Age Groups
- 26000 Sq Ft Podium Garden
- 2 Allotted Car Parking
- 2nd Plot From Ring Road Purely Residential Project
- Easy Connectivity With Industrial Areas like Shapar, Metoda & Vavdi

Our Associate Projects

Rera Number

PR/GJ/RAJKOT/RAJKOT/Rajkot Municipal Corporation/RAA13911/290724/311229

New 150 Feet Ring Road,
Near Sky Diamond Apartment, Rajkot

Contact: **77000 53000**

4
4

BHK &
BHK ++
FLATS

SAMPLE
FLAT
READY

Carpet Area

2079 Sq. Ft.
2665 Sq. Ft.

Top Brand Products

TOTO | Sanitary Fittings

GROHE | CP Fittings

DGU | Window

6X4 TILES WITH IPS | Tiles

- East - West Open Flats
- Large Beam & Column Less Living & Dining Area
- Water Meter Installed in Flats
- Separate Metered Water Line, Direct From Bore, on 2nd & 3rd Floor for Vaishnav
- Rare 10'8" Slab Top to Slab Top Flat Height

Our Associate Projects

Rera Number

PR/GJ/RAJKOT/RAJKOT/Rajkot Municipal Corporation/RAA13911/290724/311229

New 150 Feet Ring Road,
Near Sky Diamond Apartment, Rajkot

Contact: **77000 53000**

મહાભારતનું વિસરાયેલું મોતી

ઋષિ વેદવ્યાસ રચિત વિરાટ 'મહાભારત'ના વિશાળ મહાસાગર સમા જલમાં કોઈ પણ સ્થાનેથી તમે ડૂબકી લગાવો, તો તમને માનવજીવનનું રહસ્ય પ્રગટ કરતું કોઈને કોઈ પાણીદાર મોતી હાથ લાગવાનું જ.

નિયતિની વિચિત્ર લીલા તો જુઓ. કુરુક્ષેત્રના સમરાંગણમાં અને એ પછી ગદાયુદ્ધમાં દુર્યોધનનો અંતકાળ આવતા કૌરવપુત્રો હણાયા અને તે પણ એકમાત્ર અપ્રતિમ બળવાન એવા મહાબલિ ભીમના હાથે.

દેવની વિચિત્રતા તો જુઓ કે પાંડુપુત્રોમાં મહાસતી ગાંધારી ભીમ પર સૌથી વધુ વહાલ વરસાવતી હતી અને એ જ ભીમના હાથે એનાં સઘળાં પુત્રો હણાયાં. હસ્તિનાપુરના અંધરાજા ધૃતરાષ્ટ્રના કુળનો અંત આવ્યો. પરંતુ એ સમયે છઠ્ઠીસ વર્ષ બાદ આવી રહેલા કળિયુગની કરામત તો જુઓ. મહાભારતના મહાસંહાર પછી રાજા ધૃતરાષ્ટ્રનો હજી એક પુત્ર બાકી હતો. એનું નામ હતું યુયુત્સુ.

આ યુયુત્સુ 'ધાર્તરાષ્ટ્ર', 'કૌરવ્ય' અને 'વૈશ્યપુત્ર' એવાં જુદાં જુદાં નામે સંબોધાતો હતો. ધાર્તરાષ્ટ્ર હોવા છતાં અને દુર્યોધનના સમયે જ જન્મ્યો હોવા છતાં હસ્તિનાપુરનું રાજ પામી શકે તેમ નહોતો. વૈશ્ય કન્યા સુગાયાથી ધૃતરાષ્ટ્રને દુશાલા નામની દીકરી અને યુયુત્સુ નામનો દીકરો જન્મ્યા હતા અને એથી એમ કહેવાય કે ધૃતરાષ્ટ્રને કુલ ૧૦૨ સંતાનો હતા. મહાભારતના યુદ્ધ પછી યુયુત્સુ જીવતો રહ્યો હતો. આ યુદ્ધ પછી જે અગિયાર મહારથીઓ જીવતા રહ્યા હતા તેમાંનો આ એક. પરંતુ યુયુત્સુ અવૈધ પુત્ર હોવાથી વારસાનો હક ધરાવતો નહોતો.

આમ મહાભારતના યુદ્ધમાં ધૃતરાષ્ટ્રના એકસો સંતાનો હોમાઈ ગયા અને જે એક પુત્ર યુયુત્સુ બચ્યો હતો, તે હસ્તિનાપુરના સિંહાસન પર બેસવાની યોગ્યતા ધરાવતો નહોતો. માત્ર એટલું બન્યું કે ધૃતરાષ્ટ્રનો વંશવેલો કાયમ રહ્યો અને એનું કુળ નામશેષ થતાં અટક્યું.

હસ્તિનાપુરની રાજસભામાં દ્રોપદીના ચીરહરણ વખતે અવાજ ઉઠાવનારા કૌરવ વિકર્ણને વારંવાર યાદ કરવામાં આવે છે. આ વિકર્ણએ પોતાના બંધુ દુર્યોધનની કુટિલ નીતિનો સભામાં વિરોધ કરીને

સભાત્યાગ કર્યો હતો. પરંતુ એ ભૂલવું ન જોઈએ કે કૌરવપુત્ર વિકર્ણ કુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં કૌરવપક્ષે રહીને લડ્યો હતો, જ્યારે નોંધપાત્ર બાબત એ છે કે ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર યુયુત્સુ એ પાંડવ પક્ષે લડ્યો હતો. દુર્યોધનની કુટિલનીતિનો એ પ્રખર વિરોધી હતો અને તેથી જ એણે જ્યારે મહાબલી ભીમને પ્રમાણકોટિ તીર્થ પાસે વહેતી ગંગા નદીમાં દુર્યોધને ઝેર આપીને ડૂબાડ્યો હતો તે વાત એણે ભીમની જનની માતા કુંતીને કહી હતી અને એથીય વિશેષ તો આ યુદ્ધમાં કૌરવપક્ષે રહેવાને બદલે એ પાંડવપક્ષે રહીને લડ્યો હતો.

મહાભારતકારે પાત્રોની કેવી વૈવિધ્યમય ગૂંથણી કરી છે. યુદ્ધના મેદાનમાંથી પરાજિત થઈને ગદા સાથે દુર્યોધન પોતાની માયાથી જળને સ્થિર કરીને સરોવરના પાણીમાં છુપાઈ ગયો હતો.

આ સમયે ભોજવંશી કૃતવર્મા, ઋષિ શરદ્વાનના પુત્ર કૃપાચાર્ય અને દ્રોણપુત્ર અશ્વત્થામાએ સરોવરમાં છુપાયેલા દુર્યોધનને યુદ્ધ માટે પ્રોત્સાહિત કરી રહ્યા હતા, જ્યારે દુર્યોધનના મનમાં હવે યુદ્ધ માટેનો કોઈ ઉત્સાહ રહ્યો નહોતો. અગિયાર અક્ષૌહિણી સેનાનો સેનાપતિ ગદાધારી દુર્યોધન પગપાળા દોડીને સરોવરના પાણીમાં છુપાયો હતો, ત્યારે યુદ્ધભુમિમાં રહેલી એના રાજકુટુંબની સ્ત્રીઓની શી દશા થઈ હશે ? આ સ્ત્રીઓ પોતાનો પતિ હણાયો હોવાથી હૈયાફાટ રુદન કરતી હતી અને એમના આર્કંદથી આખું વાતાવરણ વિષાદમય બની ગયું હતું.

રાજકુળની યુવતીઓ કરૂણાવિલાપ કરતી હતી. કોઈ છાતી કૂટતી હતી, તો કોઈ પોતાના કેશ જોરથી ખેંચતી હતી. આવે સમયે આ સ્ત્રીઓની રક્ષા માટે નિયુક્ત વૃદ્ધ પુરુષો એમને લઈને નગરભણી જવા નીકળ્યા હતા. મહેલોમાં રહેતી જે સ્ત્રીઓને આજ સુધી સૂર્યદેવે પણ નીરખી નહોતી, એવી સ્ત્રીઓ નગરના માર્ગ પરથી રોતી-કકળતી જઈ રહી હતી. ભીમસેનના ભયથી પીડિત હોય તેમ ગાય અને બકરાંઓને ચરાવનારા નગર તરફ ઝડપથી જઈ રહ્યા હતા. આમ ચોતરફ દોડાદોડ મચી ગઈ હતી. યુદ્ધની હાલની પરિસ્થિતિ કેવી છે, એનો કોઈ તાગ મળતો નહોતો. સેનાપતિ દુર્યોધન હણાયો ન હોય તો પછી પાંડવોની જીત થઈ છે એમ કઈ રીતે કહી શકાય ? સેનાપતિ દુર્યોધન રણભૂમિ પર

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

ક્યાંય નજરે પડતો નહોતો.

કોઈ કહેતું કે એ પાંડવો સામે નવો દાવ ખેલવા માટે છુપાઈ ગયો છે, તો વળી કોઈને શંકા જાગતી કે આવી રીતે અદૃશ્ય થવા પાછળ નક્કી કુટિલ દુર્યોધનનું કોઈ ષડ્યંત્ર જ હશે, તો વળી કોઈ વિચારતું કે હજી ક્યાં યુદ્ધમાં પરાજિત થઈને કૌરવોએ પાંડવોનું શરણ સ્વીકાર્યું છે. ચોતરફ દ્વિધા, શંકા, અફવા અને ભયનું સામ્રાજ્ય હતું. આવે સમયે પાંડવોના પક્ષે રહીને યુદ્ધ ખેલનારા કુરુપુત્ર યુયુત્સુએ ચોતરફ જાગેલી અંધાધૂંધી જોઈ. કૌરવ સ્ત્રીઓના મનમાં મૂંઝવતો સવાલ હતો કે હવે એ હસ્તિનાપુરના રાજમહલયમાં કઈ રીતે પાછા ફરી શકે?

ભીષ્મ અને દ્રોણાચાર્ય જેમના મહારથી હતા તે સમગ્ર કૌરવોનો નાશ થયો છે, હવે એમના રાજસેવકોનું શું? એક બાજુથી કૌરવોના રાજસેવકો અને દાસીઓ રઘવાયા બનીને દોડતા હતા. તો બીજી બાજુ કુરુકુળની સ્ત્રીઓની સામે પ્રશ્ન હતો કે જવું ક્યાં? અનુભવી વૃદ્ધ પુરુષો વિચારમાં પડ્યા કે પાંડવોની અને શ્રીકૃષ્ણની સંમતિ વિના પરાજિત થયેલા તેઓ બધા હસ્તિનાપુર નગરમાં કઈ રીતે પ્રવેશી શકે?

રાજ કુટુંબની સ્ત્રીઓનો હવે આધાર કોણ? એમને કોણ રક્ષણ આપે? હસ્તિનાપુર સુધી પહોંચવાના માર્ગમાં એમની માન-મર્યાદા સચવાશે ખરી? નગરમાં પ્રવેશશે ત્યારે પરાજિત થયા હોવાથી કોઈ એમની ટીખળ કરશે, કોઈ હુરિયો બોલાવશે અને કોઈ એમને પરેશાન કરશે, તો શું? વળી જે દિવસે હસ્તિનાપુરની રાજસભામાં દ્રૌપદીનાં ચીર ખેંચાયાં અને એને વિશે અધમ વચનો બોલાયાં, એ દિવસથી હસ્તિનાપુરના કામી અને કુટિલ પુરુષોને મોકળું મેદાન મળી ગયું હતું. એ કોઈ નારી વિશે હીન વાક્યો બોલતા અને કહેતા કે અમો તો દુઃશાસન અને કર્ષો ભરી રાજસભામાં ઉચ્ચારેલાં વચનોનું પુનરાવર્તન કરીએ છીએ, તો કોઈ સ્ત્રીની પજવણી કરવામાં આનંદ ભોગવતો અને કોઈ રજસ્વલા દ્રૌપદીની જેવી દશા થઈ હતી એવી અવદશા કરવાની ધમકી આપતો હતો.

આવે સમયે ધૃતરાષ્ટ્ર પુત્ર યુયુત્સુને સમયોચિત કર્તવ્યનો સાદ સંભળાવ્યો. એ સીધો દોડી ગયો રાજા યુધિષ્ઠિર અને વસુદેવનંદન શ્રીકૃષ્ણ પાસે. એણે વિચાર કર્યો કે આજે એક એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ છે, એવી પહેલા ક્યારેય ઊભી થઈ નહોતી. એક બાજુ સ્વજનો

ખોનાર પર દુખનો પહાડ તૂટી પડ્યો છે, તો બીજી બાજુ ભયની દહેશત સાથે કેટલાય નિરાધારને ધરતી પર પગ માંડવા પડે છે.

અદૃષ્ટપૂર્વા દુઃખાર્તા ભયવ્યાકુલલોચનાઃ ।

हरिणा इव वित्रस्ता वीक्षमाणा दिशो दश ॥

‘એ બધાની એવી દશા થઈ ગઈ છે, જેવી પહેલા ક્યારેય જોવા મળી નથી. બધા દુઃખથી વ્યથિત છે અને સહુની આંખો ભયથી વ્યાકુળ છે. ભયભીત મૃગની જેમ સહુ કોઈ દસે દિશામાં જોઈ રહ્યા છે.’

કરુણ, વિશ્લુબ્ધ અને ભયભીત પરિસ્થિતિઓમાં દુર્યોધનના મંત્રીઓ રાજમહિલાઓને લઈને નગર તરફ જવાનું વિચારે છે, તો શું કરવું? જે પરાજિત રાજાના મંત્રીઓ છે એમને નગરજનો કઈ રીતે સ્વીકારશે? જે રાજવીના શાસનહેઠળ એમણે મંત્રી તરીકેનો અધિકાર ભોગવ્યો હતો, તે શાસન તો હવે રહ્યું નથી. શાસન જતાં સત્તા ગઈ અને સત્તા જતાં હવે કોઈ પદ પણ રહ્યું નથી. આવા આ મંત્રીઓ નગરમાં પ્રવેશશે ત્યારે એમને પ્રજાના વિરોધનો સામનો કરવો પડે તેનું શું? આજ સુધી લોકલાગણીને જાકારો આપનારા દુર્યોધનના મંત્રીઓને લોકો અતિ કોપિત થઈને તિરસ્કાર કરશે તો? એમની સાથે નગર તરફ જતી કુરુકુળની મહિલાઓની સુરક્ષા શું?

મહારથી યુયુત્સુની વાત સાંભળીને નિરંતર કરુણાનો અનુભવ કરનાર મહાબાહુ રાજા યુધિષ્ઠિર પ્રસન્ન થયા. મનોમન વિચારવા લાગ્યા કે રાજ તપે છે આવા કર્તવ્યબોધ ધરાવનારા માનવીઓથી.

દુર્યોધનની કુટિલ નીતિ સામે પોતાના માનવીય કર્તવ્યબોધને જોઈને યુયુત્સુએ વિરોધ કર્યો હતો અને એ જ કર્તવ્યબોધને કાજે યુયુત્સુ આજે પરાજિત થયેલા કુરુકુળના મંત્રીઓ અને કુળની મહિલાઓની સુરક્ષાનો વિચાર કરે છે.

યુધિષ્ઠિર યુયુત્સુને ભાવથી ભેટી પડ્યા. શ્રી કૃષ્ણ અને યુધિષ્ઠિરે યુયુત્સુની ભાવના અને ઈચ્છાને સંમતિ આપી. એણે રાજકુળની મહિલાઓને સુરક્ષિત રીતે હસ્તિનાપુર પહોંચાડી. વૃદ્ધ મંત્રીઓના પ્રાણની રક્ષા કરી. આવો યુયુત્સુ માનવીના કર્તવ્ય બોધનું એક દૃષ્ટાંત બની રહ્યો.

કૌશિક મહેતા

સુપ્રસિદ્ધ લેખક, પત્રકાર, કોલમિસ્ટ અને ફૂલછાબ દૈનિકપત્રના પૂર્વ તંત્રી. 30 જેટલા પુસ્તકો પ્રકાશિત, હરીન્દ્ર દવે એવોર્ડ, નાર્દ એવોર્ડ તથા નચિકેત એવોર્ડથી સન્માનિત.

આંગણે વાવો શાકભાજી

ખડકાણા ગામની શાળામાં રિસેસ પડે એટલે છોકરાઓ દોડીને વસંતબેનના ફળિયે દોડી જાય છે. ત્યાં તેઓ ભાગ લેવા જાય છે. વસંતબેન પણ ડોલ ભરીને ભાગ તૈયાર રાખે છે. એ ડોલમાં જામફળ હોય છે. એક રૂપિયામાં એક જામફળ. છોકરાઓ હોંશે હોંશે એ લઈ જાય છે. આનાથી બે ફાયદા થાય છે. આજે સ્કૂલમાં છોકરાઓ વેફર અને બિસ્કિટના પડીકાં ખાય છે જે આરોગ્ય માટે હાનિકારક છે એના કરતા જામફળ સારા. બીજી બાજુ વસંતબેનને ઘેર બેઠા આવક થાય છે.

જસદણ પાસે હિંગોળગઢ પાસે આવેલા આ ગામમાં વસંતબેન આખા ગામ માટે પ્રેરણા બન્યા અને હવે ગામ આખા સૌરાષ્ટ્રને રાહ ચીંધી રહ્યું છે. વસંતબેનના પતિ ધીરુભાઈ ગોહિલ હિંગોળગઢ અભયારણ્યમમાં નોકરી કરે છે પણ વસંતબેન પણ આવક મેળવવા રસ્તો શોધી કાઢ્યો. એમના ઘરના આગલા ભાગમાં એમણે જામફળી અને અન્ય ફળાઉ વૃક્ષો વાવ્યા છે. અને પાછળના ભાગમાં શાકભાજી વાવ્યા છે. એ કહે છે, મને જામફળમાંથી રોજની રૂા. ૭૦ની આવક થાય છે અને શાકભાજી ગણો તો મહિને રૂા. ૧૦,૦૦૦ કમાઉ લઉં છું. ગામના લોકો અહીં આવે છે અને વસંતબેન તાજું શાકભાજી એમને આપે છે. એમણે બધા શાકભાજી વાવ્યા છે. અને એમનામાંથી પ્રેરણા લઈ ગામના બધા લોકોએ પોતાના ફળિયામાં શાકભાજી વાવ્યા છે અને બે ઘર એવા છે જે વર્ષે રૂા. ૫૦ થી ૬૦ હજાર શાકભાજીમાંથી મેળવે છે.

૮૦૦ ની વસ્તીનું આ ગામ શાકભાજી પૂરતું તો આત્મનિર્ભર બની ગયું છે. હિંગોળગઢ અભયારણ્યના પૂર્વ વન અધિકારી વી. ડી. બાલા કહે છે, અમારે ત્યાં કોઈ શાળાના વિદ્યાર્થીઓ પ્રવાસે આવે કે પર્યાવરણ પ્રેમીઓ આવે અમે એમને ખડકાણા ગામની મુલાકાત અવશ્ય કરાવીએ છીએ. 'ફૂલછાબ' દૈનિક અને નવરંગ નેચર ક્લબ દ્વારા ૨૦૧૨ માં આંગણે વાવો શાકભાજી અભિયાન શરૂ કર્યું એનું આ પરિણામ છે.

આજે ખડકાણા આસપાસ લાલવદર, ભોયરા, અમરાપુર, ગુંદાલામાં પણ ઘેર ઘેર શાકભાજી વવાયાં છે. જસદણ તાલુકામાં નાના ખેડુતો કપાસની બે લાઈન વચ્ચે શાકભાજી વાવવા લાગ્યા છે. ગામડામાં જ નહીં પણ શહેરમાં પણ એનું સારું પરિણામ આવ્યું છે. મોઘુકા અને વિંછીયા ગામનું શાકભાજી તો અમદાવાદ જાય છે. બાલા કહે છે, છેલ્લા થોડા વર્ષોમાં અનેક શાળાઓમાં આ વિષે કાર્યક્રમો થયા છે અને શાકભાજી બિયારણનું વિતરણ થયું છે. અત્યાર સુધીમાં લાખો પેકેટ શાકભાજી બિયારણનું વિતરણ થયું છે. અમે પડતર ભાવે માત્ર ૫ રૂપિયામાં પડીકીનું

વિતરણ કરીએ છીએ. દર રવિવારે રાજકોટમાં ખેડૂત હાટ ભરાય છે એમાં પણ એક હજારથી વધુ પેકેટ વેચાય છે. ટોકન દરે વિતરણ થાય છે.

શાકભાજી આરોગ્ય માટે બહુ મહત્વ ધરાવે છે, એક વૈજ્ઞાનિક તારણ મુજબ રોજ વ્યક્તિએ ૨૮૫ ગ્રામ શાકભાજી ખાવું જોઈએ. પણ બાલા કહે છે, ભારતમાં વ્યક્તિએ સરેરાશ માંડ ૨૫ કે ૫૦ ગ્રામ શાકભાજી ખવાય છે અને બજારમાં મળતા શાકભાજી જંતુનાશક દવા અને રાસાયણિક ખાતરવાળા હોય છે. હવે તો આ વિષે અભ્યાસ પણ ઉપલબ્ધ છે. ઘેર તમે શાકભાજી ઉગાડો તો તો એવું કોઈ જોખમ રહેતું નથી. ફળિયું હોય તો બહુ સારું નહિં તો રવેશમાં પણ કુંડામાં શાકભાજી વાવી શકાય છે. આમાં બહુ ખર્ચ પણ નથી. રોજ થોડી પળોજણ કરો તો સારું અને તાજું શાકભાજી મળે.

અને રાજકોટમાં તો અગાસીમાં પણ શાકભાજી લોકો વાવે છે. બિઝનેસમેન રમેશભાઈ વેકરીયા અને એમના પત્ની મીનાબેનના ઘેર લોકો ઘર જોવા નહીં પણ અગાસી જોવા જાય છે. કારણ કે એમણે અગાસીને જાણે ખેતર બનાવી દીધું છે. મીનાબેન કહે છે, મેં મારા દાદીને શાકભાજી વાવતા જોયા છે, મેં ઘરમાં પ્રયોગ કર્યો. અને ધીરે ધીરે કેટલાક પ્રયોગો પછી સફળતા મળી છે.

ઘણાને આશ્ચર્ય થશે કે, મીનાબેન શાકભાજી વાવવા માટી વાપરતા નથી. તેઓએ નાળિયેરના છોતરાનો એ માટે ઉપયોગ કર્યો છે. કુંડામાં કે પાઈપમાં કે પ્લાસ્ટિક પાથરીને તેમાં છોતરાં ભરી દે છે અને બિયારણ વાવે છે. ૧૨ કુંડાથી શરૂઆત કરી આજે મીનાબેનની અગાસીએ માગો એ શાકભાજી મળે છે. ટામેટાથી માંડી ભીંડા સુધીના શાકભાજી અહીં જોવા મળે છે. જામફળ, સીતાફળ, દાડમ પણ ઉગાડ્યાં છે. અરે! શેરડી પણ ઉગાડી છે. ઔષધી પણ વાવી છે. બોટલમાં પણ છોડ ઉગાડ્યાં છે. એટલું જ નહીં બાયો ગેસ પ્લાન્ટ છે. સોલાર કૂકર છે સોલાર લાઈટ છે. જાણે આખું ઘર ઈકોફ્રેન્ડલી છે.

મીનાબેનના પતિ રમેશભાઈ કહે છે, નાળિયેરના છોતરામાં વાવવાથી ખેડની ઝંઝટ રહેતી નથી. ટપક પદ્ધતિથી પાણી આપીએ છીએ અને પરિણામ બહુ સારા મળે છે. દર શનિવારે અહીં લોકોએ આ અગાસી એટલે કે વાડી જોવા આવે છે. મીનાબેન બધાને માર્ગદર્શન આપે છે. અને સારા પ્રસંગોએ, ઘેર આવનારને મીનાબેન શણગારેલા કુંડામાં શાકભાજી વાવી ભેટ આપી છે. રાજકોટમાં પ્લાસ્ટિકના પાઈપમાં પણ વાવેતર થયું

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

છે. વી.ડી. બાલા કહે છે ઘેર ઘેર શાકભાજી વવાતાં થાય એના ઘણા ફાયદા થાય છે. આજે બાળકો લીલા શાકભાજી ખાતા નથી, ઘેર શાકભાજી ઉગતા જુએ તો એ ખાતા થશે. બીજું, અડોશી પાડોશી વચ્ચે શાકભાજીનો વહેવાર, વાટકી વહેવાર થશે. ભાઈચારો કેળવાશે. ફાયદા એક નહીં અનેક છે.

અને હવે સૌરાષ્ટ્રમાં શાકભાજી ઘર આંગણે વાવો એ મુદ્દે સેમીનાર પણ થાય છે. બાલા કહે છે, રિલાયન્સ અને અદાણી ફાઉન્ડેશન દ્વારા પણ આ દિશામાં કામ થાય છે. ગામડામાં બિયારણ વિતરણ માટે તેઓ અમને યાદ કરે છે. રાજકોટમાં સર્વોદય નામે શિક્ષણ સંકુલ ચલાવતા ભરત ગાજીપરા કહે છે અમે ઘરમાં શાકભાજી વાવ્યા છે, એનો ફાયદો એ થયો છે કે, અમારા સંતાનો આ પ્રક્રિયા જુએ છે. રિંગણના રોપમાં ફૂલ આવે તો એ કહે છે, જુઓ હવે રીંગણ બનશે. એ હરખાય છે. એની પળોજણ પણ કરે છે અને બીજો ફાયદો એ થયો છે કે, આજના બાળકો લીલા શાકભાજી

ઓછા ખાય છે. પણ અમારા બાળકો એમની સામે રીંગણ કે ભીંડો એમ બે ત્રણ શાકભાજીથી આગળ વધ્યા છે. એ રીંગણ પણ ખાય છે અને ગુવાર પણ.

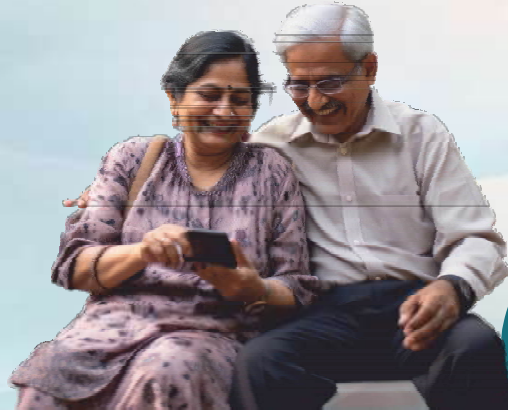
અમે અને બાલા સાહેબ ઘણી બધી શાળાઓમાં આવા કાર્યક્રમ માટે ગયા છીએ. અને અમે બાળકોને જોતા કે કેટલાએ ચશ્મા પહેર્યાં છે. એ શાકભાજી ના ખતા હોય એ બાળકોને ચશ્મા વહેલા આવે છે. શહેરની શાળાઓમાં આ પ્રમાણ વધુ જોવા મળે છે. રાજકોટ નજીક ગરીબોના બાળકોને શિક્ષણ આપતી સંસ્થા વિશ્વનીડમના સંચાલક જીતુભાઈ કહે છે. અમારે પાસે પૂરતી જમીન છે અને એમાં અમે શાકભાજી વાવીએ છીએ અને અમારી જરૂરીયાત એમાંથી જ મોટાભાગે પુરી થઈ જાય છે. પૂરા દેશમાં આ દિશામાં અભિયાન ચાલે તો કેવડું મોટું પરિણામ આવી શકે. રાજકોટની જેમ જ અન્ય શહેરોમાં, ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં આ અભિયાન થવું જોઈએ. ■

ટાળો નજીક અને દૂરની દ્રષ્ટિ માટે

ચશ્મા પરનો આધાર !!

પ્રીમિયમ મલ્ટીફોકલ મોતિયાનું ઓપરેશન

માત્ર ₹૫૦,૦૦૦ માં...

શા માટે તેજ આઈ સેન્ટર ?

AHU અને લેમિનાર ફ્લોવાળું વર્લ્ડ ક્લાસ ઓપરેશન થિયેટર અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર

અત્યાધુનિક ટેકનીકથી મોતિયાનું ઓપરેશન
» ના કાળા ચશ્મા » ના પાટો, ના પટ્ટી
» ના ઈન્જેક્શન » ના દુખાવો
માત્ર ૨ કલાકમાં સામાન્ય જીવનશૈલી પર
પાછા ફરી શકો છો

» કેસલેશ સુવિધા ઉપલબ્ધ » CGHS, ONGC અને RGHS સાથે ટાઈઅપ

www.tejeyecenter.com

ગાંધીનગર

☎ 99240 88500

યાંદખેડા

☎ 96876 32140

વિજય ક્રોસ રોડ

☎ 97277 51120

મોડાસા

☎ 97252 39500

સાગવાડા

☎ 77780 57500

બાલશિક્ષણ - તવો અભિગમ

છેલ્લા પચાસ વર્ષમાં જગતે અવકાશયાનો, ઉપગ્રહો-અણુ-પરમાણુની શક્તિ જેવી અનેક મોટી શોધો જોઈ છે, પરંતુ આ બધી શોધ કરતાં પણ ચડિયાતી એવી શોધ બાળશિક્ષણ શાસ્ત્રની છે.

સો વર્ષ પહેલાના જમાનામાં 'સોટી વાગે ચમચમ, વિદ્યા આવે રમઝમ' એ સૂત્ર અમલમાં હતું. મા-બાપ તથા શિક્ષકો એમ જ માનતાં હતાં કે બાળકને આપણે જે માનતા હોઈએ તે પ્રમાણે કડક શિસ્તમાં રાખી ઉછેરવું જોઈએ. માતાપિતા અથવા શિક્ષક બાળકોને જે બીબામાં ઢાળવા ઈચ્છે તે બીબામાં ગમે તે રીતે તેમને ઢાળવા માતાપિતા પહેલેથી નક્કી કરી લે કે બાળકે પોતાનામાં કેટલાક વિશેષ ગુણ, યોગ્યતાઓ, વિચાર અને સદ્ગુણ વિકસિત કરવા જોઈએ.

છેલ્લી સદીમાં આપણા સદ્ભાગ્યે રૂસો, પેસ્ટોલોજી, ડો.મોન્ટેસોરી, ગિજુભાઈ, હરભાઈ, જેવા કેળવણીકારોના પ્રતાપે 'બાળકને સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ છે.' એ વિચાર સ્વીકારાયો છે. પરિણામે આજે બાળકેળવણીની આખી દ્રષ્ટિ બદલાઈ ગઈ છે.

મહર્ષિ અરવિંદે યોગ્ય જ કહ્યું છે કે બાળકની પ્રકૃતિને 'સ્વધર્મ' છોડવા માટે વિવશ કરવાનો અર્થ તેનું કાયમી અહિત કરવું, તેના વિકાસને રૂંધવો તથા તેની પૂર્ણતા વિકૃત કરવી એવો જ થાય. આવું વલણ માનવ આત્મા પર સ્વાર્થપૂર્ણ અત્યાચાર છે, એટલું જ નહીં, સમગ્ર રાષ્ટ્ર માટે પણ વિઘાતક છે.

આજે મનોવૈજ્ઞાનિક અને શિક્ષણશાસ્ત્રીઓએ એ સ્વીકાર્યું છે કે બાળકના જન્મથી છ વર્ષની ઉંમરનો ગાળો તેના ઘડતર માટે સહુથી અગત્યનો ગાળો છે. પૂર્વ-પ્રાથમિક શિક્ષણ બાલશિક્ષણનું અતિ મહત્વનું સોપાન છે. બાળશિક્ષણના ભેખધારી મેડમ મોન્ટેસોરીના વિચારોએ બાળશિક્ષણના ક્ષેત્રે વિશ્વભરમાં નવી આબોહવા ઉભી કરી છે. મોન્ટેસોરીના વિચારોમાંથી પ્રેરણા લઈ ગિજુભાઈ બધેકાએ નાનાં ભૂલકાંઓની કેળવણીમાં નવા પ્રયોગો કર્યાં.

આ મહાનુભાવોના પ્રયત્નથી બાળકને સમજવાની એક નવી દ્રષ્ટિ મળી. બાળક એ કોઈ પ્રૌઢ વ્યક્તિની લઘુઆવૃત્તિ નથી, બાળક તરીકેની એની સ્વતંત્ર હસ્તી છે. એને મન છે, ઈચ્છા-અનિચ્છા છે, સમજ ને બુદ્ધિ છે. વળી, દરેક બાળક બીજા બાળકથી તદ્દન ભિન્ન વ્યક્તિત્વ ધરાવતું હોય છે. એટલે બાળકને સમજવા માટે બાળમનોવિજ્ઞાનના સામાન્ય સિદ્ધાંતો તો જાણવા જ જોઈએ, પણ જુદાંજુદાં બાળકોને એમની રીતે સમજીને એના સંસ્કાર-ઘડતરની પ્રક્રિયા ચાલવી જોઈએ. આવા સંસ્કાર-ઘડતરનો સંગીન પાયો યોગ્ય બાલમંદિર કે બાલવાડી દ્વારા જ નાખી શકાય.

બાલમંદિરનું મુખ્ય કાર્ય બાળકના સામાજિકરણ તથા ઈન્દ્રિય વિકાસનું છે. બાળકને આ જગતની અનેકવિધ વસ્તુઓથી ધીમેધીમે પરિચિત કરવાનું હોય છે. બાળક અપાર વિસ્મયથી આ જગતને જુએ છે. તે એનો

તાગ મેળવવા મથે છે. સ્પર્શ અને શ્રવણ દ્વારા એ વિવિધ વસ્તુઓ અને વ્યક્તિઓનો પરિચય પામતું થાય છે ને પોતાની કાલીઘેલી વાણી દ્વારા એ પોતાના પ્રતિભાવો અસંદિગ્ધપણે પ્રગટ કરે છે. એટલે જ્ઞાનેન્દ્રિયોના શિક્ષણનો પ્રારંભ બહુ વહેલો થવો જોઈએ.

બાળકના યોગ્ય સામાજિક વિકાસની મબલખ તકો બાલમંદિરમાં પ્રાપ્ત થાય છે. બાલમંદિરમાં એને વિવિધ કુટુંબોમાંથી આવતાં બાળકો સાથે રહેવાનું મળે છે. દરેક બાળક જુદાજુદા સામાજિક, આર્થિક અને બૌદ્ધિક સ્તરમાંથી આવે છે. આવાં બાળકો એકબીજાના સહવાસમાં સામાજિકતાના પાઠો વધુ આસાનીથી શીખે છે. એટલું જ નહીં, આવી તાલીમ પામેલા બાળકને મોટા થયા પછી 'અનુકૂલન'ની સમસ્યા ઓછી નડે છે.

બાલમંદિર દ્વારા મળતા શિક્ષણમાં સામાજિક વિકાસ સાથે બાળકના ભાષાવિકાસ માટે પણ ઘણી શક્યતાઓ રહેલી છે. બાલમંદિરમાં જંતુ બાળક એની સાથેનાં બાળકો પાસેથી, એના શિક્ષકો પાસેથી ઘણું ભાષાજ્ઞાન ગ્રહણ કરી શકે છે. બાલમંદિરમાં થતી વાર્તા, સંગીત, નાટક વગેરે જેવી પ્રવૃત્તિઓ બાળકના ભાષાજ્ઞાનના વિકાસમાં ઘણી સહાયરૂપ થાય છે. બાળકને અંકજ્ઞાન કે અક્ષરજ્ઞાન આપવામાં જ શિક્ષણની ઈતિશ્રી આવી ગયેલી હવે ગણાતી નથી. શિક્ષણની આજની વિભાવના બાળકના સર્વાંગી વિકાસને તાકે છે. બાળકમાં વિવેકશક્તિનો વિકાસ થાય, જવાબદારીનું ભાન વધે, પોતાની લાગણીઓને સંયમમાં રાખતાં શીખે એ બાળશિક્ષણનો ઉદ્દેશ છે.

પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણ એ આજની કેળવણીનો પાયો છે. આ પાછળ એક મોટો સિદ્ધાંત છૂપાયેલો છે. એ જે સંહારવૃત્તિનો અવેજ સર્જનવૃત્તિ છે. આક્રમકતાનો ઉપાય અંતઃતૃપ્તિ છે. જે સમાજ પોતાના બાળકો માટે તેમની વય, તેમની વૃત્તિ લક્ષમાં રાખીને સર્જન કાર્ય માટેની વ્યવસ્થા પોતાની શિક્ષણ વ્યવસ્થામાં યોજે છે તેને કોર્ટ, જેલ, લશ્કરનું ખર્ચ ઓછું કરવું પડે છે.

બાળકોને એ અવસ્થાએ આપણે સ્વયં સ્ફુરિત પ્રવૃત્તિ કરવા દઈએ તો અંતઃતૃપ્તિ માટેનો તેમનો માર્ગ ખુલ્લો થશે. બીજાને દબાવ કરવાનું, બીજાની ઈર્ષ્યા કરવાનું, બીજાને હલકા પાડી મોટા થવાનું જેર તેમના સ્વભાવમાં નહીં પ્રવેશે.

આજે શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ માને છે કે આક્રમકવૃત્તિના મૂળ બાલ્યાવસ્થામાં થયેલા નૈરાશ્યના અનુભવમાં છે. બાળકોને અપમાન અને નિરાશાના જે અનુભવો આપણા ઘરમાં, શેરીઓમાં ને શાળામાં થાય છે તે બાળકો ભૂલી જતાં નથી. તેમના હાથપગ નાના હોવાથી તે મૂંગા રહે છે, પણ તેમના ચિત્તના ચોપડામાં તેઓ તે સમાજને ખાતે ઉધારી રાખે છે. મોટું થતાં હિસાબ સરભર કરવા તત્પર બને છે.

ભગવાન વ્યાસે મહાભારતમાં કર્ણના પાત્ર દ્વારા આજ વાત કરી છે. કર્ણને નાનપણમાં સહુએ અજ્ઞાત-કુલશીલ ગણી તિરસ્કાર્યો - ચારેબાજુ

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

પ્રા. હર્ષદભાઈ

લેખક : “વિવેકાનંદ કેન્દ્ર કન્યાકુમારી”

- “રાષ્ટ્રજાગરણ અભિયાન” જેવા નાગરીક ફોરમમાં સક્રિય છે.

૧૪ ફેબ્રુઆરી એ માત્ર વેલેન્ટાઈન-ડે જ નથી

ભારતમાતાને પ્રેમ કરવાનો - સર્વસમર્પણનો પ્રેરક દિવસ પણ...!

૧૧ સપ્ટેમ્બર ૧૮૯૩ : યુ.એસ.એ. સંયુક્ત રાજ્ય અમેરિકાના શિકાગોમાં યોજાયેલ “વિશ્વ ધર્મ પરિષદ”માં સ્વામી વિવેકાનંદજીના સર્વસમાવેશક - સુસંવાદી ઐતિહાસિક ઉદ્બોધનનો પ્રેરક દિવસ છે. સ્વામીજી ત્યાર પછી છેક ૧૮૯૭માં સ્વદેશ - ભારત પરત થયા. તત્કાલિન સિલેનના કોલંબો બંદરે ૧૫ જાન્યુઆરી ૧૮૯૭ને દિવસે ઉતરીને સ્વામી વિવેકાનંદજી ૬ ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૭ને દિવસે તત્કાલિન મદ્રાસ પહોંચ્યા અને ૧૪ ફેબ્રુઆરી સુધી મદ્રાસ નિવાસ દરમ્યાન સ્વામીજીએ પાંચ પ્રેરક ઉદ્બોધનો કરેલા. તેમાંએ છેલ્લું ૧૪ ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૭નું તેમનું આર્ષદ્રષ્ટીયુક્ત ઐતિહાસિક પ્રેરક ઉદ્બોધન અત્યંત યુગાંતરકારી - રૂપાંતરકારી બની રહ્યું ! “ભારતનું ભાવી” એ શીર્ષકયુક્ત દિવ્ય ઉદ્બોધનમાં સ્વામીજીએ પરાધીન ભારતીયોને પૂર્ણ સ્વરાજ પ્રાપ્તિ માટે આહ્વાન કરેલું.

સ્વામી વિવેકાનંદજીના શબ્દોમાં : “And slaves must become great masters. So give up being a slave. For the next fifty years...” અને ગુલામોએ મહાન ધુરાવાહક - ધુરંધર બનવું જ જોઈશે ! તેથી ગુલામ બનવાનું છોડી દો ! આવતા પચાસ વર્ષો સુધી (૧૮૯૭ થી ૧૯૪૭) આપણો આ એક જ મુખ્ય સૂર બનવો જોઈશે : આ આપણી મહાન (માતૃભૂમિ) ભારતમાતા ! એટલા સમય માટે (આવતાં પચાસ વર્ષ માટે) અન્ય તમામ ક્ષુલ્લક (ફાલતુ) દેવો ભલે આપણા દિમાગમાંથી અદૃશ્ય થઈ જાય ! આ એક જ દેવ છે જે જીવંત અને જાગ્રત છે ! તે આપણી પોતાની જ જાતિ - આપણો ભારતીય સમાજ ! આ એ જ વિરાટ ભારતમાતા (આસેતુ હિમાચલ) છે : સર્વત્ર તેની ભુજાઓ, સર્વત્ર તેના

ચરણો, ચોતરફ તેનાં કર્ણો (કાન), એ ભારતમાતા જ આપણને તેના સ્નેહપાશમાં આવરી લઈ રહી છે ! આ વિરાટ સમાજ જ. આ ભારતીય રાષ્ટ્ર તેના સર્વ મનુષ્યો તેનાં પશુઓ સુધ્ધાં આપણા આરાધ્ય છે ! અન્ય તમામ દેવો અત્યારે સુષુપ્ત છે ! આપણી આસપાસ વ્યાપ્ત આપણા સમાજરૂપી પરમેશ્વરની, આપણા દેશવાસીઓની ઉપાસના ભૂલીને આપણે શાથી અન્ય ફાલતું દેવોની પૂજામાં અટવાઈ જઈશું ! જ્યારે આપણે આપણા આ રાષ્ટ્રદેવની પૂજા-ઉપાસના કરવા સક્ષમ થઈ શકીશું, ત્યારે જ આપણે અન્ય દેવોની પૂજા કરવા માટે પણ સમર્થ અને સક્ષમ થઈ શકીશું !

૧૪ ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૬ વેલેન્ટાઈન-ડેને દિવસે એક વ્યાપક સમાજ તરીકે આપણે આસેતુ હિમાચલ એક રાષ્ટ્ર - રાજ્ય તરીકે સ્વામીજીના ૧૮૯૭ના આ સંદેશની ૧૨૯મી વાર્ષિકીએ આપણે એ યાદ રાખવું જોઈશે કે સ્વામી વિવેકાનંદજીએ ૧૮૯૭માં આવતાં પચાસ વર્ષ માત્ર ભારતમાતાની ઉપાસના અને ગુલામીમાંથી સ્વાધીનતા માટેના સંઘર્ષમાં આપણી જાતને સમર્પિત કરવાનો દિવ્ય સંદેશ આપ્યો હતો.... અને સારું જ સ્વામીજીની આર્ષવાણી મુજબ બરાબર પચાસ વર્ષ - ૧૯૪૭માં ભારતીય સ્વાધીનતાના વર્ષ રૂપે આપણને આવી મળી...! એ મહામૂલી સ્વતંત્રતાને સંભાળવાની અને તેને યશસ્વી અર્થપૂર્ણ કરવા માટે ભારતમાતાને સર્વસમર્પિત કરવાનો - ભારતના સહુ કોઈ ભારતવાસીઓને પ્રેમ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરવાનો - અટલજીના શબ્દોમાં : ઈસકા કણ કણ પ્યારા હૈ...! ઈસકા જન-જન પ્યારા હૈ...! ને સાર્થક કરીને જ આપણે ચાલો ઉજવીએ વેલેન્ટાઈન-ડે નવા અને વિશેષ ભારતીય સંદર્ભમાં...! “ભારતમાતા કી જય....” મો.૮૪૨૭૬૨૬૪૮૮

બાલશિક્ષણ - નવો અભિગમ

નિરાશા અને અપમાન મળતાં બદલો લેવા તે અધર્મને પક્ષે ગયો. હજારો વર્ષ પહેલાં ભગવાન વ્યાસે જે કવિની દ્રષ્ટિથી જોયું, તે જ બાળશિક્ષણકારોએ આજે વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિ શોધ્યું છે.

બાળશિક્ષણનો નવો અભિગમ માને છે તેમાં ; ૧. બાળમનોવિજ્ઞાનને પુરું સમજીને એ દ્વારા બાળકને સમજવા પૂરો પ્રયત્ન કરીએ. ૨. અપમાન, શિક્ષા, લાલચ કે ઈનામ - એકેયનો ઉપયોગ બાળકની સાથેના વ્યવહારમાં ન કરીએ. ૩. બાળકોને ભવિષ્યમાં દુઃખી કરવાનો ચોક્કસમાં ચોક્કસ ઉપાય એની તમામ માંગો પૂરી કરવાનો છે. ૪. શારીરિક, માનસિક અને બૌદ્ધિક વિકાસ સાથેસાથે સઘાય, તો સર્વાંગી વિકાસ થાય એ બાબત જાગ્રત રહીએ. ૫. દરેક બાળક બીજા બાળકથી જુદું હોય જ એ બાબતનો શ્રદ્ધાથી સ્વીકાર કરી તે પ્રમાણે વર્તીએ. ૬. બાળકને કુદરત તરફ ઝીણવટથી જોવાની ટેવ પાડીએ, તેને કુદરત પ્રેમી બનાવીએ. ૭. શિક્ષણના કેન્દ્રમાં બાળક જ છે તે ન ભૂલીએ.

બાળકના સર્વાંગી વિકાસમાં શિક્ષકો અને વાલીઓ જો સાથે મળીને નહીં વિચારે અને પોતપોતાની રીતે દોરવણી આપે તો સંભવ છે કે બાળકનાં મનમાં દ્વિધા ઉત્પન્ન થાય અને શું સાચું કે ખોટું તે નિર્ણય લેવો મુશ્કેલ બને. આ ઉપરાંત, બાળક શાળામાં શું કરે છે, શિક્ષણ પોતાના બાળક માટે શું વિચારે છે, એને કઈ રીતે મદદ કરે છે તે બધું વાલીએ જાણવું જોઈએ. એ જ રીતે બાળક માટેનાં વાલીનાં તારણ શાં છે, એ બાળકને ઘેર કેવી તકો મળે છે, વગેરે બાબતો શિક્ષકે વાલી પાસેથી સમજવી જોઈએ. શિક્ષક અને વાલીઓ જો એકબીજાના સહકારથી બાળકને યોગ્ય માર્ગદર્શન આપે તો જ બાળક સર્વાંગી વિકાસની દિશામાં આગળ વધી શકે.

વૃક્ષારોપણ અભિયાનને સફળ બનાવીએ

માનવ સહિત સમગ્ર સૃષ્ટિ માટે પર્યાવરણ ખૂબ જ મહત્વનું પરિબળ છે અને પર્યાવરણ માટે વૃક્ષો અતિ મહત્વનું પરિબળ છે. વૃક્ષો હવાનું પ્રદૂષણ ઘટાડે છે, આબોહવા સુધારે છે, વાતાવરણ શુદ્ધ કરે છે, પર્યાવરણનું જતન કરે છે, જમીનનું ધોવાણ અટકાવે છે, રણને આગળ વધતું અટકાવે છે, વરસાદ લાવવા ઉપયોગી છે, પૂર તેમજ દુષ્કાળની પરિસ્થિતિમાંથી બચાવે છે, અવાજનું પ્રદૂષણ રોકે છે, ગરમ પવનો તેમજ તેની સાથે ઉડતા બારીક રજકણોથી રક્ષણ કરે છે. આમ, પર્યાવરણ માટે વૃક્ષો અનેક રીતે ઉપયોગી છે.

પર્યાવરણવિદોને અભિયાન સાથે સાંકળવા (જોડવા) જોઈએ. વૃક્ષારોપણ પછી વાવેલા રોપા-છોડ સંપૂર્ણપણે વૃક્ષ બને ત્યાં સુધીની (પાણી આપવું, નીંદામણ કરવું વગેરે) તમામ માવજત અભિયાન સાથે સંકળાયેલા લોકોએ જવાબદારીપૂર્વક નિભાવવી જોઈએ.

(૩) રોપા વાવતી વખતે એ વાતનું ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે રોપામાંથી વિશાળ વૃક્ષ બને ત્યારે કોઈપણ રીતે અડચણરૂપ બનવું જોઈએ નહીં. વૃક્ષ અડચણરૂપ બને તો તેને દૂર કરવું પડે કે જેથી વૃક્ષારોપણનો હેતુ સાર્થક થાય

પર્યાવરણ સાથોસાથ પશુ-પંખી-માનવી સહિત સમગ્ર સૃષ્ટિ માટે પણ વૃક્ષો ખૂબ મહત્વનું પરિબળ છે. સમગ્ર જીવસૃષ્ટિને ફળ, ફૂલ, છાયા તેમજ વધતા વાયુ-પ્રદૂષણ વચ્ચે જીવન માટે અતિ આવશ્યક એવી શુદ્ધ હવા-પ્રાણવાયુ પૂરો પાડે છે. માનવી માટે રોજગાર પૂરો પાડે છે, વન્ય પેદાશો પૂરી પાડે છે, ઉદ્યોગો માટે કાચો માલ પૂરો પાડે છે, રસોઈ માટે બળતણ પૂરું પાડે છે, ઈમારતી લાકડું પૂરું પાડે છે, ઔષધિઓ પૂરી પાડે છે.

નહીં એટલે ઉપર નીચે કે આજુબાજુ વીજળી કે ટેલિફોનના તાર જતા હોય તો તે સ્થળને બદલે અન્ય કોઈ યોગ્ય જગ્યાએ રોપા છોડ વાવવાં જોઈએ.

પર્યાવરણ સાથોસાથ માનવસૃષ્ટિ માટે પણ વૃક્ષોની અપાર મહત્તા અને અતિ આવશ્યકતા સમજીને વધુ ને વધુ વૃક્ષારોપણ કરવા પ્રયાસો કરવા જોઈએ, ચોમાસા (વર્ષાત્રિતુ)નો સમયગાળો વૃક્ષારોપણ માટે શ્રેષ્ઠ મનાય છે ત્યારે વૃક્ષારોપણ અભિયાનને સફળ બનાવવા કેટલાક સૂચનો કરવા માગું છું.

(૪) ગોચર કે અન્ય ખૂલી જગ્યામાં ચોમાસા દરમિયાન, ઘાસ આપમેળે ઊગી નીકળતું હોય છે ત્યારે ચરાવતી વખતે પોતાના પશુઓ ઘાસ સાથે વાવેલા રોપા (છોડ) ખાય નહીં એ બાબતની પશુપાલકોએ પૂરતી તકેદારી રાખવી જોઈએ.

(૧) છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી, “વૃક્ષારોપણ અભિયાન” જોરશોરથી ચલાવવામાં આવે છે છતાં વાવેલાં રોપા-છોડ ઉછેરીને ભાગ્યે જ (નહિવત્ જ) વૃક્ષો બની રહ્યાં છે તો વૃક્ષારોપણ અભિયાનો જોઈએ એટલાં સફળ ન થવા માટેનાં જવાબદાર કારણો શોધી, અભ્યાસ કરીને તે કારણોનું યોગ્ય નિરાકરણ કરવું જોઈએ કે જેથી હવે પછીના વૃક્ષારોપણ માટેનાં અભિયાનો મહદ્ અંશે સફળ થાય.

(૫) વાવેલાં કુમળા રોપા-છોડને પશુઓ ખાઈ જતા હોય છે, રમતાં બાળકો પણ નુકશાન પહોંચાડતા હોય છે કે જેથી વૃક્ષારોપણ વખતે પીંજરા (પાંજરા), થોરની વાડ, કાંટાની વાડ કે રોપા-છોડની આજુબાજુ કાંટા જેવી વ્યવસ્થા અવશ્ય કરવી જોઈએ. આવી વ્યવસ્થા હશે તો વાવેલાં રોપા-છોડને નુકસાન થવાની શક્યતા નહિવત્ રહેશે.

(૨) વૃક્ષારોપણ અભિયાનને હજુ વધુ તેજ કરવું જોઈએ, સેલ્ફી કે રીલ બનાવવા માટે જ વૃક્ષારોપણ કરતાં સેલિબ્રિટી કે અન્ય એવા લોકોને બદલે વધુ ને વધુ ખેડૂતો, ખેડ-મજૂરો, વિદ્યાર્થીઓ- વિદ્યાર્થિનીઓ,

(૬) વૃક્ષારોપણ વખતે પીંજરા (પાંજરા), થોરની વાડ, કાંટાની વાડ કે રોપા-છોડની આજુબાજુ કાંટા જેવી કોઈ વ્યવસ્થા કદાચ થઈ શકે એમ ન હોય તો પશુઓ તેમજ અન્ય કોઈ નુકસાન ન પહોંચાડી શકે એવાં સ્થળોએ રોપા-છોડ વાવવાં જોઈએ.

(૭) દેશમાં લાખોની સંખ્યામાં સરકારી શાળાઓ અને ખાનગી શાળાઓ છે, મોટાભાગની શાળાઓમાં વૃક્ષારોપણ થઈ શકે એવી પૂરતા પ્રમાણમાં જગ્યા પણ છે તો શાળાઓમાં શક્ય એટલું વધુ ને વધુ વૃક્ષારોપણ કરવું જોઈએ (પર્યાવરણ-જતન કરે એવાં વૃક્ષોના રોપા ઉપરાંત જાંબુ, આમળા, ગુંદા, જામફળ, વગેરે જેવાં ફળાઉ રોપા પણ

શિક્ષણ સૃષ્ટિ

વાવવાં જોઈએ) અને વાવેલાં રોપા (છોડ) વૃક્ષો અને ત્યાં સુધી પૂરતી તકેદારી રાખવી જોઈએ. દિવાળી તેમજ ઉનાળુ વેકેશન દરમિયાન, શાળાઓ બંધ હોય છે ત્યારે વાવેલાં રોપા-છોડને પાણી આપવાની કોઈ યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. શાળાઓમાં કાર્યરત શિક્ષકગણે પર્યાવરણ પ્રત્યેની પોતાની ફરજ યોગ્યપણે બજાવવી જોઈએ અને વૃક્ષારોપણ અંતર્ગત વાવેલાં રોપા-છોડ વૃક્ષો અને એ માટે સંનિષ્ઠ પ્રયાસો કરવા જોઈએ.

(૮) દેશમાં લાખોની સંખ્યામાં મંદિરો અને શિવાલયો છે. અહીં વૃક્ષારોપણ થઈ શકે એવી પૂરતા પ્રમાણમાં જગ્યા હોય છે તો અહીં પણ શક્ય એટલું વધુ ને વધુ વૃક્ષારોપણ કરવું જોઈએ. (બિલ્વવૃક્ષો, પીપળો, વગેરે વૃક્ષો ઉપરાંત તુલસી છોડ, ફૂલ-છોડ વાવવા જોઈએ.)

(૯) દેશમાં અનેકાનેક રાજકીય પક્ષોનાં કાર્યાલયો, સરકારી-ખાનગી દવાખાનાં પણ છે. અહીં વૃક્ષારોપણ થઈ શકે એવી પૂરતા પ્રમાણમાં જગ્યા હોય છે તો અહીં પણ શક્ય એટલું વધુ ને વધુ વૃક્ષારોપણ કરવું જોઈએ.

(૧૦) દરેક ગામ અને શહેરમાં સારી એવી સંખ્યામાં તળાવો હોય છે, તળાવોની પાળે વૃક્ષારોપણ કરી ઉછેરીને તળાવને વધુ ને વધુ રમણીય બનાવવાં જોઈએ.

(૧૧) દરેક ગામ અને શહેરના દરેક વિસ્તારમાં એક બગીચો બનાવવો જોઈએ અને એ બગીચામાં વૃક્ષો ઉપરાંત ફળ-ફૂલો તેમજ આયુર્વેદિક વૃક્ષો ઉછેરે એવા પ્રયાસો કરવા જોઈએ.

(૧૨) રાજકીય પક્ષોએ પોતાના કાર્યકરોને, ધાર્મિક પંથોએ પોતાના અનુયાયીઓને, સામાજિક સંસ્થાઓએ પોતાના સમાજના લોકોને તેમજ શિક્ષકવર્ગે પોતાના શિષ્યોને વૃક્ષારોપણ કરવા તેમજ વાવેલાં રોપા-છોડને ઉછેરવા પ્રેરવા જોઈએ.

(૧૩) વરસાદી ઋતુ દરમિયાન, વૃક્ષારોપણ માટે અનુકૂળ વાતાવરણ હોય ત્યારે ફળો-વૃક્ષોના બીજ, સીડ-બોલ્સ વગેરે સૂર્યપ્રકાશ-વરસાદ પૂરતા પ્રમાણમાં મળી રહે તેમજ પશુ-પંખીઓ ખાઈ ના શકે એવા સ્થળોએ નાખવાં જોઈએ કે જેથી આપમેળે ઉગીને કદાચ વૃક્ષો પણ બની શકે.

(૧૪) ગોચરની જમીનમાં, પડતર પડેલ જમીનમાં, શાળા-મહાશાળાઓમાં, તળાવની પાળે, ધાર્મિક સ્થળોની પડતર જમીનમાં, રાજકીય કાર્યાલયોમાં વગેરે જગ્યાઓએ વૃક્ષારોપણ કરવાની સાથેસાથ પોતાની માલિકીના વાડા, ખેતર, ઘર આગળ પડતર પડેલ જમીનમાં

પણ વૃક્ષારોપણ કરવું જોઈએ. દરેક વ્યક્તિએ પોતાના ઘરના આંગણમાં ઘરે ઉછેરી શકાય એવાં રોપા-છોડ વાવવાં જોઈએ. કીચન-ગાર્ડન કે ટેરેસ પણ બનાવી શકાતો હોય તો જરૂર પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

(૧૫) વૃક્ષારોપણ - વૃક્ષો ઉછેર માટે લોકોમાં સતર્કતા વધે એ માટે પ્રયાસો કરવા જોઈએ. વૃક્ષારોપણ-વૃક્ષો ઉછેર માટે થતા દરેક પ્રયાસને સાથ-સહકાર-સહયોગ કરવો જોઈએ.

વ્યક્તિ દીઠ વૃક્ષોની સંખ્યાની વાત કરીએ તો વૈશ્વિક સ્તરે ૪૨૨ વક્ષો છે જ્યારે કેનેડામાં ૮૯૫૩, રશિયામાં ૪૪૬૧, ઓસ્ટ્રેલિયામાં ૩૨૬૬, બ્રાઝિલમાં ૧૪૮૪, અમેરિકા (યુ.એસ.એ.)માં ૭૧૬, ફ્રાન્સમાં ૧૮૨, ચીનમાં ૧૦૨ અને ઈંગ્લેન્ડ (યુ.કે.)માં ૮૭ વૃક્ષો છે પરંતુ આપણા દેશમાં (એક અંદાજ મુજબ) માત્ર ૨૮ વૃક્ષો જ છે. આમ, વૈશ્વિક સ્તરે વ્યક્તિ દીઠ ૪૨૨ વૃક્ષોની સરખામણીએ આપણા દેશમાં વ્યક્તિ દીઠ માત્ર ૨૮ જ વૃક્ષો છે એટલે આપણા દેશમાં વધુને વધુ વૃક્ષારોપણ કરીને વધુ ને વધુ વૃક્ષો ઉછેરવાં એ દેશના નાગરિક તરીકે આપણા સૌની નૈતિક ફરજ છે.

વૃક્ષારોપણ કરવું કે કરાવવું એ માત્ર વહીવટી તંત્ર, સામાજિક - સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ તેમજ પર્યાવરણવિદોનું જ કાર્ય છે એમ સમજીને વૃક્ષારોપણથી પોતાને આળગા રાખવાની વૃત્તિ એ એક મહાભૂલ છે. વૃક્ષારોપણ એ પર્યાવરણ માટેનું એક અભિયાન છે. વહીવટી તંત્ર, સામાજિક-સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ તેમજ પર્યાવરણવિદો સાથોસાથે દરેક વ્યક્તિએ જોડાઈને “વૃક્ષારોપણ અભિયાન”ને સફળ બનાવવા પ્રયાસો કરવા જોઈએ.

વૃક્ષારોપણ સાથોસાથ વૃક્ષ - છેદન અટકાવવા પણ પ્રયાસો કરવા જોઈએ. ગેરકાયદેસર રીતે કરાતા વૃક્ષ-છેદન સામે કડક કાર્યવાહી કરવી જોઈએ. માર્ગો બનાવતી વખતે કે વિકાસની કોઈ યોજના માટે વૃક્ષોને દૂર કરવાની જરૂર હોય તો વૃક્ષોનું સ્થાનાંતર કરીને વૃક્ષ-છેદન અટકાવવા પ્રયાસો કરવા જોઈએ. જંગલમાં આગ લાગવાના બનાવોને લીધે અનેક વૃક્ષો નાશ પામે છે તો જંગલમાં આગ લાગતી અટકાવવા તેમજ કદાચ લાગે તો તેને જલ્દીથી અંકુશમાં લેવાની તમામ પૂર્વ તૈયારીઓ કરી રાખવી જોઈએ કે જેથી વૃક્ષોનો નાથ થતો અટકાવી શકાય. આશા રાખીએ કે આપણે સૌ વૃક્ષ-છેદન અટકાવવા તેમજ વૃક્ષારોપણ કરીને વૃક્ષ - ઉછેર કરવા પ્રયાસો કરીશું. પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રાર્થના છે કે આપણા આ પ્રયાસો શુભ પરિણામદાયી નિવડો.

મો. ૯૭૧ ૨૪૫૭૫૫૯

પોતાની જાતને પારદર્શક બતાવો

પોતાની એકલતા એ તમારા એકાંતમાં પણ ભવ્ય છે. જીવનથી પર કોઈ ઈશ્વર નથી. જીવન જ ઈશ્વર છે. ભૂતકાળને યાદ ન કરો ને ભવિષ્યની ચિંતા ન કરો. જિંદગીને વહેતી નદીની જેમ વહેતી રાખો. જ્યારે તમે લડતા નથી ત્યારે તમે સ્વયં વિશાળ અને અનંત છો. પછી બધું જ સલામત છે. તમે જેટલા વધારે કંઈક હશે જીવન એટલું જ તમારામાંથી અદૃશ્ય થતું જશે. દુનિયાની મહાન હસ્તીઓને જુઓ. જેમને જે જોઈતું હતું તે બધું જ મેળવ્યું હશે પણ તેમને ધ્યાનથી જુઓ તો તમને ખબર પડશે તમને ત્યાં મૃત્યુનો બોધ થશે. ત્યાં તમને ધબકતાં હૃદય જોવા નહીં મળે. તેમની પાસે જીવંત આંખોની ચમક નહીં હોય, તેઓ તમારી સાથે હાથ મિલાવશે તોપણ તેમના હાથમાં કશું વહેતું હોય એવી લાગણી નહીં થાય. તમે ઊર્જાની આપલે નહીં અનુભવી શકો. તમારે કશું ગુમાવવા જેવું છે જ નહીં. જે છે તે બધું તમે શરણાગતિમાં આપી ચૂક્યા છે. સમગ્ર થકી તમારું સર્જન થયું છે. સમગ્ર તમારી અંદર જ શ્વસે છે પછી તમને શાની ચિંતા. સમગ્રને બધી જ જવાબદારી સોંપી દો. તમારે તો એ દોરે ત્યાં જવાનું. બળજબરીપૂર્વક કંઈ આયોજન કરો નહીં, નહીં તો નિષ્ફળતા મળશે.

જીવન ભરતીની જેમ ઉભરાઈ રહ્યું છે અને આપણે તરસ્યા મરીએ છીએ. જીવન નાજુક છે. કોમળ છે. નાના છોડ વાવાઝોડામાં સાથે થઈ જાય છે. તેમનામાં ગૂંકવાનું બળ છે. વાવાઝોડું જાય ત્યારે ઊડીને ફરી તાજ થઈ જાય છે. વાવાઝોડું તેમને કંઈ જ અસર કરી શકતું નથી. ખરેખર વાવાઝોડું તેમને તાજ તરી મૂકે છે. તમને પથ્થર જેવા થવું ગમશે કે પુષ્પ જેવા? તમે ઈશ્વર અને પ્રેમને સમજી શકતા નથી, કારણ કે તમારું મગજ પથ્થરના તર્કને સમજે છે. તમારી પાસે પુષ્પના સૌંદર્યની સમજ માટે બુદ્ધિ અને લાગણી ક્યાંથી આવે? કવિ જેવું મગજ જ ઈશ્વરની સંભાવનાઓને સમજી શકે છે. ઈશ્વરના પ્રેમની કળી પળેપળ ખીલી રહી છે. તમે તેને જોઈ શકતા નથી, કારણ કે તમારું મગજ ભૂતકાળ અને ભવિષ્યની વચ્ચે વિભાજિત થયેલું છે. વર્તમાન તો એટલી નાની સ્થિતિ છે કે તે પળવારમાં જતી રહે છે. એ સૂક્ષ્મ પળમાં ઈશ્વર ખીલે છે. જીતો-લડો મૌન બનશો તો તમારું જીવન પથ્થરથી ઘેરાયેલું રહેશે.

જો ઈશ્વર મેળવવો હોય તો માત્ર કોમળ નાજુક પવિત્ર હૃદય હોવું જોઈએ. ઈશ્વર ક્યાંય ખોવાયો નથી. એવું નથી કે પ્રભુની ઉપસ્થિતિ નથી. એ તો હરપળ સર્વત્ર છે. ફક્ત તમે જ ઉપસ્થિત નથી હોતા.

મિત્રો, કદી પણ ન જીવાયેલી પળોને તમારી આજુબાજુ એકઠી ન કરશો, નહીં તો તમે સખત બની જશો. ભૂતકાળને ભૂલીને વર્તમાનમાં જીવો. ભવિષ્યની ચિંતામાં ના ડૂબો. માટે જ બાળકો કોમળ છે. આનંદિત છે કેમ કે તેઓ ભૂતકાળ કે ભવિષ્યમાં નથી હોતા. વર્તમાનમાં જીવે છે. દરેક અનુભવમાંથી એક વસ્તુ શીખવાની હોય છે.

એમાં પૂર્ણપણે હોવું જરૂરી છે. હસો તો મુક્તપણે હસો, કોપ કરો તોપણ હાથ પગ પછાડી મગજમાંથી કોધને બહાર કાઢી દો, નહીંતર એ તમારા મગજના ભુક્કા ઉડાડી દેશે. આમ કરશો તો જ તમે નિખાલસ રહી શકશો. નહીંતર તમે ન કોઈને પ્રેમ કરી શકશો ન કોઈ ધ્યાન કે ન કોઈ સાધના.

લાઓ ત્સોએ કહ્યું છે, “તમે નકામાં વૃક્ષ જેવા બનો પછી કોઈ તમને કાપશે નહીં. આ વૃક્ષ જુઓ, કેટલું વિશાળ બન્યું છે. એ નકામું હોવાને કારણે જ! નદી સાથે વહી નદી બની જાઓ.”

સ્વાર્થી બનો : સ્વાર્થી શબ્દ જાણે નિંદા સાથે જ જોડાયેલો છે. બધા ધર્મોએ તેની નિંદા કરી છે. તેઓ તમને નિ:સ્વાર્થી જોવા માગે છે. પણ શા માટે? બીજાને મદદ કરવા માટે.

ઉદાહરણ : એક બાળક એની મમ્મી સાથે વાત કરતું હતું. મમ્મી કહેતી હતી, બેટા યાદ રાખજે. હંમેશા બીજાને મદદ કરજે. બાળકે પૂછ્યું, પછી બીજાઓ શું કરશે? મમ્મીએ કહ્યું, તેઓ બીજાને મદદ કરશે. બાળકને આ યોજના વિચિત્ર લાગી. બાળકે કહ્યું, આ ગૂંચવણભર્યું કામ કરવું એના કરતાં દરેકે પોતાની જાતને મદદ કેમ ના કરવી? ખરેખર બાળકનો પ્રશ્ન યોગ્ય હતો.

સ્વાર્થી હોવું કુદરતી છે : હા, એવી પળ પણ આવે છે. તમે સ્વાર્થી થઈને પણ આનંદ વહેંચી શકો છો. જ્યારે એવી પરિસ્થિતિ આવે, જ્યારે તમે આનંદથી ઉભરાતા હોવ ત્યારે તમે એ આનંદને વહેંચો છો. પાયાની વાત એ છે કે તમારી જાતને એટલી હદે પુરેપુરો પ્રેમ કરો કે તે પ્રેમથી ઉભરાય અને બીજા સુધી પહોંચે. વ્યક્તિ એટલી કરતાં બીજાને આપવાની મજા કંઈક જુદી જ હોય છે. પણ કહેવાય છે કે ભૂખી વ્યક્તિ બીજાની ભૂખ મિટાવી નથી શકતી. ધરાયેલ વ્યક્તિ જ બીજાની ભૂખ શાંત કરી શકે છે. કુદરતી નિયમ છે. શું તમે તેની સાથે સમંત છો? હું માનું છું તમે સમંત થશો જ. પણ આપણે બીજાને પરોપકારી બનવાનું કહેવું ન જોઈએ. તેઓ પોતે દુ:ખી છે. તેઓ શું મદદ કરી શકે? તેમની પાસે વહેંચવા જેવું શું છે? તેમની પાસે સંકટ પીડા, મનોવેદના અને ચિંતા ભરી પડી છે. આને પરોપકાર કહેશો? ના, મને તો લોકો સ્વાર્થી બને તે ગમે. દરેક વૃક્ષ સ્વાર્થી છે. તે પોતાના મૂળ પાસે પાણી ખેંચી લાવે છે. તે પાણી પોતાના જ પાંદડાં ડાળીઓના ફૂલો અને ફળોથી લઈ પડે છે ત્યારે બધાને ફળ આપે છે પણ વૃક્ષોને પરોપકારી બનવાનું કહો તો બધા વૃક્ષ મરી પરવારશે.

ઉદાહરણ : જીવન એક નૃત્ય બનવું જોઈએ અને તે ત્યારે જ સંભવિત બને જ્યારે તમે ખુદ ગીત બનો. સંગીત તમારી અંદર જ છૂપાયેલું છે. માટે જ કહું છું સ્વાર્થી બનો. ખુદમાં ડૂબો.

તમારા જેવા બીજા પણ સભાન હોવા જોઈએ એવું તમે માનો છો. આ એક તાર્કિક અનુમાન છે. તમને જ્યારે લાગે કે તેઓ સભાન નથી ત્યારે તમારું માથું દુખે છે. તમે એ દુખાવો અનુભવી શકો છો, કેમ કે તમે એ બાબતે સભાન છો પણ જો બીજા કોઈનું માથું દુખતું હોય તો? તમે બીજાના દુ:ખને અનુભવી શકતા નથી પણ તમે માત્ર અનુમાન કરી શકો છો કે એ કહે છે તેથી સાચું હશે.

બીજાને તમારા જેવું દર્દ છે એની તમને કેવી રીતે ખબર પડે? તમે તે વ્યક્તિના અંતર સ્થળ સુધી પહોંચી નથી શકતા. એના આંતરિક અસ્તિત્વ સુધી તમે નથી પહોંચી શકતા, કેમ કે આપણે આપણી જાતમાં જ પૂરાયેલા છીએ. વ્યક્તિનો અર્થ છે સ્વતંત્ર હોવું. વ્યક્તિ પર કોઈની માલિકી હોઈ શકે જ નહીં. જો તમે તેના

નારી સૃષ્ટિ

માલિક હોવાનો પ્રયત્ન કરશો તો તમે તેની હત્યા કરશો, તેઓ વસ્તુ બની જશે, જે પણ તમારી નજીક આવે છે, બસ એનામાં ઓગળી જાવ પછી અનુભવશો કે તમે બે નથી એક જ છો. શરૂઆતમાં તો આ અશક્ય છે, કારણ કે આપણે આપણા અહમ સાથે ચોંટી ગયા છીએ. પ્રવાહ થવું થોડું મુશ્કેલ છે. એક વખત તમે જેનાથી ડરતા ન હો એની સાથે શરૂ કરો પછી એ બધું સહેલું બની જશે.

તમે વૃક્ષથી ઓછા ગભરાશો તેથી એ સહેલું પડશે. એક વૃક્ષ પાસે બેસો. એક વૃક્ષ છે એમ વિચાર્યા પછી વિચારો - તમે બંને એક છો ત્યારે તમારી અંદર એક પ્રવાહ વહે છે. એક વાતચીત એક સંવાદ ઉદ્ભવે છે. એક વહેતી નદી પાસે બેસો. પ્રવાહને અનુભવો. તમે અને નદી એક બની જશો. ખુલ્લા આકાશ નીચે બેસો. અનુભવો તમે અને આકાશ એક જ છો. પછી કોઈ વ્યક્તિ સાથે પ્રયાસ કરો. તમને ડર લાગે છે કે તમે આટલા બધા આત્મીય બનવાની પરવાનગી આપશો તો તમને પણ એક વસ્તુ માની લેશે. તમને ભય છે તમારું કોઈ માલિક બની જશે. તમને લાગે છે કે તમારી કોઈ કિંમત જ નથી. માટે જ કહું છું શરૂઆત વૃક્ષ, નદી, પર્વત, આકાશથી કરશો તો ખબર પડશે.

મિત્રો, પછી ધીરે ધીરે વ્યક્તિ સાથે કરશો તો તમારો અહમ ઓગળી જશે એ વાત હું તમને શબ્દોથી નથી વર્ણવી શકતી, કારણ કે અનુભવથી ઊંચો કોઈ ગુરુ નથી. માટે જ કહું છું અનુભવમાંથી પસાર થાઓ, જેની પાસે તમે તમારી જાતને ગુમાવી શકો એની સાથે આ પદ્ધતિ અપનાવશો. સભાન અવસ્થામાં જ્યારે તમે તમારી જાતને એનામાં ખોઈ નાખો છો ત્યારે એ પોતાને તમારામાં ખોઈ નાખે છે. જ્યારે તમે ખૂલી જાઓ છો અને બીજામાં વહેવા માંડો છો ત્યારે બીજી વ્યક્તિ પણ તમારામાં વહેવા માંડે છે અને ત્યારે ઊંડાણપૂર્વકનું મિલન સંભવે છે. એક સંવાદ સધાય છે. બે શક્તિઓ એક બને છે ત્યારે અહમ ઓગળી જાય છે અને ફક્ત પરમાનંદ બચે છે. એ જ તો પરમાનંદ એ જ ખુદા છે. ત્યારે તમે મનુષ્ય ન રહેતાં ખુદ પરમાત્મા ખુદ નિજાનંદ ખુદ પરમાનંદ, ખુદ નદી, ખુદ સાગર, ખુદ ખુશબૂ બની જાઓ છો. કોશિશ કરજો, કારણ કે વ્યક્તિએ આજ સુધી જે નક્કી કર્યું છે તે તેણે જરૂર પ્રાપ્ત કર્યું છે. આનું નામ જ પ્રેમ અને આ કાર્ય કરવું તેનું નામ સમાધિ છે. સમષ્ટિ સાથે ઊંડા પ્રેમની પરિસ્થિતિ છે, બીજું કંઈ જ નથી. દરેક વ્યક્તિની સભાનતાને તમારી સભાનતાની જેમ અનુભવો. દરરોજ એક કલાક તમારા બાળક, પત્ની, માતા કે મિત્રમાં પોતાને ભૂલી જાઓ - એવી રીતે પ્રેમ કરો જાણે એ વ્યક્તિ તમે ખુદ છો. કોઈ કેવી રીતે રાખે ને તમને ગમે તે રીતે તમે તેની સાથે તમારી જાતને ખોઈ નાખો. એકરાર કરી નાખો. જુઓ તો ખરા, સમયની ઘડીઓ કેવી મજાની લાગે છે.

ફક્ત વ્યક્તિના બાહ્ય શરીર સાથે હોવું ને આત્મામાં ઊંડા ઉતરી પોતાની જાતને પણ ભૂલી જવી આ બંનેમાં જમીન અને આસમાનનું અંતર છે. શરીર તો બાહ્ય આવરણ છે. શરીરનું મિલન ક્ષણોનું હોય છે. શું ખબર તમે ન હોવ ને બીજું કોઈ મળી જાય તો એ વખતે તમને એ ભૂલી પણ જાય. પણ મિત્રો, આત્માનું મિલન જ્યારે થાય છે ત્યારે દરેક વ્યક્તિમાં એ તમને જૂએ છે. તમારા વગર કદી કોઈનામાં એ આનંદની લહેર નથી જોઈ શકવાના માટે મિત્રો, હું વારંવાર કહું છું આ પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થઈ જુઓ. જો તમારી ઈચ્છા હોય કે આ વ્યક્તિ મારી પ્રિય છે. મારી જ રહેવી જોઈએ તો હક્ક કરવાથી નહીં રહે પરંતુ પ્રેમપૂર્વક

આત્મીયતા શરીરના આવરણથી પર થઈ ઊંડાણમાં ઉતરવાનું સાહસ તમારે કરવું પડશે. હિંમત વિશ્વાસ અને પ્રેમથી આ કાર્યમાં જરૂર સફળ થઈ શકો છો.

જ્યારે આત્માનું ઐક્ય સધાય છે ત્યારે તમે વ્યક્તિના મિજાજને સમજી શકો છો. એના મૂડને જાણી શકો છો. એના વિચારને સમજી શકો છો. આ અંતર દષ્ટિ તમને આત્માના ઐક્યથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. પછી તમારા વિચારને બીજામાં મૂકો તો તેના વિચાર સાથે તાલમેલ થઈ શકે છે. તમે કહો છો ને મિત્રો, હું બોલું તે પહેલા તમને કોઈ સમજી જાય. હા, તમને કોઈ સમજી શકે છે. તમારે એ વ્યક્તિને સમજવાની તૈયારીમાં કદાચ થોડો ટાઈમ આપવો પડે. આત્મ ઐક્ય સાધવું પડે. બસ, જે માંગો તે પહેલાં તમારી કલ્પનાને તમે વિચારો તે પહેલાં તમારી સામે તે વસ્તુ અને વ્યક્તિને તમારો વિચાર પણ તમે પ્રાપ્ત કરી શકશો. આ શબ્દો ફક્ત કલ્પનાની વાતો નથી. હકીકતમાં પ્રાપ્ત કરેલ અનુભવો છે. ઓછામાં ઓછો એક કલાક દરરોજ આત્મ ઐક્ય સાધો પછી બધું જ સંભવ છે. જે માંગશો તે મળી શકે છે, જે જાણવું હોય તે જાણી શકાય છે. ટૂંકમાં કહું તો ખુદ પરમાત્મા જેવા બની શકાય છે. આપણે રોજ પ્રાર્થના કરીએ છીએ, પરંતુ તેમાં સ્વાર્થ જ હોય છે. પણ જે દિવસે આપણે સ્વાર્થમુક્ત થઈ પ્રાર્થના કરીશું ત્યારે માગ્યા વગર બધું જ મળી જશે જે માગવાથી નહોતું મળ્યું.

આપણે પ્રાર્થના કરીએ છીએ ત્યારે ફક્ત બાહ્ય શરીરની જેમ શબ્દથી અથડાઈ પાછા ફરીએ છીએ. એ શબ્દોની ગહરાઈમાં ડૂબી શકતા નથી માટે પ્રભુને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. ખરેખર આપણે કહીએ છીએ હું પૂજા કરું છું. પ્રાર્થના કરું છું. પ્રેમ કરું છું પણ હું કહું છું તમે વ્યર્થ પરિશ્રમ કરો છો. સામે પ્રભુ ઊભો છે ને તમે પથ્થરને પૂજો છો પણ પ્રભુ કહે છે હું તો તને પ્રેમ કરું છું. હું પથ્થર કઈ રીતે બનું? જો હું પથ્થર બની જઈશ તો હું પણ તારા જેવો જડ બની જઈશ તો તને કઈ રીતે સ્પર્શ કરી શકીશ. પથ્થરની મૂર્તિ પણ તમારી જેમ જ વિચારે છે કે મને કોઈ પ્રેમ કરે પણ... તમે તો વિધિવત શબ્દો દ્વારા પાઠનું વાંચન કરીને માની લો છો કે પ્રેમ થઈ ગયો. શું મૂર્તિને શબ્દોની ભૂખ છે? ના... જો તમે શબ્દોથી તૃપ્ત નથી થતા તો મૂર્તિ કઈ રીતે તૃપ્ત થશે? તમારે જો પ્રેમ અને આત્મીયતાના આલિંગનની જરૂર છે તો મૂર્તિ પણ જીવંત છે. તો તેને પ્રેમ કરો. આમ કરવા માટે પ્રેમી બનવું પડે, ભક્ત બનવું પડે. ખરેખર પ્રભુ તમને પ્રેમ કરવા આતુર બન્યો ત્યારે એ માતાપિતા બન્યો, બાળક બન્યો, પતિ બન્યો, મિત્ર બન્યો, પાડોશી બન્યો પણ તમે એને ન જોઈ શક્યા કે ન સમજી શક્યા. પાણી છોડી મૃગજળ પાછળ દોડ્યા જ કરો છો. પ્રભુ પણ માણસથી થાકી ગયો. એણે કહ્યું પહેલાં માણસ થા પછી મળીશું અને મિત્રો, માણસ બનવા આત્મીયતાથી વધુ બીજું કશું જ શીખવાની જરૂર નથી.

મિત્રો, પ્રાર્થના શબ્દોથી કરવાની જરૂર નથી એને અનુભૂતિ બનવા દો. મગજની વાત કરવાના બદલે અનુભવો. વૃક્ષોને સ્પર્શો. તેને આલિંગન કરો, ધરતી માની ગોદમાં આળોટો. એને પણ ચુંબન કરો. પ્રકૃતિને પણ પોતાની અંદર આંખો બંધ કરીને જુઓ. એ રીતે જુઓ, જેમ પોતાના પ્રેમીને જુઓ છો. એ રીતે રહો, જે રીતે પોતાના પ્રેમી સાથે રહો છો તે રીતે રહો, પછી તમારામાં સમજ આવશે કે તમારી જાતને બાજુએ મૂકવી એટલે શું? તમે તમારી પોતાની ચિંતા બાજુએ મૂકી પ્રત્યેક વ્યક્તિમય બની જાઓ.

મો. ૯૪૨૯૯ ૫૫૮૧૭

સ્ત્રીને પરમાત્માએ શું નથી બક્ષ્યું ?

દાંપત્યજીવન એક સ્થૂલ સત્ય છે. જીવનનાં સઘળાં મૂલ્યોની ઉચ્ચતમ કસોટી છે.

હિંદીના મહાન લેખક અને નવલકથા સમ્રાટ શ્રી પ્રેમચંદજી એક વખત ખૂબ બીમાર પડ્યા. પથારીમાં સૂતા સૂતા તે પોતાની પત્નીને કહે છે “તને ખબર છે ? મેં તારાથી છુપા છુપા ઘણું કર્યું છે. તારી સાથે લગ્ન કર્યા પછી પણ પેલી સ્ત્રી સાથે મારો સંબંધ ચાલુ રહેલો.” તેમના પત્નીએ પ્રફુલ્લ મને કહ્યું, “એ હું સારી રીતે જાણું છું.” શ્રી પ્રેમચંદજીએ પોતાની પત્નીના બંને હાથો પોતાની આંખો પર દબાવી દીધા. એ હાથોમાં સહાનુભૂતિ, સહિષ્ણુતા, સહૃદયતા અને વિશાળ દિલની ઉષ્મા અને પ્રેમ હતો.

સહાનુભૂતિ વિના દાંપત્યજીવન એક ડગલું પણ આગળ વધી ન શકે.

સ્ત્રીએ પુરુષનું માનસિક સ્તર સમજવું જોઈએ. પુરુષમાં ભ્રમરવૃત્તિ છે. સ્ત્રીને નીરખી નીરખીને જોવામાં સ્ત્રીની હાજરીમાં રંગમાં આવી જવામાં કે સ્ત્રીના સાંનિધ્યમાં પોતાની જાતને કૃત કૃત માનવાની વૃત્તિ દરેક પુરુષોમાં સ્વાભાવિક હોય છે. આ વૃત્તિ કેવળ ઢોંગી અને મહાત્મા સિવાય આ બધા પુરુષોમાં હોય છે. પુરુષની આ આદતની મજબૂરી ન સમજનારી નારી પોતાનું દાંપત્યસુખ હોડામાં જ મૂકતી હોય છે.

પતિને સમજવા માટે કોલેજની પદવી કે બહુ મોટા જ્ઞાનની જરૂર નથી. સાધરણ અને વ્યવહારુ બુદ્ધિની જરૂર છે. “પતિ એક મોટું બાળક છે.” અને આ વાત હસી કાઢવા જેવી નથી. બાળકના કાર્યને કોઈ રસપૂર્વક નિહાળે, બીજા કરતાં એ બુદ્ધિ અને શક્તિમાં વધુ સારો છે એમ માને તે રીતે પતિઓ પણ મનાવે છે. પત્ની સામાન્ય રીતે પતિની શક્તિ, બુદ્ધિ અને પ્રતિભાનો સ્વીકાર કરે છે ત્યારે પતિની ખુશી અને ઉત્સાહ આકાશ સુધી પહોંચે છે. વાત્સલ્ય અને સહાનુભૂતિવાળી સ્ત્રીનું દાંપત્યજીવન હંમેશા સુખી હોય છે.

ચોરની ચોરી, ખૂનીની લોહી ટપકતી છરી કે ઉદાસીન બની એક ખૂણે પડી રહેતા માનવીના જીવન પાછળ કોઈ સ્ત્રીએ મા, પત્ની, બહેન કે પ્રેમિકા બનીને તેના અહમ્ને ક્યાંક છંછેડેલાનો ઈતિહાસ હોય છે. સ્ત્રીત્વની સફળતા પુરુષનાં જીવનમાં પ્રેરણારૂપ બનવામાં છે. જે પત્ની પતિમાં કામ કરવાનો ઉત્સાહ, સફળતા માટેની તમન્ના એક આદર્શ માટેનું એક ઉચ્ચ ધ્યેય પુરું પાડે છે તે મહાન છે. આવી સ્ત્રી અભાગ હોવા છતાં મહા-જ્ઞાની, અસુંદર હોવા છતાં સર્વશ્રેષ્ઠ સુંદર અને સામાન્ય કુટુંબની

હોવા છતાં ઊંચા કુળવાળી સમજવી.

સ્ત્રીને પતિનો જીવનસાથી કહેવામાં આવે છે. ઘણી વાર પુરુષ નોકરી-ધંધામાં માર ખાઈ જાય છે અને મગજનું સમતોલપણું ગુમાવી બેસે છે. ધન અને પ્રતિષ્ઠા ખોઈ બેસે છે. આવા સમયે સમજદાર સ્ત્રી હતાશ, ઉદાશ, હૃદયભગ્ન પતિને ધીરજ, પ્રોત્સાહન અને પોતાના સ્વભાવના માધુર્યથી પરિસ્થિતિનો મુકાલબો કરવાની શક્તિ અને હિંમત અર્પે છે. પરંતુ વાતવાતમાં રડવા બેસી જતી, અત્યંત લાગણીપ્રધાન, તીવ્ર માન-અપમાનની ભાવનાવાળી અને વધુ પડતી આત્મલક્ષી સ્ત્રી કદી પતિનો જીવનસાથી બની શકે નહીં.

આપણે જ્યારે કાણાને કાણો કહીએ છીએ ત્યારે આપણે તેને આંખો આપતાં નથી, પણ તેની બીજી સારી આંખનું પાણી ઉતારી નાખવા માગીએ છીએ. જ્યારે પતિ-પત્ની ઝઘડે છે ત્યારે પત્ની પતિને વધુ ખરાબ થવા માટે લલકારે છે. પતિ કંઈ કહે તેનો એ જ રીતે જવાબ આપવો તે પતિને પાગલ કરવાની જ રીત છે. પરંતુ પતિ કોધના આવેશમાં હોય ત્યારે પત્ની માથું નીચું રાખી ધીરજ અને શાંતિથી સાંભળતી રહે. પતિનો ઉભરો ઓછો થાય ત્યારે અત્યંત ધીરજ અને નમ્રતાથી કહે “તમે કહો છો એ સાચું છે. મારો વાંક હોય અને તમે બે શબ્દો કહો તે તો મારા ભલા માટે જ છે ને ?” અને પતિ શાંત પડે ત્યારે એ પતિ પાસે કંઈ ખાવાનું કે પીવાનું લઈ પહોંચી જાય અને પ્રેમથી પતિ સાથે વાતો કરતાં કહે કે “તમે ગુસ્સામાં હતા. હું જાણું છું કે તમારા માથા પર ખૂબ જવાબદારી છે. તમે ઓફિસમાં કેટલું બધું કામ કરો છો, પણ તમારી કદર નથી.” તરત પતિ પત્નીનો હાથ પકડીને કહેશે. “હું ગુસ્સે ન થવા કોશિશ કરું છું, પણ મારાથી એવું થઈ જાય છે. મારો આ સ્વભાવ સારો નથી પણ હું શું કરું ?” “ભૂલ કરે માનવ. ભૂલનો સ્વીકાર કરે તે દેવ. પણ જે ભૂલ કરે, કરેલી ભૂલનો સ્વીકાર કરે, સુધારે અને ફરી ન થાય તે બાબત કાળજી રાખે તે દેવાધિદેવ સમજવો.” આ સૂત્ર જ સુખી દાંપત્યજીવનની ચાવી સમજવી.

પતિની ગ્રંથિઓને ઉતારી દૂર ફેંકવાની શક્તિ કેવળ પ્રેમની ઉષ્મામાં છે. આવા પતિઓ બધું જાણીબુઝીને નથી કરતા પણ માનસિક ઘડતર વિકૃતિ હોય છે. એનું દિલ પ્રેમ માંગે છે. કોઈ સ્વીકારે, સહાનુભૂતિ દર્શાવી એની આત્મશ્રદ્ધાને જાગૃત કરે, એવું સ્ત્રીત્વ સેંકડોની સંખ્યામાં ભલૂકતી જવાળાઓને શાંત કરી શકે તેમાં શક નથી. એક સ્ત્રીને પરમાત્માએ આ બધું આપ્યું છે.

JCTM
SONI
JEWELLERS

PVT.LTD

INDIA | USA

Soni Jayendrakumar Chunilal
(Paliyadwala)

Pride of
The Bride

WEDDING COLLECTION

OPP. HARIDARSHAN SOCIETY,
RAMJI MANDIR, RANIP, AHMEDABAD 382480

+91 97129 73101

412, HARDING PI ST 103,
NASHVILLE, TN 37211

+1 615 802 8650

12197 LEBANON RD,
SHARONVILLE, CINCINNATI, OH 45241

+1 224 415 4678

માનવજીવન શાસ્ત્ર છે કે શસ્ત્ર ?

માનવજીવ પ્રાપ્ત કર્યારે થાય છે તે જાણવું રસપ્રદ બની રહેશે. તિબેટની એક પ્રચલિત લોકકથા આ વાત સમજાવે છે : અફાટ ધૂધવતો સમુદ્ર છે. અસીમ જળરાશિ છે અને તેમાં અમાપ જીવ-અજીવ પડ્યા છે. આ સમુદ્રમાં ક્યાંક લાકડાનું એક ચક્ર છે. પાણીની થપાટો ખાતું એક ચક્ર અહીંથી તહીં થયા કરે છે. આ જ સમુદ્રમાં ક્યાંક એક મહાકાય કાયબો છે. ક્યારેક દસ હજાર વર્ષે એકાદવાર આ કાયબાના ગળામાં પેલું ચક્ર ભેરવાઈ જાય છે ! સહજતાથી આપમેળે જ્યારે કાયબાના ગળામાં પેલું લાકડાનું ચક્ર ભેરવાઈ જાય ત્યારે માનવજીવન એ કાયબાને પ્રાપ્ત થાય છે !.... આ લોકકથા છે, માનવજીવ પ્રાપ્ત થવાની.

તામિલ ભાષાના પ્રખર કવિ અવૈયાર. એમણે લગભગ ૧૦૦૦ વર્ષ પહેલાં તામિલમાં એક કવિતા લખી. આપણા વિજ્ઞાની રાષ્ટ્રપતિ એ. પી. જે. અબ્દુલ કલામે તેને આપણી સમજની ભાષામાં એ કવિતાનો ભાવાનુવાદ આ પ્રમાણે કર્યો :

“માનવ તરીકે જન્મ લેવો દુષ્કર છે.

એથી વધુ દુર્લભ છે કોઈ પણ

વિકૃતિ વિના જન્મ લેવો.

તો પણ જ્ઞાન અને શિક્ષણ

પ્રાપ્ત કરવું દુર્લભ છે.

અને જ્યારે કોઈ જ્ઞાન અને શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી પણ લે છતાં પૂજા પાઠ અને તપ કરવું દુર્લભ છે.

પરંતુ જે પૂજાપાઠ અને તપ કરે છે તેને સત્કારવા સ્વર્ગના દ્વાર ખૂલી જાય છે.”

આમ જે દુષ્કર છે તે આપણને પ્રાપ્ત થયું છે એ તો નક્કી. માનવજીવન મળ્યો તેથી વિશિષ્ટ

જીવન મળ્યું અને એ જીવન એક શાસ્ત્ર છે. આ જીવનશાસ્ત્રના ચાર આયામો : (૧) ચૈતસિક વિકાસ (૨) માનસિક વિકાસ (૩) પ્રાણની તાલીમ અને (૪) શરીરની તાલીમ. જીવ મળ્યો એટલે શરીર કે દેહ ભેટમાં મળ્યો. પ્રાણ વગરનું શરીર શા કામનું, એટલે શરીરમાં પ્રાણ પુરાયા. પણ આ શરીર અને પ્રાણને તાલીમ આપવી પડે. એ સૌ પાસે છે, પણ એને તાલીમબદ્ધ કરવાની સમજ બહુ ઓછા ધરાવે છે. શરીર અને પ્રાણની યોગ્ય તાલીમ જીવનનું શાસ્ત્ર ઘડે છે. તાલીમ ઉત્તમ એટલે માનસિક વિકાસ નિશ્ચિત. જીવનના શાસ્ત્રનો ટોચનો તબક્કો તે ચૈતસિક વિકાસ. ઊર્જા ભારોભાર છે આપણામાં, પણ ચેતનાનો અહેસાસ દુષ્કર છે. ‘હું ચૈતન્ય છું’ એવું સમજાયું ત્યારથી માનવજીવન ખુદ એક શાસ્ત્ર દીસે ! પછી તો જ્ઞાન પૂર્ણ ને ડહાપણ (wisdom) શરૂ.

સોક્રેટિસે કહ્યું : The beginning of Wisdom is the definition of terms. મહર્ષિ અરવિંદને કોઈએ પૂછ્યું : આપણે શા

માટે જીવીએ છીએ? મહર્ષિએ બે અંતિમો તરફ આંગળી ચીંધી. આપણે જીવીએ છીએ :

(૧) આર્થિક ઉપાર્જન માટે, (૨) જન્મ અને મૃત્યુ વચ્ચેના અંતરાલને જીવી જવાની કલા શીખવા માટે... પહેલો અંતિમ પકડાયો તો માનવજીવન શાસ્ત્ર બને અને બીજો અંતિમ પામ્યા તો માનવજીવન શાસ્ત્ર બને. અને હા, આ શાસ્ત્ર સાવ સરળ છે. જીવન જીવવાની મજા માણવા ત્રણ જ ડગલાં કાઢી. (૧) ઉપરથી સ્વચ્છ રહેવાનું. (૨) અંદરથી સ્વચ્છ રહેવાનું અને (૩) વ્યવહારમાં સ્પષ્ટ રહેવાનું. વધુ સમજની જરૂર નથી. એમાંય ‘સ્વચ્છ’ શબ્દ તો પોતીકો છે. ‘સ્વચ્છ’ એટલે પ્રામાણિક + પ્રસન્ન + પ્રગતિશીલ અને ‘સ્પષ્ટ’ એટલે વિચારમાં + ઉચ્ચારમાં + આચારમાં આ સ્વચ્છતા, સ્વચ્છતા અને સ્પષ્ટતાનો સરવાળો એ જ માનવજીવનનું શાસ્ત્ર. જીવન કદી શસ્ત્ર તો હોઈ ન શકે... પણ હા, આ માનવનું મન જીવનને શસ્ત્રમાં પલટાવી શકે તેવું શૈતાન ખરું. શસ્ત્ર સમાન મનથી સાવધાન !! ■

ડૉ. ભાવેશ જેતપરિયા

લેખક, સંશોધક, સંપાદક, અધ્યાપક,
સભાસંચાલક અને પ્રવક્તા

(પૂર્વ પ્રોફેસર જે. એ. પટેલ મહિલા કોલેજ - મોરબી)

ભક્ત, દાતા, શૂર જેના હોય ઉજળાં નૂર

સંત, શૂરા અને દાતા એ આપણી સંસ્કૃતિની ઓળખ છે. પાળિયા આપણી સંસ્કૃતિની ધરોહર છે. કડવા પાટીદારોનાં અઢળક પ્રશસ્તિકાવ્યો મળે છે. તેમાં વીરતા અને દાતારી સાથે ધર્મ પ્રેમમાં પાટીદારો કોઈની પાછળ રહ્યા નથી જાણે કે એમના લોહીના સંસ્કાર હતા. હળયુદ્ધ કરીને કળ અને બળથી હરિયું જીત્યો છે. સીમશેઠે ખરાવાળના ઢગલે, હરિ હાકલે, ભૂખમરા સમયે અન્નદાન કર્યા છે. જ્યારે ગામ, ધર્મ, દેશ, નારી અને નેકટેક માટે જાન ન્યોછાવર કરવાનો પડકાર થયો છે ત્યારે તલવાર લઈને ધીગાણે વીરત્વ બતાવ્યું છે. એ રીતે જીવતરમાં ઉજળા રંગો ધારણ કર્યા છે. પુરુષાર્થી, પરમાર્થી, વ્યવહાર કુશળ અને સદાવ્રતની પ્રશસ્તિ પાટીદારોની ઉજળી પ્રતિભાને જગત સામે ઉજાગર કરે છે.

પ્રશસ્તિ કાવ્યોમાં જે ગુણોની પ્રશસ્તિ થયેલી છે તે જોઈએ તો ગુજરાત-સૌરાષ્ટ્રમાં વસનારા પટેલો છલોછલ ઉત્સાહથી ભરેલા, ધરતી ખેડનારા, હળના હથિયારથી જગતનો તાત બનનાર, અતિથિઓનો આદર કરનાર, ઉજજડ ધરતી વાવીને હરિયાળી કરનાર, કૃષિ ઉત્પાદનથી દેશની સમૃદ્ધિ લાવનાર, કુળવાન છે તેને કડવા પટેલ કહીએ. જેમનાં બાહુબળ અને ગુણો અવર્ણનીય છે. જેઓ કલ્પવૃક્ષ સમાન તરુવર છે. ઉદારતાથી એ બધું સહન કરનાર, યાચકોની આશા પૂરનાર, માં જગદંબાએ જેમને અઢાર ભૂજાઓ આપી છે એટલે અઢારેય વર્ષ સાથે સહવાસ કરનાર, મોટા વહેવારવાળા અને મોટા નીતિધર્મના આચારવાળા અને પાટીદાર, પટેલ, ગામધણી, જમીનદાર, અમીન વગેરે બિરુદોને ઉજળાં કરનાર છે. શાસક પણ સમ્માન આપે છે. તેને કુળવાન કરડવા પટેલ કહીએ. કાળ-દુષ્કાળને થંભાવી દેનાર અને સુકાળે સર્વ જગત માટે સર્વોત્તમ દાતાર છે. માઠા સમયે મદદ માગનારને તેઓ ક્યારેય ના કહેતા નથી. એને કુળવાન કરડવા પટેલ કહીએ:

કાળ દકાળે થોભ, સગાળે સઉઠો સારી;

માઠા સમઈઆ માંઅ ના ભાંખે નાકારી;

તેને કરડવા કળ સકળ કહાં, અકળ બળ ગણ એતરા;

ઓડવણ હાથ સારી અળા, તેના વરણવ કેતા'...

ગુજરાતની સૌથી જૂની મહાજાતિ પાટીદારો છે. એમનાં આગમન પહેલાં ગુજરાતમાં ન ગામડાં હતા કે ન નગરો હતાં, કૃષિ કે પશુપાલનનો વ્યવસાય ન હતો. એ વખતની પ્રજા રખડતી ભટકતી જંગલી પ્રજા હતી. કૃષિ પ્રજાએ આ પ્રદેશમાં સંસ્કૃતિના મૂક નવા યુગને પ્રસરાવ્યો.

ભગવાન શિવ અને માતા ઉમિયાજી દ્વારા આ પ્રજાનો સંસ્કાર ને વિવિધ ક્ષેત્રે વિકાસ થયો હોવાથી કૃષિઓ -પાટીદારો ઉમિયાના સંતાન કહેવાય છે. આ બધી માહિતીઓ વહીવંચા બારોટોના ચોપડામાં મળે છે. આ ધરતીમાં પ્રથમ કૃષિઓ ઉત્પન્ન થયા, તે પછી કૃષિ દ્વારા સંસ્કૃતિ ઉભી કરનાર રાજવીઓ થયા. આ રીતે મહાકાય કૃષિઓએ અંગ ઢાંકણ અર્થે કપાસની -ખેતીની સ્થાપના કરીને સંસ્કૃતિનો આરંભ કર્યો. કણબીઓ અને કામધેનુ બંને આ લોકમાં સાથે આવ્યાં. મેઘ, કણબીઓ અને પૃથ્વી સંયુક્તપણે વિપુલ અન્ન પેદા કરે છે, જીવમાત્રને આહાર મળે છે. અને રાજવીઓ રાજ કરી શકે છે.

કણબણ અને કામધેન, દોનું વિહાણી સાથ;

એકે ધરાભાર ઉપાડિયો, દુજો જગ ઓડાવણ હથ્યા.

કર પ્રથમ કણબી થિયા, બીજા રણવત રાણ;

ધડ વડ થાપ્યાં ઘુંબડાં, જગત સવે મંડાણ.

મે કણબી મેદની, અનગળ પકવે અન્ન;

લખચોરાશી ચણ મળે, રાજ કરે રાજન.

કૃષિ શ્રત્રિયો પૃથ્વીની રક્ષા કરનારા, શત્રુ સૈન્યોને થોભાવી દેનારાને કડવા પટેલ કહીએ. કામધેનુ અને કણબણે સાથે જ પુત્રો જણ્યા, એથી કૃષિ-ખેતીનો ભાર પોતાના કાંધે લીધો, પટલાણીએ પુત્ર આપ્યા, ગાયો-ભેંસોનાં વિપુલ દૂઝાણાથી કણબીઓ પાસે અઢારેય વર્ષ અગાર્થે અને વ્યવસાય અર્થે આવે છે;

ઘેર દુઝણાં ઘી તણાં, ઘણી ઘેંશને છાશ,

વરણ અઢારે વરતવા, આવે કણબી પાસ.

કડવા પાટીદારોમાં વીરતા, દાતારી અને ભક્તિના ત્રિવિધ ગુણો છે. આ માનવીય ગુણોના અધિકારી વિશે ચારણ કવિઓએ બુલંદ કંઠે આ સત્યને જગત સામે શબ્દ અને વાણીમાં રજૂ કર્યા છે. તક આવે ત્યારે પોતાની વીરતા બતાવવા માટે તત્પર રહીને જાતને હોમી દેવી પડે છે. પોતાની આરાધનાને ચરમસીમા સુધી વિસ્તારે ત્યારે તે વીર અને ભક્ત હોવાનું લોક કહે છે. સત્ય ઉજાગર કરનાર જગત અરિસો છે. સેવા, વીરતા, અધ્યાત્મ અને ભક્તિ અંદરથી આવે છે. માણસ તેજ અંધકારનું પુતળું છે. કોઈ પણના પીડમાં સદગુણ કે દુર્ગુણ પડેલા છે. એક બાજુ રામ બીજી બાજુ રાવણ એને સાદ પાડે છે. એના સંસ્કારો મુજબ એ ખેંચાય છે.

સમાજ સૃષ્ટિ

કણબી પટેલોમાં પણ અનેક શૂરવીરો થયા છે. દાતારી એની ગળથૂથીમાં પડેલી છે. હોય કે ન હોય આંગણે આવેલો પાછો ન જાય એ અફર મુદ્રાલેખ છે. ઘટનાઓ સામે જોઈ કે અનુભવી તેના વિશે બારોટી સાહિત્યમાં કે ઇતિહાસના પાને ‘જગદાતાર’ નું બિરુદ આપવામાં જરાયે કલમ અટકી નથી. ઉદારતા કે દાતારી અને વીરતા તો એક જ સિક્કાની બે બાજુ છે. જે દાતાર હોય તેનામાં વીરતાનો ગુણ સહજ આવે છે. દાતાર અને શૂરવીર પુત્રની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે:

જનની જણતો ભક્ત જણજે કાં દાતાર કાં શૂર,
નહિતર રહેજે વાંઝણી મત ગુમાવીશ નૂર.

વીર પુરુષો દેશ, ગામ, ગાય અને ધર્મની રક્ષા અર્થે વેરીઓ સામે ઉજળે મોઢે ઝઝૂમ્યા હતા અને સામી છાતીએ લડી વેરીઓને મારીને વીરગતિ પામ્યા હતા. એના પાળિયાઓ મળે છે. પાટડીના દેસાઈ વંશજોના પૂર્વ શૂરીઓને ઈડરના રાજવીએ છ ગામની જાગીર આપેલી. મહંમદ બેગડાના સમયમાં વેરશી પટેલને વીરતા બદલ વીરમગામની જાગીર મળી હતી. ભાવસિંહ દેસાઈની ફોજે જોધપુરના મહારાજાની ફોજને પરાજિત થઈને પાછી વાળી હતી. આવાં અનેક યુદ્ધો પાટડીના દેસાઈઓએ ખેલ્યાં છે. પાટડી રાજાઓના પરાક્રમોનો ઇતિહાસ જાણીતો છે.

ભક્ત, દાતાર અને શૂરવીર વિશે કડવા પાટીદારનો ઇતિહાસ: રતુદાન રોહડિયા, પાટીદારની ગૌરવગાથા: મંગુભાઈ પટેલ વગેરે ગ્રંથોમાં ખાસ ચારણી સાહિત્યમાં કવિઓએ ઘટનાઓ, વ્યક્તિઓ અને જીવનઅંશો મળે છે. કડવા પટેલ જ્ઞાતિમાં ઘણા શૂરવીરો થયેલા છે તેના પાળિયાઓ મળે છે. અત્યારે ઈન્ટરનેટના યુગમાં તેના ફોટાઓ નાનીમોટી ઘટનાઓના વર્ણનો કરતા ઓડિયો વીડિયો પણ મળે છે. પાળિયાઓ ઉકેલીને કોઈ રસિકજનો દોડધામ કરીને, ખૂબ મનોમંથન અને પ્રમાણો સાથે માહિતી આપનારા બહુ જૂજ સંશોધકો લેખ કે ગ્રંથમાં આપે છે. સામાન્ય માણસ સુધી એવી વાતો જનજન સુધી પહોંચતાં ઘણી વાર લાગી છે અથવા પહોંચી શકી નથી.

જેતપુરના ખીરસરામાં તપાસ કરવામાં આવે તો રાજકોટના ભક્ત અને દાતાર ગૌરક્ષા માટે શહીદ થનાર મહિદાસ કાલરિયાનો સં.૧૮૬૪નો પાળિયો છે. જામકંડોરણાના બરડિયામાં કાઠી લુંટારુઓ સામે ગૌ રક્ષા અર્થે લડીને વીરગતિ પામેલ ભૂત શાખના કડવા પટેલનો પાળિયો છે. સુપેડીમાં એશીથી વધુ પાળિયાઓ છે. એમાં સૌથી વધુ કડવા પાટીદારોના પાળિયાઓ છે. બારોટોના ચોપડાઓમાં વિપુલ પ્રમાણમાં પાટીદારોમાં થયેલા શૂરવીરો અને એમના પાળિયાની નોંધો છે. એમાં

અનેક ગ્રંથો લખી શકાય એટલી વિગતો ભંડારાઈ પડી છે. આ ક્ષેત્રે કામ કરવાની પણ ઘણી તકો છે. આ ક્ષેત્ર હજી સાવ અણખેડ્યું છે.

પાળિયા શોધગાથા ઉજાગર કરે છે. શૂરવીરોની સાક્ષી પાળિયા સમર્પણ, ત્યાગ અને બલિદાનનું પ્રતિક છે. જાળવણીના અભાવે સેંકડો પાળિયા વેરિવખેર જોવા મળે છે. ઘણા પાળિયા નષ્ટ થઈ ગયા છે. જાગૃતિ આવે તો પાળિયાનું મહત્વ વધે તેમ છે. રસથી સંશોધન કરવામાં આવે તો માણાવદરના શનિયાણા ગામના પાટરે ગૌરક્ષા માટે શહીદ થનારા કડવા પાટીદારોના શૂરવીરોના પાળિયા છે. કેશોદના સોંદરડામાં ભલાણી કુલના શૂરાનું ધડ દુશ્મનો સામે જંગે ચડેલું તેની લોકવાયકા છે. જામનગરના મોટી બાણુંગારમાં શિવા ગામના શૂરાપૂરા ભવાન બાપા લુંટારુઓ સામે લડીને વેવાઈનાં ગામની રક્ષા અર્થે વીરગતિ પામેલા. જૂનાગઢના વડવામાં ૧૮૫૭માં અંગ્રેજ સેન્ય સામે લડનારા સાત કડવા પટેલોના પાળિયા છે. કાલાવડના મકાજી મેઘપરમાં લુંટારુ મિયાણાઓ સામે લડીને ગ્રામ રક્ષા અર્થે વીરગતિ પામેલા વીર મૂળજી સીતાપરાનો પાળિયો છે.

અબળા, ગાય અને ગામના રક્ષણ માટે સંગામમાં શહીદ થનારાના પાળિયા સ્થાપવાની સૌરાષ્ટ્રમાં એક પરંપરા હતી. લુંટારુ મિયાણાઓને ઘોડીને બદલે માથું આપનાર મોરબીના રંગપર-બેલા ગામના પરબત ચારોલા અને તેના પુત્રના પાળિયા છે. મોરબીના ઘૂંટુ ગામે કડવા પટેલોના પચ્ચીસ જેટલા પાળિયા, જેમાં વિવિધ શાખાના કડવા પટેલો ગામની રક્ષા અર્થે ધાડાંઓ સામે લડીને શહીદ થયેલા હતા. સં. ૧૮૨૩ની આ ઘટના છે અને કેલા રાધા વાધાણી, સનારીઆ પરસોત્તમ રાજા નામ ઉકેલે છે.

જ્યારે વ્યક્તિ નૈતિકતા ગુમાવે, ધર્મ ચૂકે, સ્વાર્થ વધે, ફરજ ચલિત થાય તો ડર ઘર કરી જાય અને વીરતાનો ગુણ વિલાય જાય, ત્યાગ, સમર્પણ, સદભાવ, સમાદર, કરુણા, અનુકંપા આવે તો વીરત્વ નિખરે છે. સમાજમાં વીર પુરુષો ઓછા છે. સમગ્ર ગુજરાત-સૌરાષ્ટ્રમાં પટેલોનાં પ્રત્યેક ગામડે ગામડે આવા વીરનરોના પાળિયાઓ આવેલા છે. આપણે શૂરાપૂરા તરીકે પૂજીએ છીએ. દરવર્ષે એમનાં નિવેદ ચડાવીએ છીએ. ઘણા ભાવુક વ્યક્તિઓને શરીરે વીર પુરુષ આવીને હાકલા પડકારા કરાવે છે. આજે પણ શ્રદ્ધા-ભક્તિથી એમના વંશજ તરીકે જીવન સંગ્રામમાં વીરતાપૂર્વક ઝૂઝવાની પ્રેરણા લેવામાં આવે છે.

મો. ૯૮૭૯૮ ૩૫૭૧૭

ડૉ. નરેભરામ જે. રાંકજા

મેમ્બર ફોર બોર્ડ ઓફ સ્ટડીઝ,
મારવાડી યુનિવર્સિટી, રાજકોટ અને પૂર્વ પ્રોફેસર,
બુનાગઢ કૃષિયુનિવર્સિટી, બુનાગઢ

“મારે તે ગામડે એકવાર આવજો...”

આ વાત આજથી ત્રણ - ચાર દશકા પહેલાના ગામડાની છે જેમાં મોટા ભાગના ગામના લોકો ખેતી અને પશુપાલનના વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલ હતાં. અહીં ગામડું સારું અને શહેર નહાડું એવું અર્થઘટન કરવામાં આવતું નથી. ગામડું અને શહેર બંને પોતાની રીતે યોગ્ય છે પણ અગત્યનું એ છે કે જીવન જીવવાની જે સચ્ચાઈ આજથી ત્રીસ - ચાલીશ વર્ષ પહેલા હતી તે આજના ગામડામાં કે શહેરમાં ક્યાંય રહી નથી. ગામડાના માણસોનો મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી હતો.

તે દાયકામાં તો ગામડાના ઘર કાચા અને માટીના હતા, પણ તે ખોરડું કહેવાતું કેમકે તેમાં હેત ભરેલા હતા, ખાનદાની હતી. તેમાંય વળી કેટલાક તો ખમીરવંતા ખોરડા કે મોટા ખોરડા કહેવાતા કે જેની મહેમાનગતી કે આવકાર તો અનેરો હોય માડું એ ગામડું સ્વર્ગથી પણ સુંદર હતું. વહેલી સવારના પહોરમાં નજર કરવામાં આવતી તો પોત પોતાના ગાડા લઈને ખેતર જતા ખેડુતો દેખાય અને જો બળદને ડોકે ઘુઘરા બાંધેલા હોય તો તેના અવાજ નો રણકાર અને તે દ્રશ્ય તો કંઈક મનોરંજક હોય. કેટલાક ઘરોમાંથી વલોણાના અવાજ આવતા હોય, કેટલાક ઘરોમાંથી દરણા દળતી માતા, બહેનોના ગીતોના સ્વર ગુંજતા હોય, ક્યાંક વળી ગાયો, ભેંસો દોહતી માતાઓ નજરે ચઢે. કેટલાક ઘરોમાંથી પ્રભાતિયા તો કેટલાકમાંથી વળી ભજનના નાદ સંભળાતા હોય.

સવારના પહોરમાં ક્યાંક ક્યાંક પાણી ભરવા જતી પનીહારીઓના ટોળા, તો ક્યાંક મોરના મીઠા ટહુકા સાથે પંખીઓના મધુર કલરવ સાથેના દ્રશ્યો પણ જોવા મળે. ક્યાંક વળી પાવડા, કોદાળી ખભે નાખીને ખેતરે કામે જતા ખેડુતો દેખાય. સાથે સાથે લીલી પીળી બંડી

પહેરીને ગાય - ભેંસના ધણને વગડામાં ચરાવવા માટે લઈ જતા ભરવાડો પણ દુહા લલકારતા અને ટહેલતા દેખાય, જેમાં ભણતર નહોતું પણ લાલચ ને બદલે સંતોષ હતો, ઈર્ષાને બદલે સચ્ચાઈ નજરે ચઢી આવતી. આજના વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના યુગમાં જીવ્યા પછી ખ્યાલ આવ્યો કે પ્રેમ, લાગણી, શાંતિ, સંતોષ, સચ્ચાઈ, નિખાલતા તેમજ એક માણસની જેમ જીવી શકાય તેવી જીવનગતિ ગામડામાં હતી.

અત્યારની જેમ ભૌતિક સુખ હતા નહીં, જે હતું તેમા પુરતો સંતોષ હતો. અત્યારે શહેર કે ગામડામાં જ્યાં જુઓ ત્યાં ફેશનનું રાજ ચાલે છે, ત્યારે ગામડામાં મર્યાદા અને સંસ્કૃતિનું રાજ ચાલતું હતું. ભોળા માનવીઓ દિલના દાતાર અને એક બીજાને સન્માન આપવું તે તેઓનો જીવન મંત્ર હતો. ગ્રામ્ય જીવનમાં પ્રકૃતિનો મોટો પ્રભાવ હતો અને માણસો સ્વભાવના સરળ હતા. ગામમાં કોઈ મોટા ઘરે કે સરપંચ ને ઘેર મોટરસાયકલ હોય તો પણ કોઈને એમ ન થતું કે મારે પણ લેવું છે કારણ કે તેઓ સ્વીકારી લેતા કે તેઓ મોટા માણસ છે એટલે તેમની પાસે હોય, આપણે ન પોસાય. આમ સ્વીકારી લેવાની ભાવના ધરાવતા હોવાથી ખુબ જ સુખી હતા. જુદા જુદા વરણના લોકો એક બીજાને મદદરૂપ થઈને રહેતા.

ગામડામાં પૈસાનો વહેવાર તો ઓછો હતો, ખેડુતના ખેતરમાં થતી ઉપજ કે અનાજના દાણા થી મોટા ભાગનો વહેવાર ચાલતો. ખેડુતના ખેતરમાંથી માલ તૈયાર થઈને ગામના પાદર ખળામાં આવે ત્યારે જુદા જુદા વરણના લોકો જેવા કે સુથાર, લુહાર, કુંભાર, વાણંદ, ગોર મહારાજ કે મંદીરનાં પુજારી પોતાની વર્ષ ભરની સેવાનો હક લેવા ખળામાં પહોંચી જતા ને અનાજ તથા ખેતીની અન્ય પેદાશો પોતાની

જરૂરીયાત પ્રમાણે લઈ જતા અને તેમાં પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા.

ગામની વસ્તી ચાર કે પાંચ હજાર જેટલી હોય તો પણ એક બીજાને સારી રીતે ઓળખતા અને પુરતા પરીચયમાં રહેતા. ગામની વ્યક્તિઓ તો શું એક બીજાના સગાવહલાઓને પણ ઓળખતા. કોઈ એક ઘરે મહેમાન આવેલ હોય તો આખા ગામના મહેમાન હોય તે રીતે માન આપતા અને સાર સંભાળ રાખતા. શિક્ષણનું પ્રમાણ ઓછું હતું પણ એક બીજામાં વિશ્વાસ ખુબજ હતો. જુના દેશી નળીયાવાળા મકાન હતા ને કોઈ વળી મોટું ઘર હોય તો વિલાયતી નળીયાથી ઘર શોભતું. જુનાદેશી નળીયાવાળી નિશાળો હતી, પરંતુ તે સાચા જ્ઞાનની હવેલી હતી.

સરકારી શાળામાં ભણવાનો લહાવો પણ અનેરો હતો. પાટી અને પેનથી એકડા ઘુંટતા, ત્યારે દફતર એટલે સાદા કે સુતરાવ કપડામાંથી બનાવેલ થેલી હતી, કોઈ પાસે વળી એલ્યુમીનીયમની કે પતરાની પેટી જેવી બેગ હતી, તેતો મોટા ઘરના છોકરાઓ કહેવાતા. ક્યારેક તોફાન કરેલ કે લેશન કરેલ ન હોય તો માસ્તર સાહેબ અંગુઠા પણ પકડાવતા ને ક્યારેક લાંબી કુટપટી કે સોટી થી હથેળી સોજી જાય તેટલો માર ખાવાનો પણ સ્વાદ લેવો પડે. જો અત્યારે આવું બને તો ધરતીકંપ થયો હોય તેવો હોબાળો શિક્ષણ જગતમાં મચી જાય. માસ્તર સાહેબને જોઈને શેરીઓ બદલી નાખતા કે ગલીમાં સંતાઈ જતા. એટલી મર્યાદા હતી, સાથે બીક પણ લાગતી.

ગામડામાં લગ્ન ગીતો તો કુંટુંબના કે સગાવહલા ના બહેનો દિકરીઓ ગાતા અને તે આપણી સંસ્કૃતિસભર હતા, આજે તો એ પણ કોમર્શિયલ થઈ ગયેલ છે. પહેલા તો ગામડામાં

સમાજ સૃષ્ટિ

પત્ની પોતાના પતિનું નામ પણ ન લેતા, જે આજે પણ ઘણી જગ્યાએ જોવા મળે છે, એ એક મર્યાદા અને સંસ્કાર હતા અને તેની પાછળ એક ધાર્મિક કારણ પણ સંકળાયેલ છે ને અત્યારે તો નામની સાથે તુકારાથી બોલવાની ફેશન છે.

કપડા ધોવાના મશીન નહોતા, ન્હાવા કે કપડા ધોવા તો ગામના તળાવ કે નદીએ જવું પડતું. નદી કે તળાવમાં ડુબકી મારીને ન્હાવાની તો અનેરી મજા હતી. ન્હાવા અને ધોવા માટે એક જ સાબુ હતા ને ક્યારેક તો માટીથી ન્હાવાની પણ મજા પડતી. બાળકોને રમવા માટે અત્યારની જેમ હાઈટેક ગેઈમ કે મોબાઈલ ન હતા. થાપો, ધમાલ ગોટો, આંધળો પાટો, ઠેકામણી, દોરકુદ, કબડી, ગીલીદંડા, લખોટી, કુંડાળા આવી દેશી અને બીન ખર્ચાળ રમતો હતી અને તેમા બાળકોને થાક જેવું નિશાન ન હતું. આજના જેવા મલ્ટીપ્લેક્સ સિનેમા તો ક્યાં જોવાજ મળતા, રાત્રી ભવાઈ મંડપ, રામલીલા ભજવતી મંડળીઓ, શેરી નાટકો, બત્રીસ પુતળી વાળા ખેલ જોવાની મજા હતી. ગામનાજ પુરુષો રાત્રે રાજા - રાણીના પાત્રો ધારણ કરીને નાટક ભજવતા ને ગામલોકો ને મનોરંજન પીરસતા. એક ગામથી બીજા ગામ જવા ચાલીને કે ગાડા લઈને જતા, કોઈ વળી સાયકલ નો લહાવો પણ લેતા કેમકે અત્યાર જેવી બસ કે અન્ય વાહન વ્યવહારની સુવિધા પુરતી હતી નહીં. ગામના ચોરે બેઠેલા ભાભલાઓ જીવંત કેમેરાઓ જ હતા. તેમની પાસેથી બેકઅપ લઈ લેવામાં આવે એટલે આખા દિવસની ગામની ડાયરી મળી જાય, કંઈ જ છુપાયેલુ ન રહે. ગામડામા લગ્ન પ્રસંગની મજા તો કંઈક વિશેષ હતી. લગ્ન અગાઉ પંદર દિવસથી સગા સંબંધીઓ આવી ગયા હોય, લગ્ન પ્રસંગ માણવાની મજા લેતા, જ્યારે અત્યારે પ્રસંગ માણવા કરતા, પુરો કરી હાશકારો

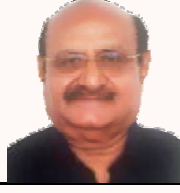
અનુભવવાની રાહ જોઈએ છીએ. ગાડામા અને ટ્રેક્ટરમાં બેસીને જાનમાં જવાનો લ્હાવો લેતા. લગ્ન પ્રસંગમાં વડીલોના માન વધુ હતા. તેમને પુછીને જ બધુ કરવામાં આવતું. પ્રસંગ આવે ને કુટુંબના કાકા કે મોટાબાપા તો રીસાયેલા જ હોય, તેના મનામણા ચાલે, પાછા શરતોને આધીન માની જાય, પછી તો પ્રસંગ માણવાની ઓર જ મજા આવે. ફઈને તો જાનમાં આગળ જ બેસાડવા પડતા, નહીતર એ પણ રીસાઈ જાય. આવી રીત રસમો માણવાની પણ એક મજા હતી. જમણવારમાં પંગત પડતી, એટલે કે એક સાથે બધા લાઈનબંધ બેસીને જમતા. કુટુંબના વડીલ દ્વારા કરો હરીહર એમ બોલવામાં આવતું ત્યારે એક સાથે બધા જમવાનું શરૂ કરતા. પોતાનું ઘર એજ પાર્ટીપ્લોટ ને ગામમાંથી ભેગા કરેલા થાંભલા, બુંગણ અને ચલાખામાંથી બનાવેલ મંડપ કેવા શોભા દેતા. આવી હતી ત્યારના પ્રસંગોની મજા.

કેવા સરસ શોભતા એ ઘરના ફળીયા કે જેમાં ગમાણે ગાય, ભેંસ કે બળદ બાંધેલા હોય. સ્વચ્છતા ઓછી હતી પણ તે છાણ વાશીદા કરવાની પણ માતા બહેનો એક મજા લેતા. ગીત ગાતા ગાતા ઘંટીમાં અનાજ દળવાની કામગીરીને પણ એક ઉત્સવ બનાવી આપણી માતાઓ અનેરો આનંદ મેળવતા. આપણે ગોફણ, જોતર, છીંકલા, ચલાખા, ડાલુ, ખરપીયા, જીહલુ, મોદ, બુંગણ, ગાડું, ગાગર, બોઘણ, ગોળી, સિંચણીયુ, ઈંઢોણી, હેલ, બુઝારૂ, દોહણ, ગમાણ, કળશો, ફાનસ, સરૂડી, ચુલો, તાવડી, તગારૂ, ડોલસુ, સંજવારી, વાસીદુ, સાંતી, ધોહરૂ, રાંઢવું, કુકરી, હળ, બેલી, દંતાર, નળીયા, મોભીયા જેવી વસ્તુઓ વાપરવાની કે કામગીરી કરવાની તો ઠીક પણ તેના નામ સાંભળવામાંથી પણ જતા રહ્યા છીએ. સમય પ્રમાણે બદલાવ તો આવે પણ

આમાં એક જુદા જ પ્રકારની મજા હતી. આધુનિક યુગમાં શહેરીકરણ થી આપણે શું મેળવ્યું છે ને શું ગુમાવ્યું છે તેનો હિસાબ કરવામાં આવે તો જાજુ ગુમાવ્યું છે ને થોડું મેળવ્યું છે. ભૌતિક સુખ મેળવ્યું છે ને સાચુ સુખ અને શાંતિ ગુમાવી છે. શહેરના ભૌતિક સુખની આપણે ટીકા નથી કરતા, કારણ કે આ ભૌતિક સુખ મફતમાં નથી મળેલ, તેના માટે તનતોડ મહેનત કરેલ છે, માતા-પિતાની મહેનત અને પરસેવાની કમાણી વાપરીને તેમજ શિક્ષણ મેળવીને મળેલ છે, પરંતુ આ ભૌતિક સુખની પાછળ ગામડામાં હતું એવું સાચુ મૂલ્ય ભુલાઈ જાય છે જે દુખદ વાત છે.

કુદરતી ઘસઘસાટ ઊંઘ હતી, તો આજે ભૌતિક સુખ પાછળની દોટમાં કુત્રિમ ઊંઘ થઈ ગઈ છે. ગામડાના માણસોમાં ભણતર ઓછું હતુ પણ ગણતર જાજુ હતું. લુચ્ચાઈ ઓછી હતી, ભોળપણ અને નિખાલસતા વધુ હતી. સ્વાર્થી વૃત્તિ ઓછી હતી, સહકારની ભાવના વધુ હતી. કૃત્રિમતા ઓછી હતી ને સચ્ચાઈ વધુ હતી. પહેલાં આપણે ગામડામાં વડીલોની સલાહ લેતા એટલે વકીલોની સલાહની જરૂરીયાત રહેતી નહીં, અત્યારે વડીલોની સલાહ નથી લેતા એટલે વકીલોની સલાહની જરૂર પડે છે. દાદા - દાદી, માતા - પિતા, ભાઈ-બહેન, કાકા-કાકી કે ઘરના સભ્યો સાથે રહીને સંયુક્ત કુટુંબની ભાવના જાળવતા. ગાય, બળદ, ભેંસ જેવા પશુઓને પણ કુટુંબના સભ્યો જેવા ગણીને સાચવતા ને જીવનભર પોતાના આંગણે નિભાવતા. આવી હતી તે સમયની ગામડાની સંસ્કૃતિ. એટલે તો મને સાંભળે એ મારૂ, ફુલકી નદી ને કાંઠે વસેલું, નકલંક દાદાના નેજા હેઠળનું ને સ્વર્ગથી પણ સુંદર એવું બગથળા ગામ.

મો. ૯૮૨૫૯ ૫૦૪૬૨

લોકોપયોગી માર્ગદર્શન

ગુણવત્તાયુક્ત જીવન માટે બિનઆયોજિત વિકાસ માનવ અસ્તિત્વ માટે જોખમકારક

ચાર્લ્સ ડાર્વિનના પ્રતિપાદિત Evolution of species and survival of fittest - “ઉત્ક્રાંતિવાદ” સિધ્ધાંત માનવજનની તબક્કાવાર પ્રગતિની સાથે પડકારોનો સામનો કરવાનો દિશાનિર્દેશ છે. વિશ્વમાં ૧૪મી સદીથી થયેલ બદલાવને “નવજાગૃતિ” તરીકે ૧૪૫૩માં કોન્સ્ટાન્ટિનોપલના પતન બાદ Fall of Constantinople ને Renaissance તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. અને તે બાદ ભૌગોલિક શોધખોળો અને વૈજ્ઞાનિક શંશોધનો Geographical Discoveries - Scientific Inventions તરીકેના યુગને / સમયગાળા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. આ સમયગાળાથી વૈજ્ઞાનિક અભિગમ અને Rational તર્કસંગત વિચારોને સ્થાન મળ્યું અને ઔદ્યોગિક ક્રાન્તિની શરૂઆત થઈ માનવશક્તિને બદલે ચંત્રવત (Man to Machine) બળના ઉપયોગના કારણે ભૌતિકવાદ અને ઉપભોગકતાનો સમાવેશ થયો. આ બધી જ બાબતો માનવજીવનની સુખાકારી તરીકે ગણવામાં આવે છે. ચોક્કસપણે માનવીની Lifestyle માં બદલાવ આવ્યો, સુખસગવડો વધી. પરંતુ ઔદ્યોગિકરણ, શહેરીકરણ અને વિકાસની પ્રક્રિયામાં કુદરતી સમતુલા ન જાળવવાના કારણે આજે જે વૈશ્વિક પ્રશ્નો જેવાં કે, તાપમાનમાં વધારો Global Warming, Climate Change હવામાનમાં ફેરફાર, પ્રદુષણ કુદરતી અને માનવસર્જિત આફતો વિગેરે બૃહદ પ્રશ્નો માનવજીવનને પ્રતિકુળ અસરકર્તા છે અને તેની અસર વિપરીત સ્વરૂપે થવા માંડી છે. વર્ષો પહેલાં “Malthus” દ્વારા જણાવવામાં આવેલ કે જો તમે કુદરતને સાથે રાખી સપ્રમાણ રાખી વિકાસની ગતિ ન રાખો તો કુદરત તેનો રાહ અપનાવશે. Nature will take its own course કારણકે કુદરતી સંશોધનો, જમીન, પાણી, હવા, ખોરાક જે માનવ અસ્તિત્વ માટે અગત્યનું છે તેનું અસાધારણ સ્વરૂપે શોષણ અને ગેરઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

આ બધાજ પ્રશ્નો વૈશ્વિક કક્ષાએ મોટા ભાગના વિકસિત દેશો, વિકાશશીલ કે અલ્પવિકસિત દેશો કોઈને કોઈ સ્વરૂપે સામનો કરી રહ્યા છે. UNO - United Nations Organization's જેવી સંસ્થાઓ કોઈકને કોઈક સ્વરૂપે દિશાનિર્દેશ આપે છે કે વૈશ્વિક કક્ષાએ સેમીનાર / સંધી / પ્રોટોકોલ્સ - Treaties વિગેરે માધ્યમોથી ઠરાવો / નિર્ણયો કરવામાં

આવે પરંતુ તેનો લક્ષ્યાંકો પ્રમાણે અમલ થતો નથી અને અમલવારી માટે કોઈ સાધન નથી. આપણા દેશ અને રાજ્યના પરિપ્રેક્ષ્યમાં આ વિષયો અંગે ચર્ચા કરીએ તો શહેરીકરણ / ઔદ્યોગિકરણ જે બિન આયોજિત સ્વરૂપે થયું છે તેના પરિણામ સ્વરૂપે પ્રતિકુળ અસરો પહોંચી છે. તાજેતરમાં દિલ્હીમાં જે અસાધારણ વરસાદ થવાથી પાણીના નિકાલના પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થયા, મુંબઈમાં પણ અતિવરસાદના કારણે જનજીવન અસ્તવ્યસ્ત થવાના અને ગુજરાતના પરિપ્રેક્ષ્યમાં અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત, રાજકોટ કે મધ્યમ અને નાના શહેરોમાં પણ બિનઅયોજિત વિકાસ સાથે આડેઘડ બાંધકામ અને દબાણોના કારણે કુદરતી રીતે જે પાણીનો નિકાલ થવો જોઈએ તે થતો નથી. આ બધાના પાયામાં શહેરીકરણની વ્યાપકતા સાથે પુર્વ આયોજનના અભાવે, બિનઅધિકૃત બાંધકામો, કુદરતી વહેણ (Natural Water Course) નદી તળાવોના Catchment માં રૂકાવટ, દબાણ અને Climate Changeના કારણે ઋતુચક્રમાં ફેરફાર થવાથી વરસાદી Pattern માં બદલાવ આવ્યો છે. જેથી અસાધારણ સ્વરૂપે વરસાદ પડે છે અથવા તો વરસાદમાં અનિયમિતતા છે. જ્યારે શહેરોમાં પાયાની સુવિધાઓ જેવી કે ગટર, પાણી, રોડ જેવી પ્રાથમિક સુવિધાઓ અપેક્ષિત ધોરણે પુરી પાડી શકાતી નથી ત્યારે વરસાદી પાણીના નિકાલ અંગે Storm Waterના નિકાલની વ્યવસ્થા હોતી નથી. તેનું પણ કારણ એ હતું કે મહાનગરપાલીકા / નગરપાલીકાની પ્રાથમિક જરૂરિયાતોમાં આનો સમાવેશ થતો ન હતો. As this is discretionary function અને કુદરતી રીતે વરસાદી પાણીનો નિકાલ કોતર, ખાડી, વહેણ મારફત નદી ? તળાવમાં થતો. આજે પણ શહેરમાં પસાર થતી નદીઓ તાપી, નર્મદા, મહિ, વિશ્વામિત્રી, સાબરમતી, આજીમાં ગટરના પાણી વહે છે અને અનધિકૃત દબાણો થવાથી કુદરતી સ્વરૂપે પાણી વહન થતા નથી અને શહેરોમાં અસાધારણ સ્વરૂપે વરસાદ પડે છે ત્યારે વરસાદી ગટરોના અભાવે અને વહન કરવાની ક્ષમતાના અભાવે નિકાલ થતો નથી. આ પરિસ્થિતિ દેશ અને રાજ્યના મોટાભાગના શહેરોની વિશ્વકક્ષાએ Resilience of city આફત મુક્ત શહેરો તેવા અભિગમ છે અને સંસ્થાકીય રીતે જોઈએ તો રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ National Disaster Management Authority અને રાજ્યકક્ષાએ પણ State Disaster Management Authority છે, પરંતુ આ

સમાજ સૃષ્ટિ

બધામાં Multi-level Authority હોવાને કારણે એકબીજા ઉપર ઢોળવામાં આવે છે. દા.ત. પાયાની સુવિધાઓ આપવાની જવાબદારી મહાનગરપાલીકા / નગરપાલીકાની છે પરંતુ તેમાં રાજ્યનું સિંચાઈ વિભાગ, મહેસુલવિભાગ, શહેરી વિકાસ વિભાગ આવે. જેથી Holistic Planning કરીને લાંબાગાળાના આયોજનના ભાગરૂપે વરસાદી પાણીના નિકાલનું આયોજન કરવું જરૂરી છે. કારણકે આના અભાવે જનજીવન અસ્તવ્યસ્ત થાય તેની સાથે સ્થાનિક Infrastructure ને Loss ઉપરાંત રોગચાળા અને અન્ય પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે.

જ્યારે બિનઆયોજિત વિકાસની વાત કરીએ તો તેમાં શહેરોના આડેપડ વિકાસની સાથે ઔદ્યોગિકરણને કારણે જે પ્રદુષણ થાય છે અને તેની સામે એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે ઔદ્યોગિક રોકાણ થાય છે અને આટલી સંખ્યામાં રોજગારીની તકો ઉભી થશે. પરંતુ આપણા ગુજરાતની જ વાત કરીએ તો સુરતનો હજીરા પટ્ટો, ભરૂચમાં અંકલેશ્વર, દહેજ, ઝગડીયા, લવસાડમાં વાપી, વડોદરામાં નંદેસરી, રણોલી - પી.સી.સી. કોમ્પ્લેક્ષ, અમદાવાદના વટવા, ઓઢવ, સાણંદ, ચાંગોદર, રાજકોટના આજી તેમજ સુરતનો સચીન, પાંડેસરા, કડોદરા, ઉધના જેવા ભાગોમાં જ્યાં કેમીકલ્સ કે અન્ય ઝેરી પ્રદુષણ યુક્ત ઉદ્યોગ આવેલ છે તેમાં ધોરણ સરના Treatmentના અભાવે પર્યાવરણને મોટું નુકશાન થયું છે. આ અંગે અવારનવાર નામાંકિત Agencies દ્વારા Air Quality અને

Livability Index ના આંકડાઓ આપવામાં આવે છે. તાજેતરમાં લાન્સેટ જનરલમાં જે આંકડાઓ આપવામાં આવ્યા છે તે મુજબ દેશના ૧૦ શહેરોમાં દૈનિક મોતમાં સાત ટકાનું કારણ પ્રદુષણ બતાવવામાં આવ્યું છે. જેમાં દિલ્હી સૌથી આગળ છે. આમાં અમદાવાદનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ પ્રદુષણના કારણે અસંખ્ય લોકો અસ્થમાં અને ગંભીર પ્રકારની બિમારીથી પીડાય છે. આ પ્રદુષણમાં વાહન અને ઔદ્યોગિક પ્રદુષણનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ બધી સ્થિતિ જોતાં તારણ ઉપર આવી શકાય કે ભુતાન, ન્યુઝીલેન્ડ જેવા દેશો પર્યાવરણ અને Happiness ના ભોગે તેઓને વિકાસ નથી જોઈતો કે જે માનવીના જીવનને જોખમાવે ગુજરાતના એક વાયબ્રન્ટ સમિટમાં ભુતાનના વડાપ્રધાને તેમના પ્રવચનમાં સ્પષ્ટ જણાવેલ કે ભુતાનનું Development Lies in the Happiness of People આપણે વિશ્વની મહાસત્તા આર્થિક દ્રષ્ટિએ બનાવની દિશામાં પગલાં લઈ રહ્યા છીએ. પરંતુ એ એવા ક્ષેત્રો ન હોવા જોઈએ કે જેનાથી પર્યાવરણને નુકશાન થાય અને એવો બિનઆયોજિત વિકાસ ન થાય કે જેનાથી માનવજીવનની ગુણવત્તાને અસર કરે, આપણે લક્ષ્યાંકો નક્કી કર્યા છે કે ૨૦૭૦ સુધીમાં આપે 'O' Carbon Emission કરીશું. પરંતુ તેનું તબક્કાવાર અયોજન સાથે અમલીકરણ જરૂરી છે. આમ વિકાસની દોટની પ્રક્રિયામાં માનવજીવનની ગુણવત્તાને કેન્દ્રમાં રાખવામાં આવે તે જરૂરી છે.

“દેશના ૧૦ પ્રદુષિત શહેરોમાં અમદાવાદનો પણ સમાવેશ.”

(અનુ. પેઈજ ૪૪નું શરૂ) **તબું શીખવાની કોઈ ઉંમર હોતી નથી... ખેતીમાં પણ**

વિસ્તારોમાં ખેતીના અભ્યાસાર્થે ફરનારી વ્યક્તિ હોવાથી કેટલાય ખેડૂત કુટુંબોના સહવાસમાં આવ્યો હોવાથી મારા જોવામાં આવ્યું છે કે કેટલીએ વખત એવું બનવા પામે છે કે મૂળ ગામડાના પણ શહેરમાં જઈ વસેલા માવતરની દીકરીને ખેતીકામોનો કશો પરિચય કે અનુભવ નથી હોતો. પરંતુ લગ્ન થયા હોય ગામડામાં વસતા ખેડૂત કુટુંબમાં ! સાસરે આવ્યા પછી એ કેવી બદલી જાય છે એ ખેતીવાડીના બધાં નીંદવું, પારવવું, વાઢવું, લણવું જેવા સામાન્ય ખેતીકામો તો શું, પણ ૧૬ લીટરિયો પંપ ખંભે લઈ દવા છાંટવી, હેંડલ મારી ઓઈલએન્જિન ચાલુ કરવું, ટ્રેકટર ચલાવવું કે ઘેર ગાય-ભેંશ જેવાં દુઝાણાં દોહવાં જેવા આવડત અને કૌશલ્ય માગી લે તેવા કાર્યો બહુ જ ચીવટ અને ઝડપથી શીખી લઈ, જવાબદારી પૂર્વક કરવા લાગી ગઈ હોય તેવી હોંશિયાર દીકરીઓની યાદી મારી પાસે છે મિત્રો પોતાનું મન ઈચ્છે તો શું નથી થઈ શકતું, કહો !

ખેતીમાં પણ વિજ્ઞાન ખુબ ઝડપથી આગળ વધી રહ્યું છે. નવાં બિયારણો, નવી પદ્ધતિઓ, નવાં નવાં યંત્રો અને આયામો આવી રહ્યા છે ત્યારે, ક્યારેય આપણે એમ નહીં વિચારવાનું કે “હવે આપણાથી આમાં ન પડાય ! મારી તો ઉંમર થઈ ગઈ ! આ બધું આપણને ન ફાવે” જો એવું નકારાત્મક વલણ અપનાવશુ તો માપથી ઝાઝા વાંહે રહી જઈશું હો ! શરીર થાકશે તો રાત્રિ દરમ્યાનના ઊંઘ અને આરામ થકી થાક ઉતારી સવારે તાજું બની જશે. પણ જો “મન”ને થકવી દેવાશે ને તો કોઈ નવું કામ શીખવાની ઈચ્છા જ મરી પરવારશે. માટે ખેતીમાં મન ક્યારેય ન થાકે એનું પૂરું ધ્યાન રાખવું પડશે હો ભાઈઓ ! નિરંતર શીખતાં રહેવાની વૃત્તિ માણસને જીવનમાં આગળ ધપાવે છે. શીખવાનું બંધ કરી દે છે તેઓની પ્રગતિ અટકી જાય છે. જે માણસો હંમેશા નવું નવું શીખતા રહે છે અને પોતાની કાર્યકુશળતા વધારતા રહે છે તેને અવશ્ય સફળતા વરે છે. વળી તે અન્ય લોકો માટે એક અનુકરણીય આદર્શ બની જાય ? .

શીખવામાં કોઈ પદ-હોદ્દો કે ઉંમરનો બાધ નડતો નથી, કંઈ કેય નવું આવ્યું ? યા હોમ કરીને કુદી પડવાનું શીખવા માંડ્યે શું ન આવડે ? શીખ્યું પાર ! સફળતા ન મળે તો તે બિચારી જાય ક્યાં ?

- મો. ૯૩૨ ૭૫૭૨ ૨૯૭

SMART EXHAUST

ZERO ELECTRICITY

ECONOMICAL

DURABLE

રસીક પટેલ (ટુંડાવવાળા)

૯૮૨૫૪ ૨૧૨૨૦

વીકી પટેલ

૯૭૨૬૩૮૪૫૬૪

Mfg. Corrugated Sheets, Plane Sheets, Decorative Sheets, Skylight dome, Parking Shade, FRP Moulded Items

Shree **BALAJI**
FIBRE GLASS

2, Jogeshwari Estate, Nr. Revabhai Estate, Opp. Kevdawadi, C.T.M., Amraiwadi, Ahmedabad-26.

Ph. : 079-25852018, M. : 98254 21220, 97263 84564

Web : www.balajifiberglass.com • Email : info@balajifiberglass.com

પ્રા. ડો. યશવંત કે. ગોસ્વામી

બાણીતા હિન્દી લેખક અને વિવેચક,

ગુજરાતના શ્રેષ્ઠ NSS પ્રોગ્રામ ઓફિસર એવોર્ડ વિજેતા

અધ્યક્ષ : હિન્દી વિભાગ-કલ્યાણગરા મહિલા કોલેજ, રાજકોટ

તામિલનાડુના દર્શનીય સ્થળો

મહાનગર મદ્રાસ (ચેન્નાઈ)

તામિલનાડુનું પાટનગર અને ભારતનું ચોથું મહાનગર ચેન્નાઈ ૧૦૦ કિમી.ના વિસ્તારમાં ફેલાયેલું છે. આજે મદ્રાસ દ.ભારતનું મહત્વનું મહાબંદર અને વ્યાપાર વાણિજ્યનું મહાકેન્દ્ર છે. અહીં અનેક દર્શનીય સ્થળો આવેલા છે. ૧ ફોર્ટ સેન્ટ જ્યોર્જ, આર્ટ ગેલેરી, કાપાલીશ્વર મંદિર, મરીના બીચનો ૧૩ કીમી. લાંબો સંસારમાં રમણિયતામાં અને લંબાઈમાં બીજા સ્થાને આવે છે. આ ઉપરાંત માછલીઘર, સર્પ ઉદ્યાન, ઉપરાંત મદ્રાસથી ૮૫ કીમી. દૂર આવેલ વેદાન્તાંગલ પક્ષી અભ્યારણ્ય, ૧૧ કીમી. દૂર આવેલ એનોર બીચ, ૬૧ કીમી. દૂર આવેલ ડચ દૂર્ગ વિગેરે જોવા લાયક છે.

મહાબલીપુરમ : મદ્રાસથી ૭૫ કીમી. દુર શિલ્પ અને સ્થાપત્ય ધરાવતા મંદિરોનું નગર મહાબલીપુરમ આવેલ છે. સમુદ્ર તટે આવેલી એક રમણિય પહાડી પર આ શિલ્પ સમૃદ્ધિ ફેલાયેલી છે. શિલ્પીઓએ મહાકાય શિલાઓમાંથી કોતરેલી ગુફામાં દેવ, દાનવ, માનવ તેમજ જીવસૃષ્ટિને ચિત્રિત કરી છે. આ ગુફામંડપમાં કૃષ્ણમંડપ, વરાહમંડપ, મહિસાસુર મર્દિની મંડપ, ભગીરથ તપ મંડપ વિગેરે આવેલા છે. આ અદ્ભુત શિલ્પ વૈભવ ધરાવતા મંદિરોને સાગરના મોજા સતત અથડાતા રહે છે.

કાંચીપુરી : મદ્રાસથી ૭૫ કીમી. દૂર આવેલ આ સ્થળે દ્રવીડ સંસ્કૃતિનો સળંગ ઇતિહાસ કાંચીના શિલ્પ અને સ્થાપત્યમાં સચવાયો છે. કાંચીપુરી ભારતના પ્રાચીન નગરોમાંનું એક છે. ૫મી સદીમાં બુદ્ધ અહીં આવ્યા હતા. કાંચીના બે ભાગ છે. શિવકાંચી અને વિષ્ણુકાંચી. કાંચીમાં ૫૧ શક્તિપીઠોમાંની એક શક્તિપીઠ આવેલી છે. અહીં સતિનું હાડપિંજર પડ્યું હતું. કાંજીવરમથી ૨ કીમી. દૂર શિવકાંચી આવેલ છે. જેમા સર્વતીર્થ કાંચીથી ૩ કીમી. દૂર વિષ્ણુકાંચી આવેલ છે. શિવકાંચીમાં ૧૦૮ શિવમંદિરો આવેલા છે.

પક્ષીતીર્થમ : મહાબલીપુરમ થી માત્ર ૧૪ કીમી. દૂર ૫૦૦ પગથીયાં ચઢીને વેદગિરિ પર્વતના શિખર પર ભગવાન શિવનું મંદિર આવેલ છે. અહીં પૂજારી દરરોજ ૧૧ થી ૧૨ વચ્ચે થાળીમાં પ્રસાદ લઈને આવે છે ત્યારે બે ગીધ પક્ષીઓ ઉડતા ઉડતા આવીને ભોજન જમીને ઉડી જાય છે. સેંકડો વર્ષથી આ ઘટના બને છે.

વેલોરનો વિજય દૂર્ગ : મદ્રાસથી ૧૪૫ કીમી. દૂર આ દૂર્ગમાં જલકંટેશ્વરનું પ્રાચીન શિવાલય આવેલ છે. ટીપુના મૃત્યુ બાદ અંગ્રેજોએ ટીપુના પુત્રોને અહીં કેદ રાખ્યા હતા. તામિલનાડુનો એકમાત્ર દૂર્ગ છે. દૂર્ગમાં આવેલ શિવમંદિરની રચના દૂર્ગની સાથે જ ૧૬મી સદીમાં કરાયેલ છે. મંદિર સ્થાપત્યશૈલીનો શ્રેષ્ઠ નમૂનો છે.

પોંડીચેરી : મદ્રાસથી ૧૮૭ કીમી. દૂર આવેલ પોંડીચેરી અરવિંદની તપોભૂમિ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. પોંડીચેરીમાં ફ્રેન્ચોએ ૨૫૦ વર્ષ વસાહતી તરીકે પસાર કર્યા હતા. ફ્રેન્ચ સંસ્કૃતિની છાયા આજે પણ દેખાય છે.

નટરાજની નર્તન ભૂમિ ચિદમ્બરમ : પોંડીચેરીથી તાંજોર જતાં રસ્તામાં દ્રવીડ સ્થાપત્યના મહારત્ન સમાન ચિદમ્બરમ નો ભવ્ય મંદિર સમુહ આવેલો છે. સમગ્ર સંકુલ ૧૩ હેક્ટર ભૂમિમાં ફેલાયેલ છે. નટરાજના ભવ્યમંદિરને અનુરૂપ નૃત્યમંદિરની છત સોનાથી મઢેલી છે. તેમાં નટરાજનો ભવ્ય નૃત્ય વિગ્રહ આવેલો છે. આ ભવ્ય પ્રતિમા સંસારની સર્વશ્રેષ્ઠ કલા વિભાવનાનું પ્રતીક છે. આચાર્ય પતંજલીની આરાધનાથી પ્રસન્ન થઈ ભગવાન શિવે આજ સ્થળે નટરાજ સ્વરૂપે તાંડવ નૃત્ય કર્યું હતું. એ નૃત્યની સ્મૃતિમાં આ મંદિરમાં નટરાજની ભવ્ય પ્રતિમાની સ્થાપના કરાઈ હતી.

અરુણાયલ : પોંડીચેરીથી ત્રીન્ડીવનમ્ થી ૬૬ કીમી. દૂર આ સ્થળે સ્વયં ભગવાન શિવ પર્વતાકાર થઈને બિરાજ્યા છે. નંદીશ્વરે શિવાજ્ઞાથી પૃથ્વી પર કેલાસના જે ત્રણ શિખર સ્થાપિત કરેલા તેમાંથી અરુણાયલ એક છે. પાર્વતીજીએ અહીં ગૌતમઋષિના આશ્રમમાં ૨હી તપશ્ચર્યા કરી શિવજીને પ્રસન્ન કર્યા હતા. પર્વતની તળેટીમાંજ અરુણાયલેશ્વર મહાદેવનું ૧૧ માળનું ૬૬ મીટર ઊંચું ભવ્ય શિવમંદિર આવેલ છે. નિજમંદિરમાં પાંચ શિવલિંગની પ્રતિષ્ઠા થયેલી છે.

તાંજોરનું બહદીશ્વરનું મંદિર : કાવેરી નદીના મેદાન પ્રદેશમાં મદ્રાસથી ૩૫૦ કીમી. દૂર આવેલ આ શિવમંદિરનું નિર્માણ ૧૦ મી સદીમાં ચૌલ નરેન્દ્રએ કરાવેલ. આ ભવ્ય શિવમંદિર માં ૬૩ મી. ઊંચું ભવ્ય શિખર અને તેના પર આવેલ ૮૧ ટન વજનનો પથ્થરની શીલાનો મહાકાય ઘુમ્મટ દર્શકોને મંત્રમુગ્ધ કરી દે છે. મંદિરના પ્રાંગણમાં ૧૬ ફૂટ લાંબો ૧૩ ફૂટ ઊંચો અને ૭ ફૂટ પહોળો લગભગ ૭૦૦ મણ વજનનો મહાકાય નંદી આવેલો છે. ગર્ભગૃહમાં શિવજીનું વિશાળ, ભવ્ય, ઊંચું શિવલિંગ છે. મંદિરના પરિક્રમા પથમાં અનેક શિવલિંગો ઉપરાંત ૧૧મી સદીના અજંટા જેવા જ ભીંતી ચિત્રો આવેલા છે.

અમૃતનગરી કુંભકોણમ : તાંજોર થી ૩૬ કીમી. દૂર કુંભકોણના આ મંદિરમાં પાંચમુખ્ય મંદિર છે. અહીં દર ૧૨ વર્ષે કુંભમેળો ભરાય છે. આ તિર્થક્ષેત્ર પ્રધાનદેવ કુંભેશ્વર મહાદેવનું લિંગ આ ઘડાના કાચલાનું બનેલું છે. પૃથ્વી પર ફરતા અમૃત કુંભને શિવે કિરાતનું રૂપ લઈને બાણ મારીને કુંભ છેદી નાખ્યો એમાંનું અમૃત અહીંના મહામાઘ સરોવરમાં ઢોળાતા અહીં માધસ્નાનનું મહત્વ છે.

યાત્રા સૃષ્ટિ

તાંજોરનો મહેલ : જૂના તાંજોરમાં આવેલ આ વિશાળ મહેલના કલાભવનમાં ૧૮મી સદીની પાષાણ પ્રતિમાઓ, ધાતુ અને શિલ્પ સ્થાપત્યની કૃતિઓ આવેલી છે. અને સરસ્વતી ગ્રંથાલયમાં ૩૦,૦૦૦ થી વધુ દૂર્લભ પુસ્તકોનો ખજાનો એમાંથી ૮,૦૦૦ જેટલા તાડપત્ર પર લખાયેલા ગ્રંથો છે. ૨૫,૦૦૦ જેટલા સંસ્કૃત ગ્રંથો ઉપરાંત તમિલ, તેલુગુ, મરાઠી, યુરોપિયન ભાષાના ગ્રંથો પણ છે.

ત્રિચિનાપલ્લી : મદ્રાસથી ૪૦૦ કીમી. અને તાંજોરથી ૫૬ કીમી. દૂર આ સ્થળ તિરૂચી, ત્રિશી કે તિરૂચિલ્લાપલી તરીકે પણ ઓળખાય છે. પૌરાણિક માન્યતા પ્રમાણે ત્રિચિ દક્ષિણ કૈલાસનો શિલાખંડ છે. અહીં પલ્લવ, ચૌલ, નાયક અને વિજયનગરના પ્રતાપી નરેન્દ્રોએ શાસન કરેલ. ત્રિચિ સ્ટેશથી ૨ કીમી. દૂર કાવેરી નદીની નજીકમાં જ ૮૫ મી. ઊંચી એક વિશાળ નંદી જેવી પહાડી પર ૫૦૦ પગથિયા ચઢ્યા બાદ શિવમંદિર આવેલ છે. મંદિરમાં શ્યામવર્ણનું વિશાળ શિવલિંગ આવેલ છે. અહીં ગણેશમંદિર પણ છે.

શ્રીરંગમ : ત્રિચિથી ૨ કીમી. દૂર કાવેરી નદીનો પુલ પાર કરતા ૨૫૦ હેક્ટરમાં વિસ્તેલો શ્રી રંગનાથ સ્વામીના મંદિરનો વિસ્તાર છે. ભારતભરના એક પણ મંદિરને આટલો વિસ્તાર નથી. આ મંદિરમાં સરોવર પાસે મહાલક્ષ્મી, રામ અને વૈકુંઠનાથના મંદિરો ઉપરાંત કલ્પવૃક્ષ પણ આવેલ છે. નિજમંદિરમાં શેષશૈયા પર વિરાજીત શ્રીરંગનાથની શ્યામ પ્રતિમા આવેલી છે. અહીંનું શિલ્પ સ્થાપત્ય અદ્ભુત છે.

જંબુકેશ્વર : શ્રીરંગમ થી ૨ કીમી. દૂર આવેલ આ શિવમંદિર શ્રી રંગ મંદિરથી પણ પ્રાચીન છે. જંબુકેશ્વરની તપશ્ચર્યા થી પ્રસન્ન થઈ શિવજીએ અહીં દર્શન દીધા હતા. આ મંદિરનો વિસ્તાર પણ ખૂબ વિશાળ છે. એમાં પાંચ પ્રકાર અને સાત ગોપુર છે. અહીં જંબુકેશ્વરનું લિંગ જલપ્રવાહની ઉપર સ્થાપિત હોવાથી તેના પર સતત જલનો અભિષેક થતો રહે છે. શિવલિંગ સદા જલમાં જ રહે છે. એની ઉપરનો જ ભાગ જોઈ શકાય છે. આ મંદિરમાં ભવ્ય શિલ્પકળા ધરાવતા અનેક મંડપો આવેલા છે. જગદ્ગુરુ શંકરાચાર્યે અહીં જ શિવ આરાધના કરેલ. મંદિર પાછળ શંકરાચાર્યજીની પ્રતિમા પણ છે.

મદુરાઈ : મદ્રાસથી ૪૮૨ કીમી. અને રામેશ્વર થી ૧૬૪ કીમી. દૂર આવેલ મદુરાઈ ભારતનું કલા, સંસ્કૃતિ, સ્થાપત્ય, શિલ્પ અને વ્યાપાર ઉદ્યોગનું મહાકેન્દ્ર છે. મદુરાઈનું ભવ્યાભિભવ્ય મીનાક્ષી મંદિર વિશ્વભરના પ્રવાસીઓ માટે આકર્ષણનું કેન્દ્ર છે. આ મંદિર બંધાવવાનો પ્રારંભ ઈ.સ. ૧૫૬૦માં થયો હતો. અને ૧૬૫૫માં પૂર્ણ થયેલ. એમાં લગભગ ૨૭ ગોપુર છે. એમાં ૪ દિશામાં ચાર મુખ્ય ગોપુર છે. દક્ષિણનું ગોપુર સૌથી ઊંચું ૧૧ માળનું છે. અનેક સ્તંભો સોનાના છે. મંદિર

વિસ્તારમાં ભગવાન સુંદરેશ્વરના મંદિરમાં ચાંદીમાં મહેલી નટરાજ શિવની પ્રતિમા આવેલી છે. તાંડવ નૃત્ય કરતી આ પ્રતિમા ‘ચિદંબરમ’ની પ્રતિમા થી મોટી છે. મંદિરનું શિખર સોનાનું છે. અનેક સ્તંભો વટાવ્યા પછી ગર્ભગૃહમાં જળાધારીમાં રહેલા સુંદરેશ્વરના સ્વયંભૂ લિંગના દર્શન થાય છે. અહીં નંદી મંડપમાં શિવની લીલાના સૌંદર્યમય શિલ્પાંકનો આવેલા છે. શિલ્પવૈભવ અદ્ભુત છે. મદુરાઈના અધિષ્ઠાત્રી દેવી મીનાક્ષી છે પરંતુ મદુરાઈના આઘ દેવ તો સુંદરેશ્વર ભગવાન શિવ છે.

સેતુબંધ રામેશ્વર : ભારતના દક્ષિણ-પૂર્વ ભૂશિર બિંદુ પર આવેલ મનારના અખાતમાં અહીં અરબી સમુદ્ર અને બંગાળના સમુદ્રનું મિલન થાય છે. દક્ષિણના કાશી તરીકે સુવિખ્યાત રામેશ્વર ભગવાન શિવના ૧૨ જ્યોતિર્લિંગોમાંનું એક છે. ભગવાન રામે શ્રીલંકા પર ચઢાઈ કરતા પહેલા દરિયા કિનારે શિવલિંગ બનાવી શિવજીના આશીર્વાદ મેળવી સમુદ્ર પર સેતુ બાંધ્યો હોવાથી સેતુબંધ રામેશ્વર કહેવાયા. અહીં ભારત ભરમાંથી બારેમાસ અસંખ્ય યાત્રિકો આવે છે. સમુદ્ર કિનારે આવેલા આ મંદિરનું નિર્માણ ૧૨મી સદીમાં થયું હતું. શિલ્પ અને સ્થાપત્ય માટે પ્રસિદ્ધ આ મંદિરમાં ચાર ભવ્ય ગોપુરો આવેલા છે. નિજમંદિરની સામે બેઠેલો મહાકાય શ્વેત નંદી ૧૩ ફૂટ ઊંચો. ૮ ફૂટ લાંબો અને ૮ ફૂટ પહોળો છે. ભારતના મહાકાય નંદીઓમાં એની ગણના થાય છે.

આ ઉપરાંત રામેશ્વરથી ૨ કીમી. દૂર ગંધમાદન ક્ષેત્ર આવેલ છે. કહેવાય છે કે હનુમાનજી સમુદ્ર પાર કરવા અહીંથી છલાંગ મારી હતી. ભગવાન રામે લંકા પર આક્રમણ કરવા સુગ્રીવ સાથે અહીં જ મંત્રણા કરી હતી. રામેશ્વરથી ૭ કીમી. દૂર રામ સ્વામીતીર્થમાં ભગવાન રામે આ સ્થળે વિભિષણને સમુદ્રના જલથી રાજતિલક કરેલ. રામેશ્વરથી થોડું દુર ધનુષકોટી તીર્થમાં વિભિષણની વિનંતીથી રામે ધનુષની અણીથી સેતુનો ભંગ કરી સેતુને સમુદ્રમાં ડુબાડી દીધો એટલે એ ધનુષકોટી કહેવાય છે.

કન્યાકુમારી : આ સ્થળે અરબી સમુદ્ર, હિંદ મહાસાગર અને બંગાળના ઉપસાગરનું મિલન થાય છે. અહીં સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્તનું દ્રશ્ય પ્રવાસીઓને મંત્રમુગ્ધ કરી દે છે. કન્યાકુમારીના પ્રાગટ્ય સાથે બાણાસુર, માતા પાર્વતી અને શિવ કથા જોડાયેલી છે. બાદમાં કન્યાકુમારી રૂપે પ્રગટેલા દેવીએ શિવને પતિરૂપે પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરતા દેવોએ એને રોક્યા. ત્યારબાદ કન્યાકુમારીએ બાણાસુરને હણ્યો. અહીં મંદિરમાં કુમારિકા દેવીની પ્રતિમા ભવ્ય અને મનોહર છે. અહીં સમુદ્રથી ૧૦૦ મી. ના અંતરે વિવેકાનંદ શીલા આવેલી છે. સ્વામી વિવેકાનંદ ૧૮૮૨માં સમુદ્ર તટથી તરતા તરતા આ શિલા સુધી આવ્યા હતા. અને ત્યાં નિરાહાર, નિર્જલ રહી ત્રણ દિવસ સમાધિસ્થ રહ્યા હતા.

મો. ૯૪૨૭૪૯૫૧૭૫

આરોગ્ય સૃષ્ટિ

ડૉ. પરાગ પટેલ

લેખક અનેક ગણમાન્ય પારિતોષિકોથી વિભૂષિત પ્યાતનામ બેરીયાટ્રીક સર્જન છે તથા શેલ્બી મલ્ટી - સ્પેશિયાલીટી હોસ્પિટલ-અમદાવાદ ખાતે કાર્યરત છે.

ગળપણમાં ઘોળાયેલું ઝેર : મેદસ્વીતા અને ડાયાબિટીસ

લેખક અનેક ગણમાન્ય પારિતોષિકોથી વિભૂષિત પ્યાતનામ બેરીયાટ્રીક સર્જન છે તથા શેલ્બી મલ્ટી - સ્પેશિયાલીટી હોસ્પિટલ-અમદાવાદ ખાતે કાર્યરત છે.

ગુજરાત એટલે મીઠાશની ભૂમિ. આપણી બોલીમાં જેટલી મીઠાશ છે, તેટલી જ મીઠાશ આપણા ભોજનમાં પણ છે. ગાંઠિયા, જલેબી અને મોહનથાળના શોખીન ગુજરાતીઓની મહેમાનગતી વખણાય છે. પરંતુ આ મીઠાશ અને ખાણીપીણીના શોખ પાછળ એક કડવું સત્ય આકાર લઈ રહ્યું છે. જ્યારે મેદસ્વીતા અને 'ડાયાબિટીસ' એકબીજા સાથે હાથ મિલાવે છે, ત્યારે જન્મે છે એક નવો શત્રુ - જેને મેડિકલ જગત 'ડાયાબેસિટી' (Diabesity) કહે છે.

આજે આપણે વાત કરીશું કે કેવી રીતે શરીરની ચરબી લોહીની સાકર (Sugar) ને બેકાબૂ કરે છે અને વિજ્ઞાન પાસે તેનું શું સચોટ નિદાન છે.

૧. ગુજરાત: સ્વાદનો શોખ કે સ્વાસ્થ્યનું જોખમ? (આંકડાકીય સત્ય) :

આપણે માનીએ છીએ કે આપણે સ્વસ્થ છીએ, પણ આંકડાઓ કંઈક અલગ જ ચેતવણી આપે છે. નેશનલ ફેમિલી હેલ્થ સર્વે-૫ (NFHS-5) ના તાજેતરના ડેટા મુજબ, ગુજરાતમાં મેદસ્વીતા ચિંતાજનક હદે વધી છે. રાજ્યમાં લગભગ ૨૨.૭% મહિલાઓ અને ૧૯.૭% પુરુષો ઓવરવેઈટ (વધારે વજન ધરાવતા) અથવા મેદસ્વી છે. એટલે કે, દર પાંચમાંથી એક ગુજરાતી વજનના બોજ હેઠળ દબાયેલો છે.

ડાયાબિટીસનું હબ: ICMR - INDIABના અભ્યાસ મુજબ, ગુજરાતમાં ડાયાબિટીસનું પ્રમાણ રાષ્ટ્રીય સરેરાશ કરતા ઊંચું છે. શહેરી ગુજરાતમાં ડાયાબિટીસનો વ્યાપ આશરે ૧૦% થી ૧૪% ની વચ્ચે હોવાનો અંદાજ છે. આનો સીધો અર્થ છે કે ગુજરાતની મેદસ્વીતા સીધી જ ડાયાબિટીસના રોગચાળાને ઈંધણ પૂરું પાડી રહી છે.

૨. ઈચ્છાશક્તિ નહીં, પણ જીવવિજ્ઞાનનો ખેલ :- ઘણા લોકો મેદસ્વી વ્યક્તિને જોઈને વિચારે છે, “આને બસ ખાતા જ આવડે છે.” પણ શું તમે જાણો છો કે આ લડાઈ રસોડામાં નહીં, પણ જનીનો (Genes)માં લડાઈ રહી છે?

આનુવંશિકતાનો પુરાવો Twin Studiesના સંશોધનો ચોંકાવનારા

છે. વિજ્ઞાન સાબિત કરે છે કે વ્યક્તિના BMI (Body Mass Index) પર ૪૦% થી ૭૦% પ્રભાવ આનુવંશિકતાનો છે. મતલબ કે, તમારા માતા-પિતાના જનીનો નક્કી કરે છે કે તમારું શરીર કેટલી ચરબી સંગ્રહશે. તે એક લોટરી જેવું છે. જેમાં કેટલાક લોકો જન્મથી જ વજન વધવાની વૃત્તિ લઈને આવે છે.

ગટ બેક્ટેરિયાનો જાદુ : વોર્શિંગ્ટન યુનિવર્સિટીના એક પ્રખ્યાત અભ્યાસમાં જાણવા મળ્યું કે મેદસ્વી અને પાતળા લોકોના આંતરડામાં રહેલા બેક્ટેરિયા અલગ હોય છે. જ્યારે મેદસ્વી ઉંદરના બેક્ટેરિયા પાતળા ઉંદરમાં નાખવામાં

આવ્યા, ત્યારે તે પાતળો ઉંદર પણ મેદસ્વી બની ગયો! આ સાબિત કરે છે કે વજન વધવું એ માત્ર કેલરીનો ખેલ નથી, પણ પેટની અંદરની જીવસૃષ્ટિ (Microbiome)નું ગણિત છે.

૩. શરીરની અંદરનું યુધ્ધ : ચરબી ડાયાબિટીસને કેવી રીતે નોતરે છે?

- મેદસ્વીતા અને ડાયાબિટીસનો સંબંધ તાળા અને ચાવી ' જેવો છે. ઈન્સ્યુલિન રેઝિસ્ટન્સ (Insulin Resistance): આપણા શરીરમાં 'ઈન્સ્યુલિન' નામનું હોર્મોન એક ચાવી જેવું કામ કરે છે, જે કોષોના દરવાજા ખોલે છે જેથી ગ્લુકોઝ (શક્તિ) અંદર જઈ શકે. પરંતુ જ્યારે પેટની આસપાસ વધુ પડતી ચરબી (Visceral Fat) જમા થાય છે. ત્યારે તે કોષોના તાળાને જામ કરી દે છે. ઈન્સ્યુલિન હોવા છતાં દરવાજા ખુલતા નથી અને સુગર લોહીમાં જ ફરતી રહે છે.

પરિણામે, સ્વાદુપિંડ (Pancreas) વધારે જોર કરીને વધુ ઈન્સ્યુલિન બનાવે છે, પણ આખરે તે થાકી જાય છે અને ટાઈપ-૨ ડાયાબિટીસ કાયમી મહેમાન બની જાય છે.

૪. શરીરનો બળવો 'ધ બિગેસ્ટ લૂઝર' સ્ટડી :-

મેદસ્વીતા ઘટાડવી શા માટે અઘરી છે? શું તમે ક્યારેય વિચાર્યું છે કે ડાયેટિંગ પછી વજન પાછું કેમ આવે છે? અમેરિકાના પ્રખ્યાત ટીવી શો 'The Biggest Loser' પર થયેલા એક નેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ હેલ્થ (NIH)ના અભ્યાસમાં એક કરુણ સત્ય બહાર આવ્યું. સ્પર્ધકોએ જ્યારે વજન ઘટાડ્યું. ત્યારે તેમનું મેટાબોલિઝમ (ચયાપચય) ધીમું પડી ગયું. ૬ વર્ષ પછી પણ, તેમનું શરીર સામાન્ય વ્યક્તિ કરતા રોજની ૫૦૦ કેલરી

આરોગ્ય સૃષ્ટિ

ઓછી બાળતું હતું.

આનો અર્થ એ થયો કે શરીર વજન ઘટવાને 'સંકટ' માને છે અને પોતાની જૂની ચરબી પાછી મેળવવા માટે ચયાપચય ધીમું કરી દે છે. આ આંકડાઓ કહે છે કે મેદસ્વીતા એ આગસ નથી, પણ શરીરની એક જૈવિક પ્રતિક્રિયા છે.

પ. બીમારીઓનો મહાસાગર માત્ર દેખાવની વાત નથી -

મેદસ્વીતા એક એવું વૃક્ષ છે જેની ડાળીઓ અનેક ગંભીર રોગો સુધી ફેલાયેલી છે. કેન્સર સાથેનો સંબંધ આપણે ધૂમ્રપાનને કેન્સર સાથે જોડીએ છીએ, પણ Cancer Research UK ના ડેટા મુજબ, ધૂમ્રપાન પછી મેદસ્વીતા એ કેન્સરનું બીજું સૌથી મોટું રોકી શકાય તેવું કારણ છે. શરીરમાં જમા થયેલી વધારાની ચરબી એન્ડ્રોજન અને ઈન્સ્યુલિન જેવા હોર્મોન્સ વધારે છે, જે ૧૩ પ્રકારના કેન્સર (જેમ કે સ્તન અને આંતરડાનું કેન્સર) નું જોખમ ૪૦% સુધી વધારી શકે છે.

વેશ્વિક મહામારી: વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશન (WHO)ના ૨૦૨૨ના રિપોર્ટ મુજબ, વિશ્વભરમાં ૧ અબજથી વધુ લોકો મેદસ્વીતાનો શિકાર છે. આ આકડો કોઈ નાના દેશની વસ્તી કરતા પણ મોટો છે.

દ. અદ્રશ્ય આર્થિક સુનામી : આ બોજ માત્ર શરીર પર જ નહીં, પણ દુનિયાના ખિસ્સા પર પણ ભારે પડી રહ્યો છે. વર્લ્ડ ઓબેસિટી ફેડરેશનની ચેતવણી છે કે જો આ પરિસ્થિતિ કાબૂમાં ન આવી તો, ૨૦૩૫ સુધીમાં મેદસ્વીતાનો વૈશ્વિક આર્થિક ખર્ચ વાર્ષિક ૪ ટ્રિલિયન ડોલર સુધી પહોંચી શકે છે. આ રકમ કોવિડ-૧૯ મહામારીને કારણે થયેલા નુકસાનની બરાબર છે. આ ખર્ચ દવાઓ, સારવાર અને કામ કરવાની ઘટતી ક્ષમતાને કારણે છે.

૭. બેરિયાટ્રિક સર્જરી: માત્ર વજન ઘટાડવા માટે નહીં, પણ ડાયાબિટીસ મુક્તિ માટે :-

ઘણા લોકો માને છે કે બેરિયાટ્રિક સર્જરી (જઠરની સર્જરી) માત્ર દેખાવ સુધારવા માટે છે. પરંતુ આધુનિક વિજ્ઞાન તેને 'મેટાબોલિક સર્જરી' કહે છે. આ સર્જરી ડાયાબિટીસ માટે 'ગેમ ચેન્જર' સાબિત થઈ છે.

કેવી રીતે કામ કરે છે?: જ્યારે સર્જરી દ્વારા જઠરનું કદ નાનું કરવામાં આવે છે અથવા આંતરડાનો રસ્તો બદલવામાં આવે છે, ત્યારે માત્ર ખોરાક જ ઓછો નથી થતો, પણ આંતરડામાંથી નીકળતા હોર્મોન્સ (Incretions)માં જબરદસ્ત બદલાવ આવે છે. આ હોર્મોન્સ તરત જ ઈન્સ્યુલિનની કાર્યક્ષમતા વધારી દે છે.

બેરિયાટ્રિક સર્જરીનો ચમત્કાર : ગંભીર મેદસ્વીતા માટે માત્ર સલાહ

ખાવું પૂરતું નથી. કલેવલેન્ડ ક્લિનિકના અભ્યાસો દર્શાવે છે કે બેરિયાટ્રિક સર્જરી (જઠર ઘટાડવાની શસ્ત્રક્રિયા) કરાવનાર ૮૦ % દર્દીઓમાં ડાયાબિટીસ સંપૂર્ણપણે કાબુમાં આવી જાય છે અથવા મટી જાય છે. આ માત્ર કોસ્મેટિક બદલાવ નથી, પણ જીવનરક્ષક સારવાર છે.

નવી પેઢીની દવાઓ : તાજેતરમાં GLP-1 (જેમ કે Semaglutide) જેવી દવાઓએ ક્રાંતિ સર્જી છે. ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સમાં સાબિત થયું છે કે આ દવાઓથી શરીરના વજનમાં ૧૫-૨૦% નો ઘટાડો થઈ શકે છે, જે પહેલાં માત્ર સર્જરીથી જ શક્ય હતું.

૮. અભ્યાસ અને પુરાવા (Evidence & Studies) :- આ કોઈ વાર્તા નથી, પણ સાબિત થયેલું વિજ્ઞાન છે.

Stampede Trial : વિશ્વ વિખ્યાત કલેવલેન્ડ ક્લિનિક દ્વારા કરવામાં આવેલ 'STAMPEDE' ટ્રાયલ એક સીમાચિહ્નરૂપ અભ્યાસ છે. તેમાં સાબિત થયું કે મેદસ્વી દર્દીઓએ દવાઓ અને લાઈફસ્ટાઈલ બદલવાને બદલે બેરિયાટ્રિક સર્જરી કરાવી, તેમના ડાયાબિટીસ કંટ્રોલમાં જમીન-આસમાનનો ફરક હતો.

ડેટા શું કહે છે ? અભ્યાસો દર્શાવે છે કે સર્જરી કરાવનાર ૬૦% થી ૮૦% દર્દીઓમાં ડાયાબિટીસ સંપૂર્ણપણે રિવર્સ (Remission) થઈ જાય છે. એટલે કે, તેમને ઈન્સ્યુલિન કે ગોળીઓની જરૂર રહેતી નથી. જે દર્દીઓ વર્ષોથી ડાયાબિટીસથી પીડાતા હતા, તેઓ આ સર્જરી બાદ રોગમુક્ત જીવન જીવી રહ્યા છે.

૯. નિષ્કર્ષ : જાગ્યા ત્યારથી સવાર : ગુજરાતી તરીકે આપણે ખાણીપીણીનો આનંદ છોડવાનો નથી, પણ તેની કિંમત શરીર ચૂકવે તે પણ ચલાવી લેવાય નહીં. જો તમારું BMI ૩૦ કે ૩૫ થી ઉપર છે અને સાથે ડાયાબિટીસ છે, તો માત્ર ગોળીઓ ગળવી એ એકમાત્ર રસ્તો નથી.

મેદસ્વીતાની આ વાત આપણને એક જ શીખ આપે છે : સહાનુભૂતિ. જ્યારે આપણે કોઈ મેદસ્વી વ્યક્તિને જોઈએ, ત્યારે તેને આંકડાઓની કે પૂર્વગ્રહની નજરે જોવાને બદલે, એક યોદ્ધા તરીકે જોવી જોઈએ જે પોતાના જ શરીરના જીવવિજ્ઞાન સામે લડી રહ્યો છે. સારવાર ઉપલબ્ધ છે, વિજ્ઞાન પ્રગતિ કરી રહ્યું છે, પણ સૌથી મોટી જરૂર છે સમાજની દ્રષ્ટિ બદલવાની. કારણ કે સ્વસ્થ શરીરની શરૂઆત સ્વસ્થ વિચારથી થાય છે.

બેરિયાટ્રિક સર્જરી એ હાર માનવાની નિશાની નથી, પણ વિજ્ઞાનની મદદથી શરીરને નવું જીવન આપવાનો એક હાહાકારીભર્યો નિર્ણય છે. યાદ રાખો, ડાયાબિટીસને હરાવવા માટે વજનને હરાવવું અનિવાર્ય છે. શરીરના આ બોજને ઉતારી ફેંકો, કારણ કે એક સ્વસ્થ અને ડાયાબિટીસ - મુક્ત જીવન તમારી રાહ જોઈ રહ્યું છે. **મો. ૮૧૨૮૮૦૫૩૧૦**

Signature®
LUXURY FRAGRANCES

COCKTAIL
DEODORANT & EAU DE PARFUM

પ્રથમ વખત
એક જ DEO માં
દસ
પુરુષ

~: Also available :~
EAU DE PARFUM

લાંબા
સમય
સુધી ચાલે

BAN
SINCE 1966

BAN LABS (P) LTD.

For Suggestions & Feedback Contact Manager - Customer Care: ☎ +91 84603 72121 ✉ consumer.care@banlab.com 🌐 www.banlabs.com

MADE IN INDIA

તવું શીખવાની કોઈ ઉંમર હોતી જતી... ખેતીમાં પણ

મહાન વિજ્ઞાની એરીસ્ટોટલે ૮૦ વર્ષની ઉંમરે વાંસળી શીખવાનું શરુ કર્યું. આ જોઈ કોઈએ પૂછ્યું કે “આટલી ઉંમરે વાંસળી શીખતા તમને શરમ નથી આવતી?” એરીસ્ટોટલે કહ્યું, “ના ! શરમ તો મને હમણાં સુધી થતી હતી, જ્યારે બીજાને વાંસળી વગાડતા જોતો અને મને તે આવડતું નહોતું ત્યારે. ઉંમર ગમે તેટલી હોય, શીખવામાં કોઈ શરમ ન હોવી જોઈએ. માનવ જાતની આજ સુધીની પ્રગતિ તેના કુતુહલ અને અભ્યાસવૃત્તિના કારણે થઈ છે.

ઉદાહરણ સાવ નાની ઉંમરવાળાનું : “પ્રાંશુ ! હું પૂછું એનો જવાબ દઈશ બેટા ! આપણા દેશનું નામ શું ?” એ કહે “ભારત.” મેં આગળ પૂછ્યું, “અને ભારતની રાજધાનીના શહેરનું નામ ?” તો કહે “દિલ્હી. હાથમાં પૃથ્વીનો ગોળો લઈ મેં ચોથા ધોરણમાં અભ્યાસ કરતા મારા પૌત્ર પ્રાંશુ ભીંગરાડીયાને તેના સામાન્યજ્ઞાનની ખરાઈ અર્થે પ્રશ્નો પુછવાના શરુ કર્યા.

“ચાઈનાની રાજધાની ?...ઈઝાયલની ? . અફઘાનીસ્તાનની ? , ઈરાકની ? એમ હું નકશામાં જોઈ દેશનું નામ પૂરુ બોલી ન રહ્યો હોઉં ત્યાં જ પૌત્ર પ્રાંશુ તેની રાજધાનીનું નામ ફટાફટ બોલી દેતો જોઈ-સાંભળી હું તો અચંબામાં પડી ગયો ! આવી રીતે મેં દેશોની રાજધાની વિશે પૂછ્યું, પણ બધા જ સવાલોના સાચા જવાબો સાંભળી મારી ખુશીનો કોઈ પાર ન રહ્યો ! કહેવું પડે આ બાળકનું ? સાવ નાની વયમાં આટલું બધું સામાન્યજ્ઞાન ? કેટલી બધી યાદશક્તિ ? આટલી નાની ઉંમરે આટલી બધી યાદશક્તિ ખીલવી શક્યો હોય તો મોટો થયે ક્યાં પહોંચશે ? અમને વડીલોને એને જ્યારે ને ત્યારે મોબાઈલમાં રચ્યો પચ્યો રહેતો ભાળી “બાળક મોબાઈલમાં આટલો બધો ચોટ્યો રહે તે બરાબર નહોતુ લાગતું” પણ તેનો સદુપયોગ થાય તો તેનો મોબાઈલ પાછળ ખરચેલો સમય લેખે લાગ્યો ગણાય.

વિદ્યાવારિધીઓને મન પણ શીખવાને જ મહત્વ : (૧)સ્વ. ન.પ્ર. બુબુચદાદા ગ્રામ વિદ્યાપીઠ લોકભારતીનું મૂલ્યવાન ઘરેણું હતા. તેમની નિયમિતતા, નમ્રતા, બુદ્ધિમતા, વાક્યાતુર્ય, રમુજી સ્વભાવ અને સામાન્યજ્ઞાન અસાધારણ હતાં. તેમણે ૮૮ મે વર્ષે “કેંચ ભાષા” શીખવાનું શરુ કરેલું. આ ઉંમરે તો માણસ બધામાંથી પરવારી જાય. ઘણાને આની નવાઈ લાગી અને પૂછતા; “આવો નવો પરિશ્રમ કેમ કરો છો ?” તેમનો જવાબ હતો, “યુરોપની શ્રેષ્ઠ ભાષાઓમાંની આ “કેંચ” નું સાહિત્ય બહુ સમૃદ્ધ છે, ઉપરાંત આપણી સંસ્કૃતભાષા અને યુરોપની કેંચ

ભાષાના બંધારણની તુલના કરવાની મારી લાંબી ઈચ્છા હવે પૂરી કરવામાં સમય આપી શકું છું.” જો કે તે પછી ૩-૪ વરસ જ તેઓ જીવ્યા. પણ છેલ્લે સુધી કેંચ ભાષાના અભ્યાસમાં જ તેઓ વ્યસ્ત હતા બોલો ! અરે, વિનોબા ભાવેતો જુદી જુદી કેટલીય ભાષાઓના જાણકાર અને કેટલાય ધર્મશાસ્ત્રોમાં પારંગત હોવા છતાં “હવે કંઈ નવું શીખવું નથી” એવું એમણે જીવનભર ક્યારેય વિચાર્યું નહોતું.

(૨) ગ્રામ દક્ષિણામૂર્તિ આંબલા અને ગ્રામવિદ્યાપીઠ લોકભારતી સણોસરાના સ્થાપક નાનાભાઈ ભટ્ટને અવસાન પહેલાં બે વર્ષે અકસ્માતમાં પગનું હાડકું ભાંગતાં સતત પથારીવશ રહેવું પડેલું. એવી સ્થિતિમાં પણ નાનાભાઈએ “ક્વોન્ટમ થિયરી” વિશે અભ્યાસ શરુ કર્યો. તેઓ ધર્મ, આધ્યાત્મ અને કેળવણીના માણસ હતા, વિજ્ઞાનના નહીં. બધાને નવાઈ લાગે. નાનાભાઈએ ખુલાસો કરતા કહ્યું કે “ઉપનિષદ અને ક્વોન્ટમ થિયરીમાં શું સામ્ય છે તે તપાસવું જોઈએ. એટલે મેં ક્વોન્ટમ થિયરી વિશે વાંચવાનું શરુ કર્યું છે.” આખો દિવસ પથારીમાં ગાળવા છતાં આ નવા અભ્યાસને કારણે તેઓ તાઝા રહેતા હતા. તેઓ શરીરની પીડા પણ ભૂલી જતા હતા.

(૩)જૈન સાધુ મુનિ રાજદર્શન વિજયજી ફૂલછાબની “સાધુ તો ચલતા ભલા” કોલમમાં લખે છે કે એક સંતે મોટી ઉંમરે સન્યાસ સ્વીકાર્યો. લોકો કહે: હવે આ ઉંમરે સન્યાસ લઈને તમે શું કરશો ? આ સીત્તેર તો તમને થયાં, હવે બે-પાંચ વર્ષમાં તો તમે સાવ નકામા થઈ જશો ! સંતે કહ્યું: તમે કેવી વાત કરો છો ? હું ઘરડો લાગુ છું ? ઘરડો તો દેહ થાય છે, મન ક્યાં ઘરડું થાય છે ? મારાં જે થોડાં ઘણાં વર્ષો બચ્યાં છે એમાં આનંદનો મેળો જામે માટે હું સન્યાસ લઉં છું.”

આપણે માની ન શકીએ એવું કામ એ સંતે કર્યું. અનેક દુહાઓ, પંક્તિઓ, શેર, ગીતો, સુભાષિતો કંઠસ્થ કર્યા અને એમાં જે સુભાષિતો એમને બહુ ગમતાં હતાં એનું એક એક પેજ ભરીને વિવેચન તૈયાર કર્યું. વીસ વર્ષમાં એમણે ત્રણસો ત્રણસો પાનાનાં બાર પુસ્તકો તૈયાર કર્યા. પછી દેહ થાક્યો પણ મન અખંડ રહ્યું. મનને થાક ન લાગવા દીધો. આજે હિંદીભાષી વાયકો માટે તેમનું સાહિત્ય અંગત વ્યક્તિ જેવું કામ કરે છે.

(૪) ગ્રામ દક્ષિણામૂર્તિ આંબલામાં દોઢેક વરસ કામ કર્યા પછી મનુભાઈ પંચોળી (દર્શક)ને એમ થયું કે “સંસ્થાનો મુખ્ય ઉદ્યોગ ખેતી છે, ત્યારે જ્યાં સુધી હું જાતે જ ખેતી વિશેનું વિજ્ઞાન અને એનાં વિવિધ કાર્યોની પ્રત્યક્ષ રીતે જાણકારી નહીં મેળવું ત્યાં સુધી વિદ્યાર્થીઓ સાથેના

કૃષિ સૃષ્ટિ

પ્રયોગકાર્યમાં રંગ નહીં લાવી શકું.” અને નાનાભાઈની મંજુરી લઈને- જેઓ વાંકાનેર રાજ્યના ભૂતપૂર્વ ખેતીવાડી અધિકારી અને તરવડામાં પોતાની વાડીમાં ખેતી કરી રહેલ ઉદ્યાનપંડિત ઈસ્માઈલભાઈ નાગોરીની વાડીએ રહી, જમીનવિજ્ઞાન, જંતુ વિજ્ઞાન, પાક વિજ્ઞાન, ક્રીટકશાસ્ત્ર, પાણી અને જમીનના સંબંધો તથા ફળઝાડ ઉછેરની તાલીમ લીધેલી. વળી પોતે કહ્યું હતું કે “આ તાલીમને પરિણામે મેં જોયું કે “ખેતી એ કેવળ એક ધંધો નથી, પણ એક સંપૂર્ણ જીવન સાધના છે, સંસ્કાર ઘડતર છે.” આ વાત અનુભવ વિના સમજાવવી મુશ્કેલ છે. ખેતીમાં તો પળે પળે ભગવાનની લીલા પ્રગટતી જોઈ શકાય છે. ખેડૂતનું ચિત્ત સુકોમળ, વ્યાપક અને સમતોલ બની જાય છે. અળસિયાં, કુદાં, પતંગિયાં, બળદ, ગાય, મરઘાં, કુતરાં, ખેતીના દાડિયા, જમીન, વૃક્ષ, વનસ્પતિ બધામાં કુદરતનો અપૂર્વ રસ નીતરતો ભાળે છે. ચાર મહિના હું તરવડા ખેતી શીખવા રહ્યો તે દહાડા તીર્થસમાન નીવડ્યા. વિદ્યાર્થીઓને ખેતીનું માત્ર પુસ્તકિયું જ્ઞાન નહીં પણ પ્રત્યક્ષરૂપે આપવું હોય તો એ માટે થઈને પોતે ખાસ સમય ફાળવી ખેતી શીખવા તરવડા ચાર મહિના રોકાયા. મનુભાઈની ઉંમર તો વિદ્યાર્થીઓને શીખવવાની હતી, પોતાને શીખવાની થોડી હતી? છતાંયે આવી ઉંમરે તેઓએ ખેતી વિજ્ઞાનને શીખવાને પ્રાધાન્ય આપ્યું.

પાકે ઘડે કાંઠા ચડાવ્યાનો મારો પોતાનો અનુભવ : મેં ૧૯૬૫માં કૃષિસ્નાતક સુધીનો અભ્યાસ કર્યો તે સમયે કોઈના ઘેર ટેલીફોન કે કોઈ પાસે મોબાઈલ નહોતા. ઈમરજન્સીમાં કોઈને સમાચાર આપવાના થાય તો “તાર” નો આશરો લેવાતો. એટલે આ ઈંટરનેટ કે “લેપટોપ” જેવા સાધનને નજરે જોવાની વાત તો બાજુએ રહી, તેનું નામ સુદ્ધાં સાંભળાયું નહોતું. એટલે અત્યારના આધુનિક સમયમાં કંઈ લખવાનું હોય, હિસાબ કરવાના હોય, અવનવી વિગત શોધવાની હોય, કે કોઈને વિગત કે ટપાલ મોકલવાની હોય તો તે બધું જ “લેપટોપ” “ઈંટરનેટ” ના માધ્યમથી કરાતું ભાળી મને બહુ ઈંતેજારી થયા કરતી અને આ બધું મને પણ આવડે કે નહીં? એવું મનમાં થયા કરતું.

એમાં ૨૦૦૫ ની સાલે મારા પત્નીને ગોઠણનું ઓપરેશન કરાવવાનું થતાં ૮-૧૦ દિવસ દીકરાના ઘેર સુરતમાં રહેવાનું થયું. એક દિવસ દીકરા ભરતને “લેપટોપ” પર કામ કરતો ભાળી પૂછી બેઠો કે “હું બેટા ! મને આ લેપટોપ ચલાવતા આવડે?” મને કહે, “ બાપા ! તમારી ઈચ્છા હોય તો આવો તમને શીખવાડું., હું તો વિદ્યાર્થી બની દીકરા પાસે લેપટોપ ચલાવવાનું શીખવા બેસી ગયો. લેપટોપ કેવી રીતે ખોલવું, ખોલ્યા પછી ક્યા નિશાન પર ટચ કરી શરૂ કરવું, માઈક્રોસોફ્ટ વર્ડ ખોલવું, કર્સર કેમ ચલાવાય વગેરે જેવી પ્રાથમિક વિગતો દીકરો કહેતો ગયો તેમ હું લેપટોપ પર કરતો ગયો. ઉપરાંત “ગાઈડ” સ્વરૂપે એક બુકમાં લખતો પણ ગયો.

ત્રણ દિવસ તાલીમ લીધા પછી ચોથા દિવસે મને લેપટોપ પર ગુજરાતીમાં લખાણ લખતો જોઈ દીકરો કહે, “બાપા ! આ લેપટોપ અને પ્રિન્ટર બન્ને વાનાં ગામડે લેતા જાઓ ? “આજની ઘડી ને કાલનો દિવસ ! આજ (૨૦૨૧) છેલ્લા ૧૫-૧૬ વર્ષથી હું મારા કૃષિ વિષયક અનુભવ લખાણો લેપટોપ પર ગુજરાતીમાં લખી રહ્યો છું અને દર અઠવાડિયે બે ટૅનિકપત્રો અને હર મહિને આઠ- નવ કૃષિ વિષયક સામયિકોને “નેટ” દ્વારા “મેઈલ કરી દઉં છું. આજે તો ૭૫ વટાવી ગયો છું, પણ છેલા ૧૫ વરસથી એટલેકે ૬૦ વરસની ઉંમરે હું ઈંટરનેટનો ઉપયોગ કરવાનું શીખ્યો ? કહેવાય ને પાકે ઘડે કાંઠા ચડાવ્યા એવું જ !

ધર્મ ક્ષેત્રે પણ “શીખવા”ને અપાએલ મહત્વ : (૧)...ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે વ્રજમાં બાળલીલા દરમ્યાન મોટા મોટા અસુરોનો સંહાર કર્યો હતો. દેવરાજ ઈંદ્રને પડકાર ફેંકીને પોતાની આંગળી પર ગોવર્ધન પર્વતને ધારણ કર્યો હતો. મથુરાના શક્તિશાળી રાજા કંસનો વધ કર્યો હતો. આવા સમર્થ પ્રભુ પણ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉજૈનમાં આવેલ ગુરુ સાંદીપનિના આશ્રમમાં ગયા હતા. માણસનું પદ કે ઉંમર ગમે તે હોય, નિરંતર જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા રહેવું જોઈએ.

(૨) ... મહાભારતનું યુદ્ધ પુરું થઈ ગયા પછી બાણશ્યા પાસે સૂઈ રહેલા ભીષ્મપિતામહ સૂર્ય ઉત્તરાયણનો થાય એની રાહ જોઈ રહ્યા હતા એ વખતે ભગવાન શ્રી કૃષ્ણે યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે “તમે ભીષ્મપિતામહ પાસેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો.” યુધિષ્ઠિર તો જીવનના સંઘર્ષોમાંથી ઘણું બધું શીખ્યા હતા એમ છતાં ભગવાને તેમને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા ભીષ્મપિતામહ પાસે જવાનું કહ્યું. તેથી તેઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા ભીષ્મપિતામહ પાસે ગયા અને એના લીધે જ આપણને મહાભારતમાં શાંતિ તથા અનુશાસન પર્વના સંવાદનો અદ્ભૂત લાભ મળ્યો છે.

વિદ્યાર્થીઓએ અને શિક્ષકોએ સાથે પરીક્ષા આપી : માલપરાની વાત્સલ્યધામ લોકશાળાના અભ્યાસ દરમ્યાન ૧૯૬૧ની સાલે અમે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓએ સૌરાષ્ટ્ર રચનાત્મક સમિતિ તરફથી લેવામાં આવતી હિંદીની પહલી, દૂસરી, ત્રીસરી પાસ કર્યા પછીની ચોથી “વીનીત” ની પરીક્ષા દીધી ત્યારે અમ વિદ્યાર્થીઓની સાથોસાથ શાળાના આચાર્યશ્રી અને સંસ્થાના સંચાલકશ્રી પણ પરીક્ષામાં બેઠેલા, ઉંમર ભલે મોટી હોય કે હોદ્દો ભલે ગમે તેટલો ઉંચો હોય, શીખવામાં કોઈ બાધા આવતી નથી.

ગામડા ગામની યુવતીઓ પણ શીખવા બાબતે પૂરી ચબરાક નીકળી ! : હું તો ગામડામાં રહીને ખેતી કરનારો ખેડૂત છું. આસપાસના ઘણા

(અનુ. પેઈજ ૩૬ ઉપર)

સંપાદક :
ડૉ. ભગીરથ કે. પટેલ
ચેરમેનશ્રી - ઈનોવેટીવ અને
ઈનીશીયેટીવ કમિટી, સંપાદક
બાળકોના ચાહક અને પ્રેરક છે.

: લેખિકા :
ગિરા પિનાકીન ભટ્ટ
સુપ્રસિદ્ધ બાળ સાહિત્યકાર
અને દિલ્લી સાહિત્ય
અકાદમી એવોર્ડ વિજેતા
મો. ૯૯૦૯૬ ૪૧૨૬૨

ઘણી ખમ્મા-મારા ખોડીલા ઊંટને

માથાના દુખાવાના કારણે ઊંટ પરેશાન હતું. એટલે રઘવાયું રઘવાયું ફરતું હતું. પોતે બધાં જ પશુઓમાં ઊંચું છે. મોટું છે, એવો વહેમ તો હતો જ. એથી એ બધા સાથે સાવ તોછડું વર્તન પણ કરતું. એટલે કોઈ એની નજીક ફરકે પણ નહીં. એક દિવસ તો શાણા ઘોડાએ એને જાહેરમાં કહ્યું, ‘ઊંટભાઈ, અંગ વાંકા એ તો કુદરતી છે, પણ મનને આપણે ફાવે તે રીતે કેળવી શકીએ, પરંતુ સમજે તો... ઊંટ શાનું?’

આમ વાંકુ ઊંટ આજે આધું પાછું થતું હતું. ત્યાં જ એની નજર એક સસલા ઉપર પડી. એટલે એને તોછડાઈથી ભૂમ પાડી... ‘એ...ય... સસલા, અહીં આવ, ને... મારું માથું દાબી દે....’

સસલું તો આ સાંભળીને ડરી ગયું. ને ગીચ ઝાડીમાં લપાઈ બોલ્યું, ‘ઊંટભાઈ, હું તમારું માથું તો દબાવું પણ... ત્યાં છેક ઊંચે ચડું કેવી રીતે?’

‘એય મૂર્ખ, તું એમ વિચારે છે કે હું તને સીડી લાવી આપું. પછી તું મારા માથે ચડે... ને મારું માથું દાબે... જા... જા... મૂરખ, ભાગ-ભાગ... અહીંથી, મારે તારું કામ નથી.’ આ સાંભળતાં સસલું તો જાય ભાગ્યું.

ઊંટ તો વિચારતું જ રહ્યું. મારું માથું દુખે ને કોઈ દવા પણ ન કરે... વળી પાછું કેમ ન કરે? ‘આખરે હું સૌથી ઊંચું છું’ ના વહેમમાં ફર્યા કરે. ત્યાં એક શિયાળ જોયું. ઊંટને યાદ આવ્યું કે, આ તો ખેતરમાં ગીત ગાતું હતું એ જ શિયાળ છે, મને માર ખવડાવનાર, પણ એને તો મેં પાણીમાં જ ડુબાડી દીધું હતું. તો.. આ અહીં આવ્યું કેવી રીતે? ને ક્યાંથી? આમ વિચારતા જ એને રાડ પાડી... ‘એય શિયાળિયા, તને ગાયકનો વહેમ છે, હું તને જાણું છું. બાકી તને કંઈ જ આવડતું નથી. મારે તારું ગીત સાંભળવું નથી. એટલે મહેરબાની કરીને ગાઈશ નહીં. પણ મારું માથું ભયંકર દુખે છે. તારે મને માલિશ કરી દેવાની છે. શું સમજ્યું?...’

શિયાળે વિચાર્યું. આજે આવી બન્યું. એટલે તે શાણપણથી કહેવા લાગ્યું, ‘જુઓને ઊંટભાઈ, તમે કહેતા હો તો... તમારા માથે માલિશ કરવા વનના રાજા સિંહભાઈ, વાઘભાઈને મોકલી આપું. માથું તો શું ગળાની પણ માલિશ કરી દેશે... ને પછી આખા શરીરે પણ. મને તો લગીરે ફુરસદ નથી. વળી, એ બંને નવરા બેઠા છે. ને એમનાં કામ મારા માથે હાજરેક છે. આમ વાત-વાતમાં જો મોડું થઈ જાય ને તો... તો મારું આવી બન્યું જ સમજો. વળી - તમારા કામ માટે રોકાયો છું, એવું જાણીને તો મારી સાથે સાથે તમારું આવી બને. એટલે બોલો છે મંજૂર?...’

‘ના.... ના... ના, ભાગ... ભાગ, અહીંથી છાનું-માનું, તું તો સાવ નકામું.’

‘ના, ના, નકામું તો બિલકુલ નથી. તમે કહેતા હો તો કાગડાભાઈને મોકલી આપું. એ તો મારા માટે પુરી લાવે, મારું કામ પણ કરે, એને હું કહી શકું, તમે જો સહમત થતા હો તો... બોલાવી દઉં હમણાં ને હમણાં...’

ઊંટિ વિચાર્યું... કે આ શિયાળિયું કંઈ કામનું નથી, માત્ર ભાષણ કરે છે, પરંતુ... ‘ન મામા કરતાં કાણો મામો સારો’, કોઈ ન કરે એના કરતાં કાગડો સારો એમ કહી હા ભણી. આગળ જતાં શિયાળે કાગડાને મોકલ્યો ઊંટ પાસે... ઊંટ પાસે આવી કાગડો કહેવા લાગ્યો, ‘અરે ! ઊંટભાઈ, તમને જ ખબર નથી લાગતી, બાકી હું તો સૌના માથે માલિશ કરું છું તમારું માથું હમણાં મટાડી દઉં, પણ... એક શરતે, તમારે ચાલતા રહેવાનું, ચાલતા રહેવાનું, ને મારે માલિશ કરતા રહેવાનું. બોલો મારી વાત છે મંજૂર?’

માથાના અસહ્ય દુખાવાથી કંટાળેલા ઊંટિ હા ભણી. ત્યાં તો.. કા...કા... કરતો કાગડો ઊંટના માથે ચડી બેઠો. પછી પોતાની ચાંચ ઊંટના કપાળે ઘસવા લાગ્યો. કાગડાએ વિચાર્યું કે... ઊંચે બેસી ફરવાની મજા પડશે. હો... કાગડાની નાનકડી ચાંચથી કંઈ માલિશ થતી ન હી, એટલે ઊંટને ચેન પડતું ન હતું. એથી ઊંટ ઊભું રહ્યું, ઊંટ ઊભું રહે એટલે માથે બેઠેલો કાગડો ચાંચ મારે... ને ઊંટ જેવું ચાલે એટલે એની ચાંચ ઘસ્યા રાખે... કાગડો તો વટથી રાજાની જેમ સવારીની મજા માણતો જાય ને ગાતો જાય.

ચાલો.... ચાલો.... ઊંટભાઈ....

ઘણી ખમ્મા ઊંટભાઈ, લાખ ખોડીલા ઊંટભાઈ.

‘ઓ... મૂર્ખ, મને ખોડીલો કે’ છે?’

‘હા... હા... ચાલો છો કે ચાંચ મારું?’

‘ના... ના... ચાલું છું તું તારે માલિશ કર...’

કાગડાએ તો ઊંટના કપાળે ચાંચ ઘસી-ઘસીને ઊજળી બનાવી દીધી. વધારામાં ઠેર ઠેર ફેરવીને વટથી બધાને કહેવા લાગ્યો... ‘જોયું ને... તોછડા ઊંટને મેં કેવું ગુલામ બનાવી દીધું. કહી ગાવા લાગ્યો...’

‘મજા... મજા.... ભાઈ મજા... મજા...’

ખોડીલાને દીધી સજા.... સજા....’

આ સાંભળી ઊંટ ખિજાયું, પણ... કરે ય શું? માથું તો દુખતું જ રહ્યું. પાછા રખડી-રખડીને ટાંટિયાની કઢી થઈ ગઈ તે વધારાની. હવે એને ભાન થયું કે... મારું તોછડાપણું જ મને નડે છે. મારો સ્વભાવ મારે બદલવો જોઈએ... એવું બબડતો જ રહ્યો ને કાગડો ત્યાંથી ઊડી ગયો. ■

સારસ્વત પરિષદની મિટીંગમાં ઓક્સફોર્ડ યુનિ. શૌનક શ્રદ્ધાદાસની ઉપસ્થિતિ

તા. ૫ જાન્યુઆરી ૨૦૨૬ના રોજ સંસ્થાના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખ આર. પી. પટેલની અધ્યક્ષતામાં વિશ્વ ઉમિયાદામ ખાતે સારસ્વત પરિષદની ગ્લોબલ મિટીંગનું આયોજન થયું હતું. જેમાં યુ.કે ની વિશ્વ વિખ્યાત ઓક્સફોર્ડ યુનિવર્સિટીમાં કાર્યરત ઓક્સફોર્ડ સેન્ટર ફોર હિન્દુ સ્ટડીઝના ડાયરેક્ટર, શ્રી શૌનક શ્રદ્ધા દાસ ઉપસ્થિત રહ્યા હતાં. જેમણે ઉમિયા માતાજીના દર્શન કરી શિલા પૂજન કર્યું હતું તથા નિર્માણાદીન મંદિરની મૂલાકાત લીધી હતી.

જેમાં આંબેડકર ઓપવન યુનિવર્સિટીના કુલપતી અમીબેન ઉપાધ્યાય, ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના ચેરમેન શ્રી ભાગ્યેશ ઝા, પ્રો. હર્ષદ યાજ્ઞિક, મણીભાઈ પ્રજાપતિ, પ્રિ. સોમાભાઈ પટેલ, ડો. ભાવેશ જેતપરીયા, ગીરા પિનાકીન ભટ્ટ, પ્રો. હરદીપસિંહ ગોહિલ, અભુતભાઈ દેસાઈ, સંદેશ અખબારના ન્યૂઝ એડિટર ધવલ માકડીયા તથા ગણમાન્ય સાહિત્યકારો ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. ગ્લોબલ બિઝનેસ કમિટીના ચેરમેન ચિંતન પનારાએ સમગ્ર કાર્યક્રમનું સંચાલન કર્યું હતું.

N.R.I. સ્નેહમિલન

પ્રવૃત્તિ અહેવાલ

N.R.I. સ્નેહમિલન વિશ્વ ઉમિયાધામમાં સાત દેશોના ૪૦૦ અગ્રણીઓ એક મંચ પર જોડાયા

તા.૧૦ જાન્યુઆરી ૨૦૨૬ના રોજ જાસપુર અમદાવાદ ખાતે વિશ્વ ઉમિયાધામમાં NRI અગ્રણીઓનું સ્નેહમિલન યોજાયું હતું. આ પ્રસંગે અમેરિકા, કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા, લંડન (યુકે) આફ્રિકા, કેન્યા, ન્યુઝીલેન્ડ સહિત સાત દેશોમાંથી ૪૦૦ થી વધુ NRI પાટીદાર અગ્રણીઓની વૈશ્વિક બેઠકનું મહત્વપૂર્ણ આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ બેઠકમાં સૌએ એક અવાજે ઉમિયા પરિવાર અને સનાતનની વૈશ્વિક એકતાનો દ્રઢ સંદેશ આપ્યો હતો. મહેમાનોએ મંદિર નિર્માણની પ્રગતિ નિહાળી મા ઉમિયાના આશીર્વાદ લીધા હતાં. આ સ્નેહ મિલનમાં લંડનના હેરો શહેરના મેયર કાઉન્સિલર શ્રી અંજનાબેન પટેલ મુખ્ય મહેમાન તરીકે ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ ઉપરાંત ઉમિયાધામ શિકાગોના પ્રમુખ અને VUF - USA ની સેન્ટ્રલ કમિટીના ચેરમેનશ્રી જે. પી. પટેલ, બ્રિટનના (લંડન) કે. પી. સેન્ટરના સેક્રેટરી શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ડેડકિયા, ન્યુજર્સી મંદિરના ચેરમેન અને VUFના ઉપપ્રમુખ શ્રી વી. પી. પટેલ, VUF - USA ની સેન્ટ્રલ કમિટીના જરનલ સેક્રેટરીશ્રી દિનેશભાઈ (ડેની) પટેલ વગેરેની પણ વિશેષ અતિથિ તરીકે ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. બેઠકનું અધ્યક્ષ સ્થાન સંસ્થાના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખ શ્રી આર. પી. પટેલે સંભાળ્યું હતું.

કાર્યક્રમ દરમિયાન “મારી ઇંટ માના મંદિરે” અભિયાન અંતર્ગત વિશ્વભરના ભક્તોએ સક્રિય સહયોગ આપવાનો સંકલ્પ લીધો હતો. પાટીદારોના વૈશ્વિક સંગઠનના માધ્યમથી જરૂરિયાતમંદ વિદ્યાર્થીઓને સહાય કરવી તેમજ યુવા અને મહિલા સશક્તિકરણ માટે NRI મિત્રોએ સહયોગ આપવાની ખાત્રી આપી હતી. શ્રી આર. પી. પટેલે જણાવ્યું કે, આવનારા સમયમાં વિવિધ દેશોમાં “યુથ એક્સચેન્જ પ્રોગ્રામ” શરૂ કરવામાં આવશે. આ પ્રોગ્રામ અંતર્ગત ગુજરાતના ૧૫ યુવાનો યુ.કે., અને અમેરિકા જશે, જ્યારે ત્યાંના યુવાનો ગુજરાત આવી એક બીજાના ઘરે રહી ધર્મ, પરંપરા અને સંસ્કૃતિને નજીકથી સમજશે અને આદાન-પ્રદાન કરશે. વિશ્વ ઉમિયાધામને વૈશ્વિક આધ્યાત્મિક કેન્દ્ર બનાવવાની દિશામાં આ એક મહત્વનું સોપાન બનશે. આ પ્રોગ્રામથી સનાતન ધર્મ અને સંસ્કૃતિનો પ્રચાર કરવામાં આવશે.

પ્રવૃત્તિ અહેવાલ

વિશ્વ ઉમિયાધામમાં ૭૭મા ગણતંત્ર દિવસની ઉત્સાહભરે ઉજવણી

જગત જનની મા ઉમિયાના વિશ્વના સૌથી ઊંચામાં ઊંચા નિર્માધાદીન મંદિર વિશ્વ ઉમિયાધામ - જાસપુર, અમદાવાદ ખાતે ૭૭માં ગણતંત્ર દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી. વિશ્વઉમિયાધામ મંદિર પરિસરમાં આસ્થા અને દેશભક્તિનો અનેરો સંગમ દેખાયો હતો. જ્યાં સનાતન ધર્મની ઘણા ફરકે છે. ત્યાં દેશની આન-બાન અને શાન સમો તિરંગો લહેરાયો હતો. વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રણેતા અને પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલના અધ્યક્ષતામાં યોજાયેલા ગણતંત્ર દિવસના કાર્યક્રમમાં સંસ્થાની વિવિધ કમિટીના ચેરમેન અને હોદ્દેદારો પધાર્યા હતા. આ ગણતંત્ર દિવસના મુખ્ય અતિથી તરીકે અમરાઈવાડીના પૂર્વ ધારાસભ્ય જગદીશભાઈ પટેલે ધ્વજારોહણ કર્યું હતું. ધ્વજવંદન કાર્યક્રમમાં અમેરિકાથી પધારેલા વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના હોદ્દેદારો પણ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ કાર્યક્રમ અંગે વાત કરતા પ્રમુખ શ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબે જણાવ્યું હતું કે, રાષ્ટ્રની એકતા, અખંડિતતા અને ગણતંત્રની રક્ષા કરવાના સંકલ્પ સાથે વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે પ્રજાસત્તાક પર્વની ઉજવણી કરવામાં આવી. કાર્યક્રમમાં વિશ્વના સૌથી ઊંચા મા ઉમિયાના મંદિરના નિર્માણ માટે ઈંટદાન જાગૃતિ અભિયાન અંગે નાટક રજુ કરાયું હતું. તો સાથે તો સાથે દેશભક્તિના નૃત્યો અને ગીતનું પર્ફોમન્સ કરાયું હતું.

સમાચાર

ડૉ. રૂપલબેન પટેલ
સમાચાર સંપાદિકા

માન. મંત્રીશ્રી મનસુખભાઈ માંડવિયા VUFની શુભેચ્છા મુલાકાતે

વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે કેન્દ્રિય કેબીનેટના માન. મંત્રીશ્રી મનસુખભાઈ માંડવિયાએ જગતજનની મા ઉમિયાના પાવન દર્શન-શિલાપૂજન કરી ધન્યતા અનુભવી તેમજ નિર્માણાદીન વિશ્વના સૌથી ઊંચા ૫૦૪ ફૂટ જગતજનની મા ઉમિયાના સમગ્ર મંદિર નિર્માણ કાર્યનું સુક્ષ્મ નિરીક્ષણ કર્યું હતું. આ પ્રસંગે સંસ્થાના હોદ્દેદારશ્રીઓ, ટ્રસ્ટીશ્રીઓ તથા

કાર્યકર્તાશ્રીઓ સાથે શુભેચ્છા મીટિંગ યોજી હતી. તે દરમિયાન સંસ્થાના પ્રણેતા અને પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબે સંસ્થાના વિઝન-મિશન તેમજ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ વિષે માહિતગાર કર્યા હતા.

Institute of Advanced Research દ્વારા આયોજિત ૯મો પદવીદાન સમારોહ યોજાયો

તા. ૯ જાન્યુઆરી ૨૦૨૬ના રોજ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એડવાન્સ્ડ રિસર્ચ (IAR) દ્વારા આયોજિત ૯મા પદવીદાન સમારંભમાં વિશ્વ ઉમિયા ફાઉન્ડેશનના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ વિશેષ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. આ પ્રસંગે ભારત સરકારના કેન્દ્રિય શ્રમ અને રોજગાર મંત્રી ડૉ. મનસુખ માંડવિયાજી મુખ્ય અતિથિ તરીકે હાજર રહ્યા હતા. સમારંભ દરમિયાન ૩૦૩ વિદ્યાર્થીઓને સ્નાતક અને અનુસ્નાતક ડિગ્રી તેમજ ૧૨ સંશોધકોને પી.એચ.ડી.ની ઉપાધિ એનાયત કરવામાં આવી હતી.

સમાચાર

સંગઠનના હોદ્દેદારોની VPL ક્રિકેટ ટુર્નામેન્ટની ગ્રાન્ડ ફિનાલે

વિશ્વ ઉમિયાધામ ખાતે રમાયેલ VPL ક્રિકેટ ટૂર્નામેન્ટમાં ગ્રાન્ડ ફિનાલેની સેરેમની સંસ્થાના પ્રણેતા અને પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલના અધ્યક્ષ સ્થાને તેમજ અતિથી વિશેષ તરીકે વીયુએફ યુ.એસ.એ.ના ચેરમેન શ્રી જે. પી. પટેલની ઉપસ્થિતિમાં કરવામાં આવેલ. આ ટુર્નામેન્ટમાં ઓટવ ઈલેવન અને શ્રીનાથ ઈલેવન (નાના ચિલોડા) વચ્ચે ફાઈનલ મેચનો જંગ થયો હતો. જેમાં ઓટવ ઈલેવનની ટીમ વિજેતા થઈ હતી. જેની ચેમ્પિયન ટ્રોફી ઉપપ્રમુખ શ્રી ડી. એન. ગોલ, ચેરમેનશ્રી કેતનભાઈ પટેલ, સંજયભાઈ પટેલના હસ્તે તથા સંગઠનના હોદ્દેદારો દ્વારા આપવામાં આવેલ હતી. અને ફાઈનલ મેચમાં રમનાર બંને ટીમના તમામ ખેલાડીઓને વિશ્વ ઉમિયાધામના મંદિરના મોમેન્ટો આપવામાં આવ્યા હતા.

પદભાર પત્ર એનાયત - મહિલા સંગઠન

વિશ્વ ઉમિયાધામ, અમદાવાદ ખાતે સંસ્થાના પ્રણેતા એવમ્ પ્રમુખશ્રી આર. પી. પટેલ સાહેબની અધ્યક્ષતામાં અને ઉપપ્રમુખશ્રી ડી. એન. ગોલ સાહેબ તથા મહિલા સંગઠન ચેપર્સનશ્રી ડો. રૂપલબેન પટેલની ઉપસ્થિતિમાં મહેસાણા - ભરૂચ શહેર - સુરત જિલ્લા, તાલુકા મહિલા સંગઠનની બહેનોને પદભાર પત્ર એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા.

વિશ્વ
ઉમિયાધામ
અમદાવાદ

“મારી ઈંટ મા ના મંદિરે”
ઈંટદાન અભિયાન

Vishv
UMIYA
Foundation

“વીરતા પરમો ધર્મ” અને “એકતા પરમો ધર્મ”
રૂા. એક હજાર કરોડના ખર્ચથી સનાતન ધર્મના
ઉમિયાના વિશ્વના ઊંચામાં ઊંચા મંદિરનું નિર્માણ
મહોત્સવ ડિસેમ્બર ૨૦૨૭ માં ભવ્યાતિભવ્ય રીતે

સમગ્ર બ્રહ્માંડનું કેન્દ્રબિંદુ એટલે શિવ અને
શક્તિ એટલે મા પાર્વતી, જેનું બીજું નામ મા
પીઠમાંથી આપણને શક્તિ અને ઊર્જા સતત
સાથે પ્રત્યેક સનાતની પરિવારનો દરેક સભ્ય
સાથે મંદિર નિર્માણના ઈંટદાન અભિયાનમાં
યોગદાન અર્પિત કરે તેવી લાગણીસભર

મિત્રો, વિશ્વ ઉમિયાધામમાં
સનાતની માટે આસ્થા - એકતાનું
ધામ અને યુવા - મહિલા
જ્યાં ધર્મ - સંસ્કૃતિ
વિચારધારા કેન્દ્ર
મંદિરનું નિર્માણ
ચાલી રહેલ છે,
થઈ મા ઉમિયાના

ના મંત્રને ઉજાગર કરવાના ભાગરૂપે અમદાવાદમાં
પ્રતીક અને આસ્થાના કેન્દ્ર સમા જગતજનની મા
સંસ્થા દ્વારા થઈ રહેલ છે, જેનો પ્રાણ - પ્રતિષ્ઠા
ઉજવવામાં આવનાર છે.

શક્તિ. શિવ એટલે દેવાધિદેવ મહાદેવ અને
ઉમિયા, કે જેના નવ સ્વરૂપો અને એકાવન શક્તિ
મળતી રહે છે, ત્યારે “હું સનાતની છું” ના ગૌરવ
જગતજનની મા ઉમિયા પ્રત્યેની આસ્થા - શ્રદ્ધા
“મારી ઈંટ મા ના મંદિરે” અંતર્ગત પોતાનું
અપીલ આપશ્રીને કરીએ છીએ.

નિર્માણાધીન મા ઉમિયાનું મંદિર પ્રત્યેક
પ્રતીક, શિક્ષણ અને આરોગ્યનું
સશક્તિકરણનું કેન્દ્ર છે.
અને રાષ્ટ્ર હિતની
સ્થાને છે, તેવા
હાલ પૂરજોશમાં
જેમાં સહભાગી
કૃપાપાત્ર બનીએ.

“ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ” મંત્રને યાદ કરીએ - સનાતની એકતા આજની આવશ્યકતા છે.

મારું ઈંટદાન
મા ના ચરણોમાં

એક ઈંટદાન
રૂા. ૧૦૦૦/-

બેંક વિગત : A/c. ઘી મહેસાણા અર્બન કો.ઓ.બેંક લિ.,
સાચન્સ સીટી શાખા, અમદાવાદ
Bank A/c. No. 00441001001446
IFSC Code - MSNU0000044.

ઓનલાઈન ઈંટદાન માટે VUF એપ્લિકેશન ડાઉનલોડ કરો

Mob. Play store માં જઈ Vishv Umiya Foundation App Search કરી Install કરો, App ઓપન કરી મોબાઈલ નંબર એડ કરો,
મોબાઈલમાં આવેલ OTP દાખલ કરી આપની સંપૂર્ણ વિગત ભરો, ત્યારબાદ મોબાઈલ એપ્લિકેશનમાં બટન પર ક્લિક કરો.
ઓપન થયેલ મેનુમાં Collect Donation પર ક્લિક કરો, ત્યારબાદ ઓપન થયેલ QR Code થી પેમેન્ટ કરી શકાશે.

“વિશ્વ ઉમિયાધામ-જસપુર”, યેષ્ઠોદેવી મંદિરની સામે, એસ.જી.હાઈવે, અમદાવાદ-૩૮૨૭૨૧

+91 72020 80222/333

vuf.org

vishvumiyafoundation

Registered Under "R.N.I. No. GUJGUJ/2023/84401" Permitted to post at Ahmedabad PSO, on 8th date of every Month under Postal Regd. No. G-GNR-354 issued by SSP GNR valid upto 31/12/2025

Off. : Vishv Umiyadham - Jaspur, Opp. Vaishnodevi Temple, S. G. Highway, Ahmedabad, Gujarat - 382721

siban

Residential & Retail Spaces

At GIFT City

www.gujrera.gujarat.gov.in/MAA14625

સંજયભાઈ પટેલ

(વિસલપુર)

Sales executives

+91 99743 52727

**THE
CITADEL**
COMMANDING THE CITYSCAPE

RETAIL AND OFFICE SPACES

AT ISCON AMBLI ROAD

PR/GJ/AHMEDABAD/DASKROI/AHMEDABAD MUNICIPAL CORPORATION/CAA14269/171024/311229
GUJRERA.GUJARAT.GOV.IN